

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Obrazovne potrebe i participacija polaznika u stručnom osposobljavanju
odraslih

ZAVRŠNI DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. Mirjana Mavrak

Kandidat: Fatima Kovačević

Sarajevo, 2018

Zahvala

*Za usmjeravanje toka istraživanja, brojne savjete i objašnjenja zahvalna mentorici prof. dr.
Mirjani Mavrak.*

*Za omogućen proces istraživanja u Centru za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu
zahvalna menadžmentu Centra na čelu sa direktorom Nuhić Asmirom.*

Za podršku i strpljenje u iščekivanju finalnog produkta rada neizmjereno zahvalna roditeljima.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Suočavanje sa promjenama.....	4
2.1. <i>Obrazovanje odraslih - odgovor socijalnim promjenama</i>	8
3. Djelovanje Centra za obrazovanje odraslih Vita plus.....	11
4. Obrazovne potrebe kao polazište andragoške izobrazbe	16
4.1. <i>Utvrđivanje obrazovnih potreba</i>	19
5. Određenje pojma potreba i klasifikacija potreba	26
5.1. <i>Potrebe i motivi polaznika za participiranje u obrazovnim aktivnostima</i>	30
6. Metodološki dio istraživanja.....	36
6.1. <i>Predmet istraživanja</i>	36
6.2. <i>Problem istraživanja</i>	37
6.3. <i>Cilj istraživanja</i>	37
6.4. <i>Zadaci istraživanja</i>	37
6.5. <i>Istraživačka pitanja</i>	38
6.6. <i>Metode, tehnike i instrumenti</i>	38
6.7. <i>Uzorak</i>	39
6.8. <i>Prikupljanje i obrada podataka</i>	44
7. Rezultati istraživanja.....	46
7.1. <i>Primjena andragoškog ciklusa od strane Centra za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	46
7.2. <i>Način informisanja polaznika o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	50
7.3. <i>Motivi polaznika za participiranje u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	50
7.4. <i>Zadovoljavanje potreba polaznika učešćem u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	55
8. Analiza i interpretacija rezultata	60
8.1. <i>Primjena andragoškog ciklusa od strane Centra za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	60
8.2. <i>Način informisanja polaznika o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	66
8.3. <i>Motivi polaznika za participiranje u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	67
8.4. <i>Zadovoljavanje potreba polaznika učešćem u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus</i>	69
9. Swot analiza i strateški ciljevi.....	73

10.	Zaključak	76
11.	Popis slika, tabela i grafikona	78
12.	Literatura	79
13.	Prilozi	82
13.1.	<i>Prilog 1. Protokol intervjua</i>	<i>82</i>
13.2.	<i>Prilog 2. Anketni upitnik za ispitivanje razloga/motiva participacije u programima za stručno osposobljavanje</i>	<i>84</i>

1. Uvod

Obrazovanje odraslih nudi različite vidove obrazovanja, a jedan od njih se odnosi na stručno osposobljavanje. Odabir ovog vida obrazovanja odraslih za predmet istraživanja je proizašao iz želje da saznamo način funkcioniranja ovog vida obrazovanja odraslih kroz konkretan primjer i usto uvidimo značaj djelovanja obrazovne organizacije za određenu zajednicu/društvo. Za osnovu razumijevanja ovog predmeta istraživanja uvažili smo širi kontekst, pa smo na početku rada naveli određene promjene i probleme zajednice/društva u kojem je organiziran ovaj vid obrazovanja odraslih.

U nastavku rada, u prvom segmentu, bit će riječi o važnosti obrazovanja odraslih za društvene promjene. Navest ćemo funkcije, različite vidove i mogućnosti koje obrazovanje odraslih u jednoj određenoj obrazovnoj ustanovi nudi društvu i ujedno odgovara na društvene promjene. Imali smo u vidu da u prosperitetu društva posebnu važnost ima stručno osposobljavanje kao dopuna ranije obavljenom formalnom obrazovanju, jer nudi alternativni način sticanja kvalifikacija i mogući odgovor na probleme nezaposlenosti, zastarjelog znanja, vještina i kompetencija, neusklađenosti obrazovnog sistema i tržišta rada. Za primjer funkcioniranja ovog vida obrazovanja odraslih uzeli smo Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu i u posebnom poglavlju naveli njegovu misiju/viziju, djelovanje, izazove i probleme u radu.

U slijedećem segmentu rada pitali smo se na koji je način Centar za obrazovanje odraslih Vita plus utvrdio obrazovne potrebe te shodno njima kreirao svoju viziju djelovanja, da li se u tom procesu utvrđivanja obrazovnih potreba vodilo računa o potrebama participanata, zajednice, stanja na tržištu rada. Kako bi bolje razumijeli ova pitanja i dobili odgovore, nužno je bilo razmotriti odrednice obrazovnih potreba te proces utvrđivanja obrazovnih potreba.

Posljedni teorijski dio rada se odnosio na potrebe i motive polaznika pri upisu u program Centra. Potrebe polaznika imaju značajnu ulogu u procesu utvrđivanja obrazovnih potreba stoga smo u ovom dijelu rada detaljnije obradili pitanje potreba i razloga polaznika za participaciju u obrazovanju odraslih.

U nastavku smo pojasnili metodološki dio istraživanja navodeći faze istraživanja i interpretaciju dobivenih rezultata. Na kraju smo rezimirali trenutno stanje i djelovanje ovog vida obrazovanja odraslih uradivši SWOT analizu i na osnovu nje ponudili strateške ciljeve za dalji razvoj ideje obrazovanja odraslih u Centru za obrazovanje odraslih Vita plus u njegovom društvenom kontekstu.

2. Suočavanje sa promjenama

Razmatranje i uvažavanje okolnosti u kojima egzistira obrazovanje odraslih kao odgojni fenomen smatramo nužnim kako bi realno sagledali i bolje razumjeli predmet istraživanja. Stoga, polazimo od promjena na globalnom nivou koje su uticale na različite aspekte djelovanja društva. Mnoge promjene predstavljaju izazov, pa čak i problem društvu kako da se suoči s njima i adekvatno odgovori na njih. Da bi jasnije shvatili navedeno, u nastavku ćemo navesti neke od promjena s posebnim naglaskom na trenutne probleme u BiH.

Još krajem prošlog stoljeća Nikola Pastuović u svojoj „Edukologiji“ govori o različitim promjenama u regionu i u svijetu. Kada su u pitanju gospodarske promjene došlo je do porasta znanstvene proizvodnje time i veće potrebe za trajnim učenjem. Promjene u tehnološkom smislu u industrijaliziranim zemljama mijenjaju stanje ponude i potražnje dovodeći do velike profesionalne mobilnosti odraslih, nestanka jednih i pojave novih zanimanja. Pored ovih promjena, autor navodi i globalizaciju tržišta. Olakšava se ne samo kretanje roba i kapitala nego i ljudi što vodi migracijama niže kvalificiranih radnika iz nerazvijenih zemalja Juga, ali i “odljevu mozgova”. U manje razvijenim zemljama djelatno stanovništvo prelazi iz sela u gradove i iz manje razvijenih dijelova pojedine zemlje u njezina razvijenija područja. (Pastuović, 1999)

Vidimo da se stanje u 21. stoljeću ne mijenja bitnije kada su ove opservacije promjena u pitanju. Barić (2004) navodi: rastući broj radno sposobnih pojedinaca, migracije, strukturni nesklad ponuđenih i traženih kvalifikacija i zanimanja, ali i pojava žena na tržištu rada kao tražioca zaposlenja.

Pored navedenih promjena imamo na umu činjenicu da je Bosna i Hercegovina zemlja u tranziciji, zemlja koja se još uvijek oporavlja od ratnih dešavanja, zemlja koja je pred izazovom kako mnoge reforme prihvatiti, odnosno akomodirati našim standardima. U procesu oporavljanja, suočavanja s reformama, potrebna je organizacija sistema, koja opet ovisi od spremnosti i volje populacije da se promjene prihvate. U našoj zemlji primjetno je da se reforme sporo provode, a za primjer uzimamo sistem obrazovanja i stanje na tržištu rada. Sistem obrazovanja ne prati stanje na tržištu rada samim tim ne usklađuje svoje mogućnosti i ponude sa traženim i potrebnim. Pored toga, dešava se da se ne prate zahtjevi određenih zanimanja što dovodi do problema zastarjelog znanja, vještina i kompetencija. Posljedice ove

neorganizacije se ogledaju u visokim procentima nezaposlenosti i migracija stanovništva radi potražnje posla i osiguranja vlastite egzistencije.

O stopi nezaposlenosti govori podatak iz evidencija javnih službi za zapošljavanje da je u martu 2014. godine, Bosna i Hercegovina imala ukupno 552.452 nezaposlenih, što je za 22.399 osoba više u odnosu na isti mjesec 2011. godine (Obrazovanje odraslih kao šansa za ubrzanje ekonomskog i socijalnog razvoja Bosne i Hercegovine, 2014. Dostupno na: <http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/1190/Obrazovanje-odraslih-ka0-ansa-za-ubrzanje-ekonomskog-i-socijalnog-razvoja-Bosne-i-Hercegovine>. Pristupljeno: 15.07.2017.godine).

Kada su u pitanju migracije stanovništva, najskorije migracije iz BiH uzrokovane su ratnim dešavanjima tokom 1990-tih godina. No i nakon rata ljudi iz BiH napuštaju svoja rodna mjesta iz različitih razloga: studij, posao, brak, spajanje s porodicom i slično. Vidjet ćemo da je ova pojava iznimno važna za naš predmet istraživanja. Prema podacima iz Izvještaja o povratku mlade dijaspore na tržište rada u BiH (2011), procjenjuje se da 1,67 miliona Bosanaca i Hercegovaca živi u inostranstvu. U Izvještaju su navedene ključne prepreke povratka u BiH, a one su: “nezadovoljavajuća politička situacija u državi (21%), nezadovoljavajuće ekonomsko i poslovno okruženje u BiH (18%), nivo plata u BiH (17%), razlike u životnom standardu između sadašnje države boravka i BiH (16%), pronalaženje zaposlenja u struci (14%)” (Oruč, N. i sar., 2011:37).

Također po pitanju migracija podaci iz Unije za održivi povratak i integracije u BiH, govore da je u toku 2016. i 2017. godine u pojedinim gradovima BiH zabilježen rekordan broj odlazaka: Sanski Most sa čak 7.113 stanovnika, Bihać 2.730 stanovnika, *Cazin* 1.692 stanovnika (Statistike iseljavanja po gradovima u BiH: Sanski Most napustilo čak 7.113 stanovnika, datum objave: 04.08.2017. godine. Dostupno na: <https://www.krajina.ba/statistike-iseljavanja-po-gradovima-u-bih-sanski-most-napustilo-cak-7-113-stanovnika/> Pristupljeno: 01.07.2017.).

Jedan od problema izrazito prisutan u BiH je neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada. Rješenje ovog problema se, između ostalog, vidi u usklađivanju ta dva aspekta putem kvalitetnog formalnog srednjeg obrazovanja koje će nuditi stručna zanimanja koja su deficitarna na našem tržištu rada.

No u cilju usklađivanja obrazovnih potreba sa potrebama tržišta rada, rješenje se može pronaći i u različitim vidovima obrazovanja odraslih. Za društvo je važno postojanje

različitih vidova obrazovanja odraslih jer oni mogu ponuditi rješenja za određene promjene i probleme u društvu. U ovom slučaju primjetna je sve veća potreba za kontinuiranim, cjeloživotnim učenjem kako zbog promjena i zahtjeva na tržištu rada, tako i zbog pojave zastarjelog znanja, vještina i kompetencija. Također, postoje problemi velike stope nezaposlenih i sve većoj stopi migrirajućeg stanovništva. U vezi s tim, ruski andragozi Onuškin i Ogarev (1995, prema Kulić i Despotović, 2001:14) navode osnovne funkcije obrazovanja odraslih koje ujedno mogu objasniti važnost obrazovanja odraslih u suočavanju s promjenama: “*kompenzaciona funkcija*, koja popunjava ranije nezadovoljene „obrazovne mogućnosti“, *adaptaciona*, koja znači prilagođavanje novim zahtjevima života i dinamičnim izmjenama društva, i *razvijajuća*, koja se sagledava kroz postepeno obogaćivanje stvaralačkih sposobnosti čovjeka i njegovog duhovnog svijeta.” Programi stručne obuke, prekvalifikacije, dokvalifikacije naročito mogu ponuditi rješenja dinamičnim izmjenama društva te omogućiti zadovoljavanje obrazovnih mogućnosti koje će biti od koristi sadašnjim potrebama i zahtjevima života.

Koraci ka usklađivanju formalnog obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada nisu još napravljeni. To nam ukazuju podaci iz Istraživanja tržišta rada u Bosni i Hercegovini u cilju utvrđivanja usklađenosti obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada u 2012. godini: “Upisna politika u srednje škole je uglavnom ista iz godine u godinu s obzirom na nezainteresovanost srednjih škola da usklade upisnu politiku sa potražnjom na tržištu rada. Nezadovoljavajući broj srednjih škola je odgovorio na pitanje dugoročnog plana upisne politike. Od toga 11,32% planiralo je otvaranje novih obrazovnih profila ili nova zanimanja, što pokazuje da nije prisutan proces planiranja potreba budućih kadrova na tržištu rada” (Istraživanje tržišta rada u Bosni i Hercegovini u cilju utvrđivanja usklađenosti obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada u 2012. godini. Dostupno na: <http://www.arz.gov.ba/Dokumenti/Fajlovi/ANKETA%202012.pdf>.Pristupljeno:20.06.2017.).

Što se tiče problema nezaposlenosti jedan od razloga nezaposlenosti jeste potreba za zanimanjima, stručnim sposobnostima, vještinama, kompetencijama koje su tražene na tržištu rada, a nisu postojale i/ili nisu bile potrebne u prošlosti. “Zbog izražene dugoročne nezaposlenosti, većina registrovanih nezaposlenih osoba posjeduje zastarjelo znanje, vještine i kompetencije. Postoji veliki broj nezaposlenih osoba sa zanimanjima koja nisu bila potrebna ni u posljednjih 10 godina. Neusklađenost, dakle, nije problem u globalnom smislu kvalifikacija, nego i u smislu vještina i kompetencija koje obrazovni sistem obezbijuje” (Obrazovanje odraslih kao šansa za ubrzanje ekonomskog i socijalnog razvoja Bosne i

<http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/1190/Obrazovanje-odraslih-kao-ansa-za-ubrzanje-ekonomskog-i-socijalnog-razvoja-Bosne-i-Hercegovine>.Pristupljeno:15.07.2017.godine).

Da promjene iziskuju nova znanja, sposobnosti i vještine potvrđuju autori Gartenschlaeger i Henzen (2000:54): “Svako ciljano ili odgovorno potrošačko, odgojno ili zdravstveno ponašanje danas treba više znanja nego što je trebalo za završetak osnovne škole, a ujedno treba i promišljeno ophođenje neznanjem. Ova sva brža promjena najneposrednije i najjače pogađa zaposlene (i ljude koji to žele postati) prije svega na tehničko-obrtničkim radnim mjestima, ali i na starim i novim radnim mjestima u uslužnim djelatnostima.”

Uvažavajući ove činjenice, cjeloživotno učenje se treba shvatiti kao sastavni dio života. O tome govore Kulić i Despotović (2001:12): “Zaposlenima u uslovima ubrzanih izmjena u sadržaju rada i tehnologiji je potreban ne samo veći nivo obrazovanja i profesionalne pripreme, nego i osposobljavanje za nove poslove i zanimanja i kontinuirano učenje, kako bi se što uspješnije odgovorilo na eksploziju znanja koja je sasvim izvjesna u današnjem vremenu.” Autori nam ukazuju da učenje i usavršavanje ne treba prestati i da čovjek treba spremno (d)očekivati mnoge izazove sadašnjice.

Problem nezaposlenosti je dakako u domenu djelovanja javnih službi i agencija koje imaju za cilj ostvarivanje bolje prohodnosti na tržištu rada i smanjenje nezaposlenosti. U BiH postoje službe za zapošljavanje u Federaciji BiH, u Republici Srpskoj te u Distriktu Brčko i provode programe sa Agencijom za rad i zapošljavanje. “Agencija za rad i zapošljavanje ima za cilj angažirati poslodavce i obrazovne institucije, inicirati aktivnosti javnih službi za zapošljavanje koje su neophodne za provođenje programa profesionalnog usmjerenja kako bi se smanjila nezaposlenost” (Obrazovanje odraslih kao šansa za ubrzanje ekonomskog i socijalnog razvoja Bosne i Hercegovine, 2014:7. Dostupno na: <http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/1190/Obrazovanje-odraslih-kao-ansa-za-ubrzanje-ekonomskog-i-socijalnog-razvoja-Bosne-i-Hercegovine>. Pristupljeno: 15.07.2017.godine.).

Koliko se službe i agencije u BiH zaista bave povezivanjem poslodavaca i obrazovnih institucija i da li nude programe profesionalnih usmjerenja, mogu biti problemska pitanja zasebnog istraživanja, no primjer pozitivne prakse djelovanja službi za zapošljavanje možemo pronaći u evropskim zemljama: Austriji, Luksemburgu i Francuskoj. Ove zemlje nude posebne organe vlasti koje omogućuju pojedincu sticanje stručnih znanja, vještina i kompetencija s ciljem balansiranja ponude i potražnje na tržištu rada. “U Austriji se posebna pažnja posvećuje nadogradnji temeljnih kompetencija, koje najčešće

finansira Zavod za zapošljavanje, a oni obično imaju za cilj ubrzano ponovno integriranje pojedinca na tržište rada. Luksemburg i Francusku imaju posebna ministarstva za oblast stručne obuke odraslih. U Francuskoj, na državnom nivou djeluju dva ministarska odjela koja su posebno zadužena za kontinuiranu stručnu obuku” (Obrazovanje odraslih kao šansa za ubrzanje ekonomskog i socijalnog razvoja Bosne i Hercegovine, 2014:15-16. Dostupno na <http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/1190/Obrazovanje-odraslih-kaosansa-za-ubrzanje-ekonomskog-i-socijalnog-razvoja-Bosne-i-Hercegovine>. Pristupljeno: 15.07.2017.godine.) Navedene strategije djelovanja mogu poslužiti ostalim zemljama kao primjer rješavanja problema nezaposlenosti kroz stručno obrazovanje.

2.1. Obrazovanje odraslih - odgovor socijalnim promjenama

U prethodnom poglavlju spomenuli smo neke od globalnih promjena i neke probleme trenutačnog stanja BiH. Isto tako, naglasili smo važnost obrazovnog sistema kada su u pitanju potrebe tržišta rada. Usklađenost ta dva aspekta neće dovesti samo do rješenja problema nezaposlenosti, nego može dovesti do napretka države u ekonomskom, privrednom, političkom i socijalnom smislu. Također, spomenuli smo problem zastarjelog znanja, vještina, te zvanja koja nisu tražena na tržištu rada. Uvažimo mogućnost postojanja osoba koje imaju određena znanja, vještine i kompetencije, ali im nedostaje kvalifikacijska potvrda (diploma) o posjedovanju znanja, vještina i kompetencija za određeno zanimanje.

Da bi se odgovorilo na brojne promjene i pojedinac imao priliku da spremno dočekuje promjene to omogućuju razni vidovi obrazovanja odraslih koji imaju kompenzacijsku, adaptacionu i razvijajuću funkciju. U prijevodu obrazovanje odraslih može omogućiti napredovanje u ličnom i/ili profesionalnom smislu. Pastuović (1999) navodi definiciju obrazovanja odraslih koju je 1976. godine prihvatila Generalna konferencija UNESCO-a: “Termin obrazovanje odraslih označava korpus organiziranih edukacijskih procesa svih sadržaja, razina i metoda (formalnih i drugih) bez obzira da li odrasli nastavljaju ili zamjenjuju započeto školovanje ili naukovanje, bez obzira razvija li odrasla osoba svoje sposobnosti, proširuje svoje znanje, poboljšava svoje tehničke ili stručne kvalifikacije ili ih preusmjerava te dovodi do promjene svojih stavova ili ponašanja i u perspektivi potpunog osobnog razvitka i u perspektivi sudjelovanja u uravnoteženom i nezavisnom socijalnom, gospodarskom i kulturnom razvoju” (Pastuović, 1999:53, prema Recommendation on Adult Education, 1997).

Ova definicija uključuje mnoge mogućnosti obrazovanja: kontinuirano obrazovanje, doživotno obrazovanje, permanentno i povratno obrazovanje. Obrazovanje odraslih može biti organizirano u vidu formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja. Kod Pastuovića (1999:54) su detaljno opisana sva tri vida obrazovanja:

- *Formalno obrazovanje* se odnosi na obrazovanje, uglavnom unutar školskog sistema (od osnovne škole do sveučilišta) koje rezultira javnom ispravom (svjedodžbom ili diplomom) završenom stepenu i vrsti obrazovanja. Moguće je i formalno obrazovanje odraslih izvedeno izvan redovnog školskog sistema što je prije svega namjenjeno mladima. Svjedodžbe o uspješno svladanom programu mogu imati i eksternu valjanost.¹
- *Neformalno obrazovanje* je također organizirano učenje, ali se ono provodi izvan redovnog školskog sistema. Ono može, ali i ne mora, rezultirati formalnom potvrdom o uspješno svladanom obliku obrazovanja (takvo obrazovanje nije školovanje, već je, naprimjer, seminar, tečaj ili kakav drugi oblik), ali takva potvrda nema status javne isprave iz čijeg sadržaja bi proizlazila prava završenih polaznika i obaveza budućeg poslodavca ili druge obrazovne ustanove za davanje prioriteta prilikom konkursa za posao u odnosu na druge kandidate koji takvu potvrdu nemaju.
- *Informalno obrazovanje* se odnosi na obrazovanje što nije ni formalno ni neformalno obrazovanje. Za njega je bitno odsustvo vanjske organizirane pomoći osobi koja uči, ali i to da ona ipak uči organizirano, tj. namjerno i planski.

Kako smo naveli na početku, obrazovanje odraslih može omogućiti pojedincu lični i profesionalni razvoj. Ono služi odraslim osobama da ispune određene potrebe i u suštini ističe potrebu cjeloživotnog učenja. Prema Zakonu o obrazovanju odraslih USK², članu 1. (2) obrazovanje odraslih obuhvata cjelinu procesa učenja odraslih namijenjenu:

¹ Formalno obrazovanje je učenje usmjereno od strane nastavnika ili instruktora koje se stiče u obrazovnim ustanovama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od nadležnih obrazovnih vlasti. (Zakon o obrazovanju odraslih, Član 4. "Službene novine Kantona Sarajevo", br. 1/96, 2/96 - Ispravka, 3/96 - Ispravka 16/97, 14/00, 4/01,28/04 i 6/13, datum objave: 07.10.2015. godine. <https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Zakon%20o%20obrazovanju%20odraslih.pdf>. Pristupljeno: 10.07.2017.godine.

² "Zakon o obrazovanju odraslih u Unsko-sanskom kantonu donesen je 14. maja 2013. godine. U toku su pripreme za provođenje programa obrazovanja odraslih koji se implementiraju usporenim tempom obzirom na budžetska ograničenja." -Obrazovanje odraslih kao šansa za ubrzanje ekonomskog i socijalnog razvoja Bosne i

- a) ostvarivanju prava na slobodan razvoj ličnosti;
- b) osposobljavanju za zapošljavanje: stjecanju kvalifikacija za prvo zanimanje, prekvalifikaciji, stjecanju i produbljanju stručnih znanja, vještina i sposobnosti;
- c) osposobljavanju za aktivno građanstvo.

Kao što navodi zakon, obrazovanje odraslih daje mogućnost razvoja, osposobljavanja u različitim aspektima i između ostalog daje mogućnost osposobljavanja za zapošljavanje. Programi osposobljavanja za zapošljavanje mogu obezbijediti različite kvalifikacije, kako one koje nedostaju, tako i one koje treba usavršiti/upotpuniti. Prisjetimo se problema nezaposlenosti ili problema sa kvalifikacijama koje se uopće ne traže na tržištu rada. Stoga, stručno obrazovanje ima značajnu ulogu u podsticanju cjeloživotnog učenja tako što će omogućiti učenje i osposobljavanje za određeno zanimanje koje treba pratiti savremene zahtjeve i potrebe. Programi osposobljavanja za zapošljavanje imaju poseban značaj po pitanju neusklađenosti obrazovnog sistema sa tržištem rada jer mogu ponuditi alternativni način obrazovanja usto i integrisanje pojedinca na tržište rada. Također, programi mogu obezbijediti kvalifikacije osobama koje imaju znanja, vještine i kompetencije iz određenog zanimanja, kako bi imali na neki način potvrdu završenog školovanja. Programi za obrazovanje odraslih mogu ispuniti kako lične, tako i društvene potrebe.

U ovom kontekstu, autor Barić (2004) navodi pojam povratnog obrazovanja³. “Konceptom povratnog obrazovanja nastojalo se omogućiti većini pojedinaca da, nakon završenih formalnih oblika obrazovanja, budu dostupni različiti oblici obrazovnih akcija s ciljem prilagodbe sve zahtjevnije strukture rada. Potreba za raznim oblicima dokvalifikacija, prekvalifikacija i inovacija znanja za potrebe rada, razlog su da će zaposleni sve više biti uključeni povratno u razne oblike formalnog i neformalnog sistema obrazovanja.” (Barić, 2004:362) Autor naglašava nužnost prilagođavanja novim zahtjevima na tržištu rada. Dovodeći u vezu povratno obrazovanje s jednom od namjena obrazovanja odraslih – osposobljavanje za zapošljavanje dolazimo do našeg fokusa u istraživanju, a to jeste Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu. Iz aspekta populacije koja iz određenih ličnih ili

Hercegovine, 2014:8. Dostupno na: <http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/1190/Obrazovanje-odraslih-kaol-ansa-za-ubrzanje-ekonomskog-i-socijalnog-razvoja-Bosne-i-Hercegovine>. Pristupljeno: 15.07.2017.godine.

³ Pastuović (1999) objašnjava pojam povratnog obrazovanja kao još jedan opći termin vezan uz obrazovanje odraslih. On se početkom 1970-ih godina počeo upotrebljavati najprije u Evropi, a kasnije se proširio i na prekomorske zemlje. Sastoji se u diskontinuiranom poslijeosnovnom obrazovanju isprekidanom razdobljima rada ili drugim aktivnostima. Može se odnositi i na neprofesionalno obrazovanje, a ne samo na profesionalno obrazovanje.

drugih razloga nema potvrdu završenog formalnog obrazovanja, a žele je steći, ili pak onih koji žele steći ili usavršiti znanja, vještine i sposobnosti za određeno zanimanje, povratno obrazovanje može omogućiti sticanje kvalifikacija za određeno zanimanje i samim tim osnažiti osobu u ličnom i profesionalnom smislu. Centar za obrazovanje odraslih Vita plus vođen idejom povratnog obrazovanja nudi programe prekvalifikacije, dokvalifikacije, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te programe stranih jezika.

3. Djelovanje Centra za obrazovanje odraslih Vita plus

Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu se prvi put javlja početkom 2011. godine pod zvaničnim nazivom *Agencija za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju*. “Ideja o postojanju ovakvog subjekta s ciljem analize tržišta rada, edukacije kadra i zapošljavanja proistekla je iz želje za smanjenjem ogromne stope nezaposlenosti i pripremu radne snage prema potrebama globalne ekonomske tranzicije te tehničko-tehnološke revolucije. Osnovna zamisao bila je pomoć osoba bez adekvatne kvalifikacije za određene poslove ili sa zanimanjima koje na tržištu rada nisu više tražene” (Centar za obrazovanje odraslih Vita plus Cazin, dostupno na: <http://centarzaobrazovanje.eu/o-nama/>).

Nakon uspostavljene saradnje sa domaćim preduzećima (FIKO COMMERC, HH Inox) te saradnje sa inostranim preduzećima, zatim ispunjenja neophodnih zakonskih propisa i odobrenja resornog Kantonalnog ministarstva, Agencija prerasta 22.01.2014. godine u privatnu ustanovu Centar za obrazovanje odraslih Vita plus.

Slika 1. Logotip Centra za obrazovanje odraslih Vita plus

https://www.google.ba/search?q=centar+za+obrazovanje+odraslih+vita+plus&rlz=1C1GGRV_enBA748BA748&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiVkLLdppTXAhUKtBoKHQ21B7cQ_AUICigB&biw=1152&bih=591. Pristupljeno: 07.07.2017.)

Slika 2. Vanjski izgled objekta Centra za obrazovanje odraslih Vita plus Cazin

[https://www.google.ba/search?q=centar+za+obrazovanje+odraslih+vita+plus&rlz=1C1GGRV_enBA748BA748&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiVkLLdppTXAhUKtBoKHQ21B7cQ_AUICigB&biw=1152&bih=591#imgrc=iOUdYJb1FysVWM](https://www.google.ba/search?q=centar+za+obrazovanje+odraslih+vita+plus&rlz=1C1GGRV_enBA748BA748&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiVkLLdppTXAhUKtBoKHQ21B7cQ_AUICigB&biw=1152&bih=591#imgrc=iOUdYJb1FysVWM;)., pristupljeno: 07.07.2017.)

Direktor Centra - Asmir Nuhić navodi da će ciljevi Centra uvijek biti fokusirani na obrazovanje radi zapošljavanja, a ne na obrazovanje radi vođenja statistike u kojoj se smanjuje broj neobrazovanih, ali se zadržava isti koeficijent nezaposlenih ili se povećava ("VITA PLUS" Centar za obrazovanje odraslih Cazin, datum objave: 04.06.2017. godine. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=hW9KNbbSfII>. Pristupljeno: 01.07.2017.).

Ono što se ističe za rad Centra je doprinos društvu i javnim institucijama Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta putem programa iz područja medicine koji nisu postojali na našim prostorima. Pri tome ističu zanimanje: Njegovatelj, III stepen obrazovanja te program osposobljavanja: Izrada ortopedskih pomagala i izrada obuće, ortopedske obuće i ortopedskih uložaka.

Spomenuli smo da je Centar ostvario saradnju kako sa domaćim tako i sa inostranim preduzećima time su svojim polaznicima omogućili praktičnu primjenu znanja i moguća radna mjesta. Bitno je spomenuti činjenicu da je Centar od 2014. godine u poslovno-tehničkoj saradnji sa Kantonalnom bolnicom dr. Irfan Ljubijankić, na način da polaznici programa

medicinske struke provode šest mjeseci na praksi. Praktičnu nastavu sprovode glavne sestre odjela bolnice, a praksom rukovodi koordinator, tj. glavni instruktor koji vodi evidenciju da li polaznici redovno prisustvuju praktičnoj nastavi.

Centar nudi programe dokvalifikacije, prekvalifikacije, usavršavanja, osposobljavanja te školu stranih jezika tačnije engleskog i njemačkog jezika. Također, organizuje seminare i edukacije iz područja ekonomije, menadžmenta i slično. Prema Zakonu o obrazovanju odraslih, navedeni programi se svrstavaju u programe formalnog obrazovanja odraslih izuzimajući programe stranih jezika. “Programi formalnog obrazovanja obuhvataju:

- a) programe za sticanje osnovnog obrazovanja;
- b) programe za sticanje srednjeg obrazovanja;
- c) programe za sticanje visokog obrazovanja;
- d) programe dokvalifikacije
- e) programe prekvalifikacije;
- f) programe usavršavanja i
- g) programe osposobljavanja” (Zakon o obrazovanju odraslih, Član 9. 2015. Dostupno na:<https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Zakon%20o%20obrazovanju%20odrskih.pdf>. Pristupljeno: 10.07.2017.godine).

Imamo potrebu navesti definiciju navedenih programa Centra, a za to nam je poslužio Član 4. Zakona o obrazovanju odraslih gdje je data definicija pojmova relevantnih za radnu kvalifikaciju:

- *Dokvalifikacija* je dodatno stručno obrazovanje prema posebno utvrđenim diferenciranim programima, radi sticanja višeg stepena kvalifikacije u okviru istog zanimanja.⁴

⁴Što se tiče dokvalifikacije i usavršavanja, Centar za obrazovanje odraslih Vita plus se koristi Članom 2. Pravilnika o uvjetima i postupku sticanju V (petog) stepena i majstorskih zvanja za obrtnička zanimanja, u kojem je naznačeno da V (peti) stepen podrazumijeva usavršavanje i dokvalifikaciju:“(1) V (peti) stepen obrazovanja je usavršavanje i dokvalifikacija te sticanje drugih znanja i vještina koje trebaju osposobiti lica za samostalno obavljanje svog profesionalnog, odnosno stručnog rada i obučavanje učenika.(2) Obrazovanju za V (peti) stepen stručne spreme mogu pristupiti lica koja imaju završenu srednju školu III i IV stepena i najmanje dvije godine radnog iskustva u nekom od zanimanja struke za koju žele steći V (peti) stepen.(3) V (peti) stepen obrazovanja može trajati najmanje jednu godinu.” -Pravilnik o uvjetima i postupku sticanju V (petog) stepena i majstorskih zvanja za obrtnička zanimanja, organiziranju redovne i instruktivne nastave i načinu polaganja ispita, dostupno

- *Prekvalifikacija* je obrazovanje i osposobljavanje koje licu koje je već prethodno steklo neko stručno zvanje odnosno zanimanje omogućava da stekne nove kompetencije za obavljanje novog zanimanja ili nove profesionalne djelatnosti.
- *Osposobljavanje*⁵ je obrazovanje i osposobljavanje za uključivanje u rad nakon završene osnovne škole, za obavljanje jednostavnih i manje složenih poslova određenog zanimanja.
- *Usavršavanje*⁶ je svaki oblik obrazovanja nakon završenog inicijalnog obrazovanja ili tokom radnog vijeka koje treba pomoći licu da poboljša ili aktualizira svoja već stečena znanja i/ili kompetencije, da stekne nove kompetencije u pogledu profesionalnog napredovanja i da se lično i profesionalno usavršava (Zakon o obrazovanju odraslih, 2015. Dostupno na: <https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Zakon%20o%20obrazovanju%20odraslih.pdf>. Pristupljeno: 10.07.2017.).

Polaznici pohađaju navedene programe kroz redovnu nastavu prema postojećim i akomodiranim nastavnim planovima i programima. Kako objašnjava Kulić i Despotović (2001) redovna nastava podrazumijeva relativno duži obrazovno-vaspitni rad sa grupom odraslih učenika (uglavnom 15-25) na određenom mjestu (u instituciji za obrazovanje, ustanovama kulture, preduzeću i sl.). Za redovnu nastavu je karakteristično da se izvodi u toku dana i sedmice po utvrđenom rasporedu časova i planiranim obrazovnim sadržajima (dnevnim, mjesečnim i godišnjim). Ovakvu nastavu odlikuje i prisustvo nastavnika, koji je osnovni izvor znanja odraslim uenicima u procesu njihovog podučavanja, usmjeravanja i “vođenja.”

na: <http://obrazovanjeusk.ba/images/stories/dokumenti/glasnik/Pravilnik%20o%20V%20stepenu.pdf>. Pristupljeno 20.06.2017.)

⁵Vekić (2013:6) stručno osposobljavanje definiira kao “vrstu obrazovanja kojom se osobe s osnovnoškolskom naobrazbom osposobljavaju za obavljanje jednostavnih poslova (stručno osposobljavanje za tesara, stručno osposobljavanje za hotelskoga sobara).”

⁶Vekić (2013:6) navodi da je stručno usavršavanje “vrsta obrazovanja kojom osoba sa srednjoškolskom ili visokoškolskom kvalifikacijom proširuje stečeno znanje u nekome području svoje struke.”

Slika 3. i 4. Kabineti za nastavu

(Slike preuzete sa facebook stranice Centra).

Zanimljivo je spomenuti podatke iz evidencije svršenika Centra tokom 2015./16. godine. Najveći broj svršenika je iz medicinske struke, tačnije program medicinske sestre/tehničara sa 124 svršenika, zatim 80 svršenika iz saobraćajne struke, tačnije za vozača motornih vozila te 26 svršenika za zanimanje trgovca. Manje je svršenika bilo iz elektrotehničke struke, ekonomske struke i poljoprivredne struke. Pri objašnjenju ovih podataka imamo na umu riječi direktora Nuhića kada smo prvi put posjetili Centar u novembru 2016. godine. Razgovarali smo o temi participacije, odnosno odaziva građana na programe. Objasnio je participaciju polaznika u kontekstu “vala potražnje” za određenim zanimanjima/zvanjima. Kako se određeno zanimanje potražuje na tržištu rada tako zainteresirani odgovore participiranjem u

programima Centra. Prije nekoliko godina javila se potražnja za zanimanje medicinske sestre/tehničara naročito u zemljama Evrope: Njemačka, Austrija, Švicarska, čemu svjedoči brojnost upisanih polaznika u ovaj program.

Također, iz prvog susreta sa direktorom Centra u mjesecu novembru 2016. godine, pored informacija o misiji i radu Centra, participaciji polaznika dobili smo određene informacije o raspoloživosti kadra profesora u Centru, te brojnih izazova s kojim se Centar susreće. Direktor je istaknuo problem nedostatka stručnjaka, profesora za različita područja kroz primjere deficita profesora stranih jezika i nepostojanje stručnjaka za izradu ortopedskih pomagala na našim područjima. Također, naveo je brojne izazove i probleme s kojim se Centar susreće:

- nedovoljan broj sati predavanja profesora (nedostatno za egzistenciju pa profesori napuštaju Centar i idu boljim standardima),
- finansiranje polaznika: ne postoje fondovi za sufinansiranje programa kao što je to slučaj u Njemačkoj ukoliko je neko osam mjeseci na birou onda ga usmjeravaju na drugo zanimanje i sufinansiraju program obuke za drugo zanimanje,
- neadekvatna strategija za budućnost obrazovanja (koja treba biti u smjeru planiranja),
- nema predviđanja budućnosti u smislu potreba tržišta rada,
- sistem obrazovanja u BiH u poređenju sa sistemima EU se sporo provodi (naprimjer: nedostatna praksa za stručne kadrove),
- turbulencija tržišta - nužne prekvalifikacije u zanimanjima.

4. Obrazovne potrebe kao polazište andragoške izobrazbe

Da bi obrazovna organizacija započela svoje djelovanje, ona prije svega treba odrediti svoju misiju djelovanja. Isto tako, ona treba uvažiti trenutno stanje i uvjete okoline u kojoj će djelovati, ali i onu stranu zbog koje djeluje, tj svoje polaznike. Pri određenju misije, ciljeva organizacija treba postaviti pitanje: Šta bi organizacija omogućila budućim polaznicima i zajednici. Ovo pitanje i navedene faktore spominje Filipović (1981) kada navodi od čega se treba poći pri određivanju sadržaja obrazovanja odraslih. Iako obojena ideologijom, koja je bila vladajuća u vrijeme stvaranja ovoga autora, neke njegove ideje i danas imaju vrijednost kada se radi o obrazovanju odraslih. Tako su u određenju misije i ciljeva jedne organizacije za obrazovanje odraslih i danas važni:

1. opći ciljevi obrazovanja - osposobljavanje i izgrađivanje ličnosti koja umije biti i proizvođač i odgovorni konzument proizvedenog;
opći uslovi - položaj, uloga, funkcije proizvođača koji je danas i proizvodni radnik i radnik znanja; prava i obaveze; rad kao mjerilo vrijednosti; mehanizam i mogućnosti upravljanja;
2. potrebe - društveni, proizvodni i lični odnosi; potrebe društvene aktivizacije; potrebe podizanja produktivnosti i kvalitetnosti rada; potrebe individue radi kulturnijeg života i korištenje tekovina;
3. sociološka istraživanja - s obzirom na krupne promjene koje nastaju u životu gradskog i seoskog stanovništva;
4. snimanje određene sredine - radi utvrđivanja posebnih uslova, mogućnosti i specifičnosti.

Navedeni faktori nas vode u domen razmatranja obrazovnih potreba te shodno tome i organiziranju obrazovnih aktivnosti i određivanju sadržaja obrazovanja. Kada se pokuša povezati misija obrazovne organizacije sa potrebama određene zajednice čine se konkretne promjene za tu zajednicu. Na koji način je Centar za obrazovanje odraslih Vita plus utvrdio obrazovne potrebe te kreirao svoju viziju djelovanja, da li je Centar pri utvrđivanju obrazovnih potreba vodio računa o potrebama participanata, zajednice, tj. da li se u procesu utvrđivanja obrazovnih potreba krenulo od "snimanja zajednice" i stanja na tržištu rada. Ovim pitanjima problematiziramo temu utvrđivanja obrazovnih potreba, a u nastavku rada se bavimo motivima/razlozima participacije polaznika Centra za obrazovanje odraslih Vita plus Cazin. Da bi objasnili proces utvrđivanja obrazovnih potreba, najprije je potrebno objasniti šta su to obrazovne potvrde i kakve obrazovne potrebe mogu biti.

Obrazovne potrebe su bile predmet razmatranja mnogih autora. Kako navodi Kulić i Despotović (2001) najviše promišljanja oko suštine obrazovnih potreba se svodi na „obrazovni deficit”. Da se obrazovna potreba tumači kao deficit, nedostatak potvrđuje i Despotović (2000) koji ih objašnjava kao deficit, diskrepancija ili odnos između onog što jeste i onog što treba, ili je poželjno da bude. Isto tako, Savićević (1989) obrazovne potrebe određuje kao objektivnu deficijenciju i navodi da se ta deficijencija mora ispraviti ako sredina i pojedinac žele da napreduju na društveno prihvatljiv i zadovoljavajući način. Pastuović (1978, prema Despotović, 2000:14) smatra da je obrazovna potreba “razlika između znanja, vještina i stavova koji su potrebni za uspješno obavljanje određene funkcije ili zadatka te onih

znanja, vještina i stavova koje kadrovi, koji te funkcije i zadatke treba da obavljaju, već imaju”.

Noks (Knox, 1986 prema Despotović, 2000:14) govori o obrazovnim potrebama kao o “jazu između postojećih i poželjnih vještina”. Da se obrazovna potreba posmatra kao jaz, ali između sadašnjeg i zahtjevanog nivoa kompetentnosti koje definiše sama individua, organizacija ili društvo to navodi Nouns (Knowles, 1970 prema Despotović, 2000).

Sork i saradnici govore o obrazovnim potrebama kao „diskrepanciji ili praznini između nekog željenog ili prihvatljivog uslova ili stanja stvari i aktuelnog ili opaženog i osjećanog uslova ili stanja stvari“ (Kulić, 1989, prema Despotović, 2000:15). Slično određuju obrazovne potrebe Bošije i Piters (Boshier i Peters, 1976 prema Despotović, 2000:15): “Jaz između sadašnjeg stanja odraslog učenika i određenih poželjnih uslova (...)”.

Pastuović (1999:154-155) objašnjava da je potreba za obrazovanjem “nedostatak znanja i vještina nužnih za uspješno izvršavanje neke životne uloge ili zadatka.”

Kada je u pitanju mjesto obrazovnih potreba u strukturi ljudskih potreba, Maslov (Maslow, 1982, prema Despotović 2000) navodi da bi obrazovne potrebe mogle biti tretirane kao potrebe višeg reda i svrstane u grupu potreba, odnosno tehnika samoostvarenja.

Iz prethodnih definicija možemo primjetiti da se obrazovne potrebe u suštini svode na nedostatak/deficit, jaz ili razliku između postojećeg i željenog/zahtjevanog, ovisno od autora kako tumači kakav je nedostatak/jaz/razlika u pitanju. Neko ih posmatra kao razliku između postojećeg znanja i željenog, neko kao nedostatak vještina, kompetencija, uslova ili stanja stvari ili pojedinca. Da bi bolje razumijeli obrazovne potrebe može nam poslužiti klasifikacija obrazovnih potreba. Kao i kod različitih shvatanja pojma obrazovnih potreba, postoje i različite klasifikacije obrazovnih potreba. Ovom prilikom voditi ćemo se klasifikacijom obrazovnih potreba autora: Nouns, Savićevića te Kulića i Despotovića.

Američki andragog Nouns (1980, prema Kulić i Despotović, 2001:105) dijeli obrazovne potrebe u tri grupe: 1) potrebe individue; 2) potrebe organizacije ili institucije; 3) potrebe komune ili društvene zajednice.

Kulić i Despotović (2001:106-107) navode četiri kriterija za podjelu obrazovnih potreba: 1) s obzirom na *subjekt potreba* – obrazovne potrebe djelimo na individualne, grupne i društvene; 2) uzimajući u obzir *funkciju, tj. područje života i rada u kojima se čovjekova ličnost*

najpotpunije ispoljava i potvrđuje: rad, društveno-politički život, socijalno-kulturne i porodične uloge i odgovornosti, kao i lični život čovjeka povezan sa stvaralačkim korištenjem slobodnog vremena i samoostvarivanjem individue; 3) prema „sadržajnom predznaku“, tj. područjima sadržaja – prema kome je moguća klasifikacija obrazovnih potreba na potrebe za osnovnim obrazovanjem, profesionalnim obrazovanjem, društveno-ekonomskim obrazovanjem, kulturno-estetskim obrazovanjem, obrazovanjem za život u porodici, obrazovanjem za očuvanje životne sredine, obrazovanje za mir i međunarodnu saradnju i slično; 4) na osnovu nivoa obrazovanja – pri čemu razlikujemo potrebe za osnovnoškolskim, srednjoškolskim i visokoškolskim i oblicima posliješkolskog obrazovanja i usavršavanja.

Savićević (1989) pristupa slično klasificiranju obrazovnih potreba s tim što nudi veći broj kriterija. Pored *kriterija subjekta potreba*, *kriterija funkcionalnosti*, *kriterija sadržaja* te *nivoa obrazovanja*, navodi *kriterij opsežnosti* prema kojem su obrazovne potrebe društvene i individualne; *kriterij puteva i mogućnosti u zadovoljavanju obrazovnih potreba* gdje su obrazovne potrebe školske, vanškolske i one koje se zadovoljavaju putem samoobrazovanja i samostalnog učenja uz multimedijски pristup; te *kriterij svojstava ličnosti koja se razvijaju putem obrazovanja*, po kojem se obrazovne potrebe mogu klasificirati kao intelektualne, moralne, estetske, radne i fizičko-rekreativne.

U BiH, gdje andragoška profesija nije osposobljena, a obrazovanjem odraslih se bave oni koji imaju veze sa obrazovanjem uopće, često se suočavamo sa definiranjem obrazovnih potreba, a da zapravo i ne postoji stvarni uvid u to šta obrazovne potrebe jesu. Ovdje nam je bilo važno dati teorijsko poimanje ovog fenomena radi uvida u definiranje misije i ciljeva organizacije kakva je Centar za obrazovanje odraslih Vita plus.

4.1. Utvrđivanje obrazovnih potreba

Utvrđivanje obrazovnih potreba predstavlja proces kojeg andragozi tumače na različit način. Ovim procesom se pokušavaju identificirati primijećeni nedostaci, razlike između postojećeg i potrebnog. Nakon utvrđenih obrazovnih potreba nastoji se ponuditi moguća rješenja trenutne situacije kroz organizaciju određenih obrazovnih aktivnosti: programi obrazovanja, obuke, projekti, seminari i slično. U prijevodu, andragozi su u procesu prosuđivanja potrebnoga i nuđenja rješenja na probleme određene zajednice. Ovim tumačenjem se vodi Lawson (1979, prema Despotović 2000:36): “Društvene vrijednosti i norme su u tijesnoj vezi sa razvojem

obrazovnih potreba, a u osnovi utvrđivanja potreba se nalazi vrijednosno suđenje. U tom kontekstu potrebe imaju slijedeće karakteristike: “One su zasnovane na procjeni i dijagnozi situacije u kojoj postoji određeni deficit. Dijagnoza se postavlja u skladu s nekim prethodno postojećim normama ili standardima koji su ustanovljeni kao poželjni. Propisuje se recept koji će vjerovatno izliječiti deficit. Baš taj recept je ono što konstituiše “potrebu”. Recept X je “potreban”. Izjaviti da je recept X potreban, znači reći da ga je neophodno obezbjediti. Uveden je imperativ”.

Ključna stvar kod utvrđivanja obrazovnih potreba je ponuditi recept, kako Lawson kaže, ali onaj recept koji će biti od koristi budućim degustatorima proizvoda, tj. društvu i pojedincima. Važno je u tom procesu uvidjeti i uskladiti potrebe društva i pojedinaca. To napominje i Savićević (1989) te naglašava interiorizaciju potreba, proces pretvaranja društvenih potreba u lične potrebe, kako bi ostvarili međuzavisnost društvenih i individualnih potreba.

Sličnu definiciju utvrđivanja obrazovnih potreba dao je Savićević (1989:162): “To je, ustvari, upoređivanje i određivanje onog što se stvarno dešava sa onim što bi trebalo da se desi ako potrebe treba da budu zadovoljene. Znači, utvrđivanje potreba jeste sticanje uvida između onog što “jeste” i onoga “što treba da bude”.

English i Kaufman (1975, prema Savićević, 1989:163) kažu da je utvrđivanje potreba “proces definisanja željenog kraja (ili posljedica, produkata ili rezultata) odgovarajućih sekvenci programa.” Oni dalje objašnjavaju da nuđenje produkta ili rezultata u smislu programa ne treba ostati kao informacija, već da ima svrhu i smisao za određenu grupaciju ili zajednicu.

U procesu utvrđivanja obrazovnih potreba ključno je da planirana akcija bude svrhovita ponajviše za društvo/zajednicu. U prijevodu u procesu utvrđivanja potreba se prepoznaju problemi društva. Prisjetimo se problema koje smo spomenuli na početku rada s kojima se susreće BiH: neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, zastarjelo znanje, vještine i kompetencije, sve veći broj migrirajućeg stanovništva zbog potrebe zaposlenja. Kada imaju na umu ove probleme, obrazovne organizacije trebaju u utvrđivanju potreba ponuditi rješenja na te probleme. Stoga, L. D’Hainaut (1981, prema Savićević 1989:171) objašnjava da se kroz proces utvrđivanja obrazovnih potreba odmjere zahtjevi i postavbe naspram potreba društva i stvarnosti sredine koja ih okružuje. “Na taj način se uspostavlja zajednička osnova, utvrđuju se područja saglasnosti i razumno pregovara o razlikama. Takav pristup utvrđivanju potreba traži angažovanje više faktora: predstavnike institucija ili organizacija koji iznose zahtjeve učenika, istraživački i operacionalni tim koji sakuplja

informacije i vrši njihovu analizu, istražuje potrebe, nastoji da otkrije skrivene potrebe, iznosi potrebe i zahtjeve pred tijelo koje obavlja konsultacije između različitih grupa i između grupa i istraživačkog tijela.”

Postoje obrazovne organizacije koje svoj princip rada planiraju sa drugim preduzećima ili organizacijama i imaju određenu saradnju s njima. Ovo je slučaj Centra za obrazovanje odraslih Vita plus Cazin, jer ima saradnju kako sa domaćim tako i sa inostranim preduzećima. U tom kontekstu se treba procijeniti koja znanja, vještine participanti trebaju dobiti obrazovanjem da bi se pripremili za zahtjeve preduzeća u kojima naučeno moraju dokazati. Naime, radi se o strategiji umrežavanja sa preduzećima kako bi osposobili participante za tržište rada. O ovoj strategiji govore Gartenschlaeger i Henzen (2000:54-55) i razmišljaju o načinima utvrđivanja obrazovnih potreba u tom procesu umreženja: “Zbog toga će se obrazovna ustanova u toku umrežavanja i u različitim stepenima osjećati nadležnom i za raspitivanje i definiranje obrazovnih potreba: bilo da će se (1) problematika više pojasniti razgovorima između pretpostavljenih i djelatnika, bilo da će se (2) provesti kooperativno utvrđivanje potreba ili da će se čak (3) skicirati integrirani ukupni koncept s različitim pokroviteljima (npr.: preduzeća, proizvođači tehnike, visoke narodne škole) i odgovarajućim mjestima učenja sve do brige nakon procesa učenja uz pomoć hot-line-a.”

Vidimo da je smisao ili svrha procesa utvrđivanja obrazovnih potreba u zajedničkom djelovanju i promišljanju stručnjaka-andragoga sa zajednicom ili budućim partnerima kako bi ponudili zajedničko rješenje. Savićević (1989:164) navodi da proces ima i praktične ciljeve i zadatke. “Ono obezbjeđuje povećanu odgovornost svih učesnika u andragoškom procesu: nastavnika, učesnika i onih koji obezbjeđuju materijalna sredstva. S tog stanovišta posmatrano, utvrđivanje potreba najčešće postiže tri cilja:

- dobijanje podataka o budućim učesnicima;
- određivanje područja obrazovanja na osnovu utvrđenih prioriteta;
- određivanje sadržaja za pojedina, prioriteta područja.”

Da je utvrđivanje obrazovnih potreba kompleksan proces mogu ilustrirati različiti istraživački pristupi u utvrđivanju. Ko sve ulazi u procjenu obrazovnih potreba, šta se sve ispituje, na koji način se dolazi do potrebnih podataka u utvrđivanju obrazovnih potreba, samo su neka pitanja tog procesa. Kulić i Despotović (2001:109) detaljno objašnjavaju multi-istraživački pristup utvrđivanju obrazovnih potreba: “Od utvrđivanja i (samo)izražavanja maglovitih preferencija

i difuznih želja, do formulisanja preciznih i dubokih interesovanja i zahtjeva za određenim sadržajem; zasnovanih na introspekciji, ličnom samouvidu, samoizboru i procjeni, do kompleksnih istraživačkih postupaka i procedura, počev od ekspertske procjene i savjeta, preko fenomenološke analize, (opservacija, snimanje, deskripcija, mjerenja, klasifikovanja) do teorijskog promišljanja i vrijednosnog analitičko-sintetičkog suđenja.”

Neki autori navode da se u utvrđivanju obrazovnih potreba uvažavaju budući participanti ili populacija kojoj se namjenjuje određeni obrazovni programi ili obrazovne aktivnosti. Tako Noulis (Knowles, 1990, prema Despotović, 2000:38) ističe da je “ključni momenat u procjeni potreba učenja, učenička percepcija diskrepancije između onoga gdje su oni sada i gdje žele (i treba) da budu.” No, on navodi da je ponekad vizija (teorijsko promišljanje i vrijednosno suđenje) anticipacije budućeg znanja, kompetentnosti i ponašanja, stanja, situacija i procesa čak važnije od onoga što misle, što bi htjeli i što trenutno znaju, žele i osjećaju potencijalni učesnici procesa obrazovanja.

Imajući na umu navedeno, možemo zaključiti da najveći značaj u utvrđivanju obrazovnih potreba ima andragog i stručnjaci sa svojim sposobnostima i umijećima prepoznavanja ključnih deficita i realnih rješenja tih deficita.

Spomenuli smo da je utvrđivanje obrazovnih potreba multi-istraživački pristup gdje različiti andragogi nude različite načine utvrđivanja obrazovnih potreba. U nastavku ćemo navesti neke pristupe i modele utvrđivanja obrazovnih potreba.

L. D’Hainaut (1981, prema Savićević 1989:170) kaže da je u utvrđivanju obrazovnih potreba moguće identificirati četiri faze:

1. Dijagnoza potreba čovjeka. Ova faza obuhvata slijedeće elemente: a) ustanovljenje zahtjeva učenika; b) identifikaciju neiskazanih, nesvjesnih ili nejasnih potreba.
2. Dijagnoza zahtjeva u odnosu na sistem. Ova faza obuhvata slijedeće elemente: a) identifikaciju uloga i funkcija koje budući učenici žele da preuzmu u sistemu; to su uloge povezane sa zahtjevima učenika; b) definiciju uloga i funkcija unutar sistema, koje sistem želi da preuzme ako želi da preživi i ispuni postavljene ciljeve i zadatke (to su zahtjevi sistema).
3. Odlučivanje koje potrebe i zahtjevi moraju biti zadovoljeni. U ovoj fazi utvrđivanja obrazovnih potreba odluku mogu donijeti učenici ili oni faktori koji donose odluke o sistemu. To može biti i rezultat pregovaranja budućih učenika i onih koji donose

odluke. Da bi odluke bile kompetentnije, potrebno je međusobno informisanje. U tu svrhu koriste se različite procedure.

4. Specifikacija obrazovnih zahtjeva. Ova faza obuhvata sljedeće elemente: a) identifikovanje znanja, vještina i navika, kao i ličnih kvaliteta povezanih sa priznatim ulogama i funkcijama koje su potrebne da bi se dobila izvjesna uloga ili funkcija; b) poboljšanje znanja pojedinaca za ove uloge ili funkcije; c) prilagođavanje na razvoj ovih uloga ili funkcija; d) dijagnozu vještina koje potencijalni učenici već posjeduju; e) razvoj predloženog programa (L. D'Hainaut, 1981:70-71).

Kada su u pitanju globalne obrazovne potrebe Samolovčev (1970, prema Savićević 1989: 171-172) govori o sljedećim fazama njihovog utvrđivanja:

1. utvrđivanje (snimanje) opće situacije: tehnološke razvijenosti radne organizacije, izražene trenutnom idealnom kadrovskom situacijom i njene saomupravne strukture (organizacije);
2. snimanje trenutne kadrovske razvijenosti i utvrđivanje razlika između idealne i stvarne kadrovske situacije, što će omogućiti definisanje osnovnih (globalnih) obrazovnih potreba;
3. ocrtavanje prognostičke kadrovske situacije, zavisno od projekcije razvoja radne organizacije;
4. utvrđivanje projekcije razvoja kadrova, zavisno od ustanovljenih potreba i ekonomskih potreba i ekonomske mogućnosti radne organizacije, odnosno komune;
5. izrada obrazovnih modela (programskih i institucionalnih osnova) zavisno od ustanovljenih i diferenciranih obrazovnih potreba;
6. utvrđivanje didaktičkih modela (tipa organizacije nastavnog rada) i
7. neposredna valorizacija obrazovno-odgojnih sadržaja i organizacije nastavnog procesa⁷.

⁷Savićević (1989:249) navodi pojam evaluacije u andragogiji, koji može detaljnije objasniti proces vrednovanja ponuđenog shodno postavljenim ciljevima ili zadacima: "Proces evaluacije u andragogiji ne možemo ograničiti na njegove intrističke komponente, na mjerenje zadovoljstva pojedinaca zbog usvojenih sadržaja. Razumije se da to zavisi od programa, od prirode sadržaja, od oblasti koja se proučava. Brojni su vanjski razlozi, posebno u profesionalnom obrazovanju odraslih, da pojedinci preuzimaju obrazovne poduhvate. To su, naprimjer, svjedočanstva, diplome, kvalifikacije koje će im omogućiti socijalnu i profesionalnu promociju."

Pastuović (1978, prema Kulić i Despotović, 2001:111) je razvio proceduru ispitivanja diferenciranih obrazovnih potreba u profesionalnom osposobljavanju i usavršavanju zaposlenih koja se sastoji od četiri faze:

1. analiza rada,
2. profiliranje rada, odnosno utvrđivanje znanja i vještina potrebnih za obavljanje rada,
3. ispitivanje znanja i vještina i
4. upoređivanje postojećih i potrebnih znanja.

Pennington (1985, prema Savićević 1989:177) napominje da u andragogiji ne postoji, sa metodološkog stanovništva, jedan univerzalni pristup ili model utvrđivanja obrazovnih potreba, ali je moguće utvrditi neke opće karakteristike. Autor razlikuje nekoliko pristupa tim općim, zajednički prihvaćenim karakteristikama:

1. Participativni pristup - Izvlače se informacije iz izvještaja institucija za obrazovanje odraslih o individualnim zahtjevima za kursevima i broju učesnika. Takvim podacima opisuju se interesovanje i karakteristike budućih učesnika koji su voljni da preuzmu obrazovne aktivnosti.
2. Pristup stručnjaka za obrazovanje - Suština ovog pristupa je formiranje komiteta, komisija obično sastavljenih od programera, rukovodilaca, nastavnog osoblja koji nastoje da se saglase o temama za koje će njihovi budući učesnici pokazati interesovanje i sa kojima oni treba da se upoznaju. Pri tom se koristi bogato iskustvo stručnjaka u oblasti obrazovanja odraslih osoba, a obrazovni sadržaji i nastavne strategije se mogu lahko formulirati.
3. Pristup ključnog informanta - Ovaj pristup se zasniva na informacijama koje se dobivaju od ključnih ličnosti sredine, zajednice, a koje su u isto vrijeme u prilici da poznaju obrazovne potrebe određene sredine. Ovakve ličnosti bira istraživač koji i oblikuje instrumente kojima će prikupljati podatke.

Isto tako evaluacija se posmatra u širem kontekstu od strane UNESCO-a: "Evaluacija je stalna aktivnost koja treba da bude planirana zajedno sa projektom, upoređujući situaciju kakva je bila prije nego što je projekat počeo s onom na različitim etapama njegovog ostvarivanja, nastojeći da se objasne njegovi efekti i implikacije od početka do kraja" (UNESCO, 1970, prema Savićević 1989:239).

4. Pristup foruma sredine - Nastoji se da se obuhvati utvrđivanje potreba znatno šireg dijela sredine u poređenju sa prethodnim postupkom. Informacije se sakupljaju na javnim sastancima sa stanovništvom sredine, na kojima se raspravlja o specifičnim problemima i obrazovnim temama date sredine.
5. Servej sredine kao pristup - Služi za sistemsko prikupljanje podataka o obrazovnim potrebama iz uzorka ukupne populacije date sredine. Tako prikupljeni podaci, na osnovu ličnog kazivanja odraslih, služe za oblikovanje programa obrazovne aktivnosti.

Savićević (1989:173-174) navodi da je u utvrđivanju obrazovnih potreba odraslih osoba moguće i potrebno primjenjivati tri poznata metodološka pristupa: deduktivni, induktivni, njihovu kombinaciju.

Deduktivni metodološki pristup u utvrđivanju obrazovnih potreba karakteriše polaznje od globalnih ciljeva društva i rezultata nauke. Ovakav metodološki pristup ima određene slabosti (apstraktnost), teškoće u ostvarivanju tako utvrđenih potreba. Takav pristup utvrđivanja potreba susrećemo naročito u oblicima koji vode do formalno priznatih diploma i kvalifikacija.

Induktivni metodološki pristup u utvrđivanju obrazovnih potreba karakteriše polaznje od neposredne društvene i individualne prakse i iskustva, prikupljanje individualnih mišljenja, stavova i vjerovanja. Slabosti takvog pristupa u utvrđivanju obrazovnih potreba, ogledaju se u nepotpunom teorijskom i historijskom osmišljavanju obrazovnih potreba i njihovom sagledavanju u kontekstu društvenih stremljenja i problema, u nemogućnosti da praksa stremi ka teoriji, da teorija bude putokaz andragoškoj akciji i proces zadovoljavanja potreba.

U utvrđivanju obrazovnih potreba najpovoljnije je ostvariti razumnu sintezu deduktivnog i induktivnog metodološkog pristupa. U njihovoj misaonoj koncepciji nalazimo globalne i individualne obrazovne potrebe, sa nizom varijanata i podgrupa, kao što su potrebe institucije, potrebe zajednice, potrebe radne organizacije, regionalne potrebe, do potreba pojedinih kategorija budućih učesnika u oblasti obrazovanja (potrebe nezaposlenih, potrebe radnika migranata, potrebe obrazovno i socijalno depriviranih lica, potrebe žena, mladih odraslih, starijih itd.).

Pored pristupa i modela utvrđivanja obrazovnih potreba, bitni su načini dolaska do potrebnih informacija u utvrđivanju obrazovnih potreba. Stoga Kempfer (1955, prema Savićeviću, 1989:175) nudi klasifikaciju metoda utvrđivanja obrazovnih potreba:

1. Grupa “koordinatora” u industriji, privredi i drugim organizacijama koja posmatra svaku priliku djelovanja obrazovnih usluga.
2. Neposredni zahtjevi iz privrede, industrije ili zajednice kao “metod” utvrđivanja potreba.
3. Proučavanje nedostataka kod odraslih: loša ishrana, nizak nivo obrazovanja, nedostatak participacije u obavljanju dužnosti građanina, loše metode u podizanju i odgoju djece.
4. Održavanje poznanstva na široj osnovi sa grupama i rukovodiocima u zajednici kao način utvrđivanja potreba.
5. Proučavanje podataka popisa stanovništva i sličnih demografskih izvora.
6. Preduzimanje sistematskih proučavanja života u industriji, privredi, društvenom i kulturnom životu u zajednici.
7. Proučavanje objavljenih rezultata drugih sredina i slične literature, kao puta utvrđivanja potreba za obrazovanjem.
8. Proučavanje kataloga, planova i programa, objavljenih materijala drugih komparabilnih institucija.
9. Postupanje na osnovu “slučaja” u utvrđivanju obrazovnih potreba.
10. Nastojanje da se osjete građanski, lični i socijalni problemi ljudi koji mogu biti eliminisani putem obrazovanja.
11. Upoznavanje sa drugim interesovanjima ljudi (čitalačkim interesovanjima u biblioteci, pregledima čitanja novina i časopisa).
12. Koriste se ček-liste i druge tehnike radi utvrđivanja obrazovnih potreba.
13. Dobijanje individualnih zahtjeva kao puta utvrđivanja obrazovnih potreba.

5. Određenje pojma potreba i klasifikacija potreba

Spomenuli smo u prethodnom poglavlju da je u utvrđivanju obrazovnih potreba bitno uvidjeti potrebe polaznika kako bi ponudili adekvatan recept ili rješenje. Polaznici koji se odlučuju za programe stručnog osposobljavanja svjesni su da će znanje i vještine koje dobiju kroz programe povećati šanse za očuvanje/dobijanje posla, time će se povećati šansa za bolji životni standard. Čovjek za pohađanje obrazovnih programa može imati različite motive kojim želi ispuniti ne samo obrazovne već i druge potrebe. U ovom poglavlju, razmotriti ćemo općenito sistem potreba.

Pojam 'potreba' nikada nije precizno razgraničen. Javljao se kao sinonim za želje, interese, aspiracije, motive, zahtjeve. Poput pojma obazovnih potreba, potrebe u suštini znače određeni nedostatak. U standardnom psihološkom rječniku Ingliša i Ingliša (1972, prema Despotović, 2000:11) potrebe se određuju kao „nedostatak nečeg, što bi, kad bi bilo prisutno, doprinijelo blagostanju organizma ili vrste, ili olakšalo njihovo uobičajeno ponašanje; ili stvar, aktivnost, ili stanje (unutrašnje ili vanjsko) koje nedostaje“. Hul (1972, prema Despotović, 2000:11) kaže da se pojam potreba “često upotrebljava da izrazi nedostatak, kod pojedinca ili neke kategorije ljudi, uopće ili u nekom sklopu okolnosti.“ Lindeman (prema Savićević, 1989:95) je govorio: „Potreba je svijest da nešto nedostaje, a nužda je saznanje situacije koja zahtijeva neposrednu akciju.“

Da se potreba tumači na različite načine to navodi Matimor-Nudson:

1. kao biološko-psihološko stanje slično nagonu;
2. kao želja ili osjećanje koji podrazumijevaju zadovoljstvo i dosezanje krajnjih ciljeva;
3. kao norma, odnosno praznina između poželjnog standarda i stanja koje stvarno postoji;
4. na neki način kao cilj, zahtjev, obaveza, nužnost (prema Kulić 1999, prema Despotović 2000:11).

Da se potreba može posmatrati kao norma, ili želja koja podrazumijeva zadovoljstvo i ispunjenje određenog cilja, to navodi i Savićević (1989:101): “Kada se pojam potreba koristi u smislu individualne “želje” ili artikulirane potrebe, onda se potreba shvata kao sredstvo zadovoljavanja i obuhvata postizanje krajnjeg cilja. Kada se potreba odredi kao normativna, onda ona izražava nedostatak ili jaz između “poželjnog” standarda i standarda koji stvarno postoji. Pojedinci i grupe kojima nedostaje “poželjni” standard imaju potrebu za obrazovanjem kako bi postigli taj standard.”

Veoma su interesantna shvatanja određenih autora kada objašnjavaju kako se potrebe javljaju. Često subjektivni i objektivni faktori proizvode određenu potrebu. O tim faktorima detaljno govori Grebenikov (1978, prema Kulić i Despotović, 2001:102-103). Autor ukazuje na to da se na javljanje ljudskih (i obrazovnih) potreba utiče „odgovarajući sistem objektivnih i subjektivnih faktora koji određuju životnu djelatnost i ponašanje čovjeka“. Taj sistem ima sljedeći strukturno-logički smisao: *prirodna i društvena sredina* (koja uslovljava u cjelini osnovni sadržaj i karakter potreba) – *objektivna i subjektivna pretpostavka* (shvatanje proturječnosti između subjekta i objekta potreba) – *konkretno objektivno i subjektivno stanje*

napetosti (nezadovoljstvo čovjeka svojim položajem) – *saznanje* (shvatanje potreba kao interesa, želja, težnji i ciljeva) – *motivacija* (neophodna za ostvarivanje potreba) – *orijentacija* (usmjeravanje na konkretno ostvarivanje potrebe – unutrašnja motivacija) – *djelatnost* koja se pojavljuje kao konkretan oblik razrješenja proturječnosti između subjekta potrebe (čovjeka) i objekta potrebe (znanja, vještina, navika i vrijednosti), koja podrazumijeva zadovoljavanje obrazovne potrebe.

Primjećujemo da je Grebenikov pod subjektivne faktore uvrstio motivaciju koja potiče pojedinca na razmišljanje o mogućim načinima zadovoljenja potrebe/a te ga bodri da djeluje kako bi zadovoljio svoju potrebu/e. Kao što smo naveli klasifikaciju obrazovnih potreba da bi bolje razumjeli šta su obrazovne potreba, isto tako ponuditi ćemo neke od klasifikacija potreba.

Glasser (2000) u svojoj teoriji potreba navodi slijedeće potrebe: potreba za preživljavanjem, potreba za pripadanjem i ljubavlju, potreba za moći i kompetencijom, potreba za zabavom i potreba za slobodom.

Tolman (1967, prema Despotović, 2000:21) je potrebe podijelio na tri kategorije: primarne (zajedničke svim antropoidima - glad, žeđ, izbjegavanje bola); sekundarne (one koje proizlaze iz društvenih odnosa i zavisnosti čovjeka od drugih ljudi) i tercijalne (kulturno uslovljene, naučene potrebe - potrebe za uspjehom, bogatstvom, obrazovanjem).

Drugu vrstu podjele potreba nude autori koji su proučavali djelatnost Otvorenog univerziteta u Velikoj Britaniji i to četiri kategorije potreba: 1. lične, 2. ekonomske, 3. stručne i 4. socijalne.

1. Lične potrebe se odnose na zadovoljavanje ličnih ciljeva, na remedijalno (popravljačko) i kompenzaciono obrazovanje, na proširivanje formalnog obrazovanja neposredno poslije završetka pojedinih oblika formalnog obrazovanja ili nakon određenog perioda vremena, i na lični razvoj i zadovoljavanje vlastitih interesovanja.
2. Ekonomske potrebe se odnose na preorijentaciju u zanimanju, na prekvalifikaciju, pripremanje za novi posao, usavršavanje u poslu, na pripremanje za nove odgovornosti i nove mogućnosti u zanimanju, trening.
3. Stručne potrebe se odnose na postizanje profesionalnih i stručnih kvalifikacija, na potrebe osvežavanja znanja i održavanja stručnih kvalifikacija, kako znanja ne bi zastarjela.

4. Socijalne potrebe se odnose na znanja potrebna zbog prilagođavanja na izmjenjene okolnosti, mijenjanja socijalnih stavova i navika, svijesti o ličnoj i društvenoj etici i vrijednostima, znanja potrebnih za razumijevanje društvenog razvoja, znanja potrebnih za profesionalno i dobrovoljno ispunjavanje uloga u zajednici (Jarvis, 1985, prema Savićević, 1989:106).

Neizostavno je spomenuti predstavnika humanističke psihologije, Abrahama Maslowa koji u svom radu Teorija ljudske motivacije (1943, prema Maslow 1982, prema Despotović, 2000) nudi hijerarhiju potreba koja je najviše prepoznata i korištena u savremenim tumačenjima potreba. On je podijelio potrebe na: fizičke potrebe, potrebe za sigurnošću, ljubavlju, uvažavanjem i samoaktualizacijom.

Kada govori o brojnosti manifestacija osnovnih fizičkih potreba, Maslow (1943, prema Maslow 1982, prema Despotović, 2000) navodi glad, žeđ, seksualne potrebe te različite čulne prijetnosti (ukusi, mirisi, golicanja, milovanje).

Po pitanju potreba za sigurnošću, one se sastoje od onih za bezbjednošću, stabilnošću, slobodom od straha, strepnje i haosa, pa i potrebe za strukturom, redom, zakonima, granicama, moćnim zaštitnikom.

Kompleks potreba za pripadanjem i ljubavlju čine: potreba za prijateljima, suprugom, djecom, potreba za toplim odnosom sa ljudima, potreba za mjestom u svojoj grupi ili porodici, potreba da se izbjegne usamljenost, odbačenost i slično.

Potrebe za cijenjenjem/poštovanjem Maslow posmatra iz dva aspekta. Prvi aspekt potreba se ogleda u odnosu naspram drugih ljudi: potreba za snagom, postignućem, kompetencijom, samopouzdanjem, za nezavisnošću i slobodom. Istovremeno u tom odnosu se javlja drugi aspekt potreba: želja za dobrim glasom ili prestižom, statusom, slavom i sjajem, priznanjem, pažnjom, važnošću, dostojanstvom i uvažavanjem.

I zadnja po redu je potreba za samoostvarenjem. Kako on objašnjava to je potreba čovjeka da se ostvari, iskoristi raspoložive talente, kapacitete i potencijale koje posjeduje. (Maslow, 1982, prema Despotović, 2000)

Kada smo naveli na šta se svaka potreba odnosi, odnosno šta obuhvata važno je istaknuti da Maslowljeva hijerarhija uvažava “niže” i “više” potrebe. To u biti znači da se potreba drugog reda ne može aktualizirati sve dok potreba prvog reda ne bude zadovoljena.

“Sa stanovišta andragoške koncepcije potreba posebno je značajno Maslowljevo isticanje vrijednosti kognitivnih i estetskih potreba, kao što su potrebe da se zna, razumije i uživa u lijepom. Ove potrebe naziva: “B. values” - vrijednosti ili “meta needs”. On u njih uključuje radoznalost, znanje, razumijevanje, značenje, ljepotu, simetriju, napredovanje (prema R. Fitzgerald, 1978). Njegova potreba za samoaktualizacijom obuhvata i potrebu za znanjem, potrebu za obrazovanjem” (Despotović, 2000:59).

Pod snažnim uticajem Maslowa i njegove teorije motivacije, Aldeferer razvija svoju teorijsku koncepciju o potrebama. Prema Alderfereru (1972, prema Despotović, 2000:22) postoje potrebe egzistencije, potrebe povezivanja i potrebe razvoja (napredovanja). “Potreba egzistencije su životne potrebe i mogu biti homeostatičke (glad, žeđ) i nehomeostatičke (plata i fizički radni uslovi). Potrebe povezivanja obuhvataju veze sa drugim ljudima. To su obično članovi porodice, pretpostavljeni, podređeni, prijatelji, pa čak i neprijatelji. Potrebe rasta (napredovanja) su potrebe za stvaralačkim, odnosno, produktivnim naporom.”

Još bi istaknuli zanimljivu klasifikaciju potreba Pastuovića (1999:154) u kontekstu obrazovnih ciljeva i univerzalnih potreba. “Iz hijerarhijske teorije motivacije proizlazi podjela obrazovnih ciljeva osobe na ekonomske, socijalne i psihološke (samoostvarujuće). Ekonomskim ciljevima obrazovanja zadovoljavaju se egzistencijalne potrebe (motivi), socijalnim ciljevima zadovoljavaju se potrebe (motivi) za odnosom s drugim ljudima, a psihološkim ciljevima zadovoljava se potreba (motiv) za samoostvarenjem. Motiv za samoostvarenjem, prema njegovom širem razumijevanju, ostvaruje se zadovoljavanjem i socijalnih, pa i nekih fizioloških motiva.”

5.1. Potrebe i motivi polaznika za participiranje u obrazovnim aktivnostima

Potreba za obrazovanjem kod odraslih osoba je često upotpunjena motivima uz pomoć kojih zadovoljava određenu potrebu. Američki psiholog Mek Donald (McDonald, 1965) i ruski psiholog Petrovski (1970) su stanovišta da motivi proističu iz potreba. Slično shvatanje nudi Kulić i Despotović (2001:97): “Potreba u motivacionom smislu je prvoshodno stanje koje inicira individualne motive, odnosno stanje tenzije u osobi koja uzrokuje želju da se učini nešto, što je ponekad karakteristično za psihološko razumijevanje potreba.” Također, Pastuović (1999) navodi da je motiv subjektivni doživljaj objektivne potrebe, a kada je u

pitanju motiv za obrazovanjem, to je ustvari želja pojedinca za učenjem nužnih znanja i vještina.

Da se zadovoljavanjem obrazovnih potreba mogu zadovoljiti i druge potrebe objašnjava Savićević (1989) na dva mjesta u svom djelu. Na prvom mjestu kaže: “Zadovoljavanjem obrazovnih potreba ostvaruje socijalizacija putem obrazovne i društvene aktivnosti, putem stvaralačkog korištenja slobodnog vremena upoznavajući se sa pojavama i procesima prirode, društva i ljudskog mišljenja” (Savićević, 1989:103). Dok na drugom mjestu stoji: “Čovjek se laća učenja i obrazovanja gonjen mnogim motivima koji nekada ne nastaju iz žeđi za znanjem, već njegove pobude imaju korjene u drugim potrebama. To znači da su učenje i obrazovanje motivisani i drugim potrebama lične, socijalne i praktične naravi” (Savićević, 1989:78).

Savićević (1989) detaljno razmatra motivacione vrijednosti potreba i jasno ih razgraničava na obrazovanje i učenje mladih i obrazovanje i učenje odraslih. “Cilj učenja i obrazovanja mladih, kao oblik samostalnog ponašanja, nije usmjeren na neposredni momenat psihičkog života, već na razvoj buduće ličnosti. Učenje se shvata kao obaveza koju treba izvršiti da bi se postigli ciljevi u kasnijem razvoju ličnosti. Nasuprot kategoriji daleke motivacije, potreba za učenjem kod odraslih je motivisana neposrednim ciljevima. Odrasli žele da od učenja ne samo imaju zadovoljstvo, već i neposrednu korist. Njihove potrebe za učenjem su povezane sa svakodnevnim životom i proističu iz njega. Odrasli često ne uče, nisu motivisani da uče radi samog učenja, već uče da bi postigli životne ciljeve, savladali prepreke sa kojima se u životu susreću. Zato se kod odraslih učenje i obrazovanje, kao specifična forma aktivnosti, javlja kao voljno ponašanje, a aktivnost u procesu obrazovanja i učenja kao dobrovoljna aktivnost. U toj sveukupnoj aktivnosti dolaze do izražaja intelektualne potrebe, ali ne same, već uz druge životne potrebe čovjeka. Jedna od neposrednih potreba koja ima motivacionu vrijednost u učenju i obrazovanju jeste potreba za uspjehom, kao i potreba za samouvažavanjem” (Savićević, 1989:79)

Postići životne ciljeve i savladati prepreke s kojima se odrasle osobe susreću važna je motivaciona vrijednost učenja i obrazovanja kod odraslih. U slučaju stručnog osposobljavanja, sticanje kvalifikacija radi integrisanja na tržište rada može biti jedan od ciljeva odraslih, ali isto tako način savladavanja problema nezaposlenosti. Zašto baš ovaj segment ističemo je iz razloga što odrasle osobe žele ispuniti svoje potrebe, naročito egzistencijalne prirode. U ovom slučaju osiguranje posla kojim uzdržava sebe, a možda i

porodicu, predstavlja njegovu egzistencijalnu potrebu. Kros navodi (Cross 1987, prema Kulić i Despotović, 2001:123): „Odrasli koji nemaju odgovarajući posao, žele da im obrazovanje pomogne da ga dobiju, dok ljudi koji imaju zadovoljavajući posao nastoje da napreduju u struci. Ali nije ni mali broj odraslih koji uče zbog ličnog zadovoljstva i za svoju dušu, pa ostaje otvoreno pitanje da li se odrasli više uključuju u obrazovanje zbog ličnog ili profesionalnog razvoja.“

Pitanje kojeg postavlja Krosova jeste važno, ali za njegovo tumačenje prisjetimo se Maslowljeve hijerarhije i principa uvažavanja potreba nižeg reda i potreba višeg reda. Da li će odrasloj osobi biti više stalo do reputacije, uvažavanja kojeg će dobiti sa stečenim kvalifikacijama ili su mu važnije egzistencijalne potrebe, tj. da mu ta kvalifikacija omogući zaposlenje, odnosno egzistenciju vlastitog života i eventualno života njegove porodice.

Na pitanja poput: iz kojeg razloga odrasla osoba participira u obrazovnim aktivnostima ili koje su primarne, a koje sekundarne potrebe koje odrasla osoba želi zadovoljiti participiranjem u obrazovnim aktivnostima, može se dobiti više različitih odgovora. Jedan odgovor nudi Savićević (1989:121-122): “Svaka osoba je slučaj za sebe i njene obrazovne aktivnosti nastaju kao interakcija ličnih i socijalnih faktora. Svaka osoba, prema Huloovom shvatanju, ima neku vodeću orijentaciju prema obrazovanju koja je potiče da uzme učešće u različitim obrazovnim aktivnostima”.

Potpuniji uvid u povezanosti obrazovnih i ostalih potreba može se dobiti razmatranjem problema participacije u oblicima obrazovanja odraslih, odnosno one vrste potreba koje se zadovoljavaju kroz nju.

Prema Filipović (1967:110) princip participacije, kao jedan od općih principa obrazovanja odraslih, odnosi se na cjelokupnu oblast obrazovanja odraslih. “On obuhvata tri osnovna područja, odnosno nivoa obrazovanja odraslih: 1. sistem obrazovanja odraslih nije moguć bez participiranja zainteresiranih faktora; 2. obrazovni proces koji predstavlja sinhronizaciju više različitih komponenti na bazi njihovog udijela; 3. neophodan nastavno-obrazovni rad, koji podrazumijeva aktivno učestvovanje odnosno punu participaciju odraslih u toku savladavanja nastavne materije, primjenom stručnih znanja i vježbanjem u samostalnom mišljenju i radu.”

Kojim se motivima za participiranje odraslih u različitim oblicima obrazovanja vodi Hul (Houl, 1961) objašnjava Kulić i Despotović (2001:116): “Ovaj poznati američki andragog je intervjuisao 22 polaznika u različitim oblicima obrazovanja odraslih i na osnovu rezultata

svojih istraživanja otkrio tri motivacijska tipa: 1. orijentisani na cilj; 2. orijentisani na aktivnost; 3. orijentisani na proces učenja.

Prva grupa, po mišljenju Hula koristi obrazovanje za postizanje jasno naznačenih ciljeva. Njihovo kontinuirano obrazovanje teče u epizodama, od kojih svaka počinje sa zadovoljenjem potreba, ili identifikacijom interesa. Potreba ili interes se, na primjer, mogu zadovoljiti pohađanjem kursa, uključivanjem u diskusionu grupu itd.

Drugi motivacijski tip nalazi u aktivnosti učenja značenje koje nema potrebne veze, često nema uopće veze sa sadržajima ili oglašenom aktivnosti (sadržaj učenja za taj tip polaznika najčešće nije važan - oni zadovoljavaju potrebu za socijalnim kontaktom).

Treća grupa polaznika zahtijeva obrazovanje radi samog obrazovanja. Za njih je karakteristična želja da znaju (da čitaju, da uče).

Kasnije se javlja testiranje Hulove tipologije od strane Bošijea (1971. i 1982. godine) gdje je ispitivao više hiljada participanata u obrazovanju odraslih i napravio uspješniju verziju skale participacije u obrazovanju koja sadrži 40 ajtema Likertovog tipa baziranih na tipologiji i intervjuima sa participantima u obrazovanju odraslih. Bošije i Kolins su 1983. i 1984. godine primjenom faktorske analize ispitali više od 12 participanata iz raznih dijelova svijeta i zaključili da Hulova tipologija ima heurističku vrijednost, odnosno da je "model od šest faktora" teorijski i psihometrijski odbranljiv i relevantan. Istraživanje je pokazalo da razloge participacije odraslih u obrazovanju i učenju najbolje objašnjavaju slijedeći faktori:

1. *socijalni kontakt* - Ovi participanti žele da sklope i konsoliduju prijateljstvo, da budu prihvaćeni od drugih, da budu pronicljivi u rješavaju ličnih problema, da poboljšaju odnose i svoje lične pozicije. Oni učestvuju u obrazovanju odraslih zbog potrebe da budu aktivni u grupi i zbog prijateljstva zasnovanog na bliskosti u mišljenju i sličnosti u sposobnostima;
2. *socijalna stimulacija* - Odrasli obuhvaćeni ovim faktorima žele da pobjegnu od dosade, prevaziđu frustracije svakodnevnog života, izbjegnu intelektualnu tjeskobu.
3. *profesionalno unapređenje* - Odrasli žele da osiguraju profesionalno napredovanje, da imaju viši status u profesiji ili znanje koje će im pomoći u drugim oblicima obrazovanja odraslih. Za njih je karakteristično da su prvoshodno orijentisani na posao;

4. *služenje zajednici* - Individue obuhvaćene ovim faktorima participiraju u obrazovanju odraslih, pošto žele da budu efikasniji građani, da se pripreme da služe zajednici, postignu viši nivo razumijevanja u međuljudskim odnosima i poboljšaju sposobnosti za učešće u radu zajednice;
5. *vanjska očekivanja* - Pojedinci participiraju u obrazovanju odraslih sa instrukcijama nekog drugog, odnosno preporukom autoritativne osobe (poslodavca, socijalnog radnika, savjetnika ili profesionalne asocijacije ili autoriteta koji izdaje dozvole);
6. *kognitivni interes* - Odrasli participiraju u učenju i obrazovanju jer uživaju u učenju i zbog učenja. Ono uče sa zadovoljstvom i zbog sebe (Kulić i Despotović, 2001:117).

Još neki autori nude motive za participaciju odraslih u obrazovnim aktivnostima. Tako Samolovčev (1979, prema Despotović, 2000:30) je došao do slijedećeg redoslijeda razloga za uključivanje odraslih u proces obrazovanja:

- želja za sticanjem veće kvalifikacije,
- neposredna materijalna korist,
- želja za proširenjem opće kulture,
- upućenost od preduzeća,
- želja za afirmacijom u struci,
- poseban interes za učenje,
- uticaj drugih.

Kulić (1998, prema Despotović, 2000:31) navodi slične motive:

- povećanje ličnog dohotka,
- želja za usavršavanjem u struci,
- dobitak boljeg radnog mjesta,
- želja za proširivanjem obrazovanja,
- mogućnost stvaralačkog rada,
- zanimljiv posao,
- ugledan društveni položaj,
- ugledanje na drugove koji uče.

Možemo primijetiti da navedeni motivi obuhvataju područja profesionalnog i ličnog razvoja. Širi pristup motivima za participaciju, koji obuhvata svestrani lični razvoj, nude Karp, Peterson i Rolfs. Oni izdvajaju devet faktora koje odrasli navode kao razloge za participaciju u obrazovnim aktivnostima: 1. želja za znanjem; 2. želja za postizanjem ličnog cilja; 3. želja za postizanjem religioznog cilja; 4. želja za postizanjem društvenog cilja; 5. želja za

bjekstvom; 6. želja za učešćem u društvenoj aktivnosti; 7. želja za zadovoljavanjem formalnih zahtjeva; 8. želja za ličnim samoostvarenjem; 9. želja za kulturnim saznavanjem. (Cross 1981, prema Savićević, 1989:190)

Istraživanjem participacije možemo vidjeti koje su primarne važnosti i potrebe participanata za upis u određene obrazovne aktivnosti. Također, mogu se provjeriti i sekundarni, odnosno manje važni razlozi za participaciju.

Za istraživanje participacije odraslih u oblicima obrazovanja, ponuđene su različite istraživačke metode. Tako američki andragog Kros (1981, prema Savićević, 1989:189) metode svrstava u četiri grupe: 1. dubinski intervjui; 2. statističke analize motivacionih skala; 3. servej upitnici; 4. testiranje hipoteza.

Slične metode nudi Flink (1977, prema Savićević, 1989): analiza vrste aktivnosti u kojima odrasli participiraju (na osnovu uvida u službene dokumente i statističke publikacije iz oblasti obrazovanja); razgovor sa studentom u "otvorenom intervjuu" da objasni zašto participira u određenoj aktivnosti; primjena upitnika ili ček-liste, kako bi se na taj način saopćili razlozi za participaciju u nekoj aktivnosti. On smatra da dvije posljednje metode omogućavaju najbolji uvid u problem participacije u obrazovanju odraslih, što je našlo potvrdu u savremenoj andragoškoj i sociološkoj literaturi.

Prethodno navedeni motivi odraslih za participiranje u obrazovnim aktivnostima te načini istraživanja motiva participacije odraslih nam ukazuju na različite pristupe tumačenja ove tematike. Upoznavanje sa različitim pristupima u tumačenju ove tematike smatrali smo neophodnim kako bi na bolji način razumjeli tematiku koja je dio našeg predmeta istraživanja. Nije moguće za istraživača da istražuje određeni predmet i isti problematizira, a prethodno se ne upozna sa onim što želi istraživati. Upravo je to objašnjenje za navođenje detaljnijih teorijskih razrada o potrebama, obrazovnim potrebama i načinima utvrđivanja obrazovnih potreba te motivima participiranja odraslih u oblicima obrazovanja.

Kako rekosmo, motivi i potrebe odraslih za participiranje u oblicima obrazovanja su dio predmeta našeg istraživanja. Konkretnije, motivi i potrebe odraslih za participiranje u programima stručnog osposobljavanja, kao jednog oblika obrazovanja odraslih. Drugi dio u našem predmetu istraživanja se odnosi na utvrđivanje obrazovnih potreba od strane Centra za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu koji nudi programe stručnog osposobljavanja. Kako smo prethodno naveli, istraživaču je neophodno upoznavanje sa predmetom istraživanja.

Stoga su nam poslužila navedena teorijska razmatranja o obrazovnim potrebama, procesu utvrđivanja obrazovnih potreba te motivima i potreba odraslih za participiranje u obrazovanju odraslih. U nastavku ćemo detaljnije predstaviti predmet istraživanja, ali i ostale faze istraživanja i na kraju prikazati i interpretirati dobivene podatke istraživanja.

6. Metodološki dio istraživanja

6.1. Predmet istraživanja

Prema Filipović (1967) princip participacije kao opći princip obrazovanja odraslih, odnosi se na cjelokupnu oblast obrazovanja odraslih. On obuhvata tri osnovna područja, odnosno nivoa obrazovanja odraslih: 1. sistem obrazovanja odraslih nije moguć bez participiranja zainteresiranih činilaca; 2. obrazovni proces koji predstavlja sinhronizaciju više različitih komponenti na bazi njihovog udjela; 3. neophodan nastavno-obrazovni rad, koji podrazumijeva aktivno učestvovanje odnosno punu participaciju odraslih u toku savladavanja nastavne materije, primjenom stručnih znanja i vježbanjem u samostalnom mišljenju i radu. Da bi odrasli polaznici participirali u daljnjem obrazovanju postoje razlozi koji su ih ponukali na to. Kako navodi Cross (1987, prema Kulić i Despotović, 2001) razlozi zbog kojih ljudi učestvuju u obrazovanju odraslih su u saglasnosti sa životnim i logičkim situacijama participanata. Kao fokus razmatranja razloga i potreba koje se zadovoljavaju participiranjem u stručnom osposobljavanju uzeli smo Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu. Na osnovu Zakona o obrazovanju odraslih USK iz 2013. godine tadašnja Agencija za zapošljavanje Vita plus Cazin, u saradnji i na osnovu odobrenja Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK, je imenovana kao Centar za obrazovanje odraslih Vita plus. Centar za obrazovanje odraslih Vita plus namijenjen je obrazovanju za zapošljavanje osoba koje zbog nepotpunog znanja/kvalifikacije ne mogu pronaći adekvatan posao, zatim onih koji su školovani za zanimanja koja više nisu tražena i za nadopunjavanje prije stečenih znanja i vještina s novostima u tehničko-tehnološkom razvoju, kao i stvarnim potrebama privrede. Konkretnije Centar nudi pet vrsta programa: dokvalifikacione, prekvalifikacione, programe za usavršavanje, stručno osposobljavanje te programe stranih jezika. Za ispitivanje razloga participacije polaznika u programima Centra voditi ćemo se teorijskim pristupima potreba kao mogućim razlozima za participaciju te koncepcijom motivacione orijentacije Hula. Sagledavanjem šireg konteksta djelovanja Centra, mogućnosti koje pruža, načina kako utvrđuju obrazovne potrebe, doći ćemo do polaznika u Centru i pokušati uvidjeti motive i potrebe iz kojih polaznici participiraju u programima Centra.

6.2. *Problem istraživanja*

Teorijskim propitivanjem značajnosti obrazovanja odraslih, funkcija obrazovanja odraslih, područja obrazovanja odraslih, savremenih shvatanja obrazovnih potreba pa i utvrđivanja obrazovnih potreba, javila su nam se određena pitanja obzirom na funkcioniranje Centra za obrazovanje odraslih Vita plus. Imajući u vidu problem neusklađenosti obrazovnog sistema za tržištem rada, problem velike stope nezaposlenosti te povećanu migracionu stopu stanovništva Bosanske Krajine radi potražnje posla, zanima nas na koji način se utvrđuju obrazovne potrebe u Centru za obrazovanje odraslih Vita plus, da li se prati trenutačno stanje na tržištu rada kako bi se ponudili programi koji bi omogućili zaposlenje. Uviđajući širok pristup klasifikaciji obrazovnih i drugih potreba javilo nam se pitanje iz koje potrebe se polaznici ovog centra uključuju u programe obrazovanje, da li su u pitanju egzistencijalne potrebe ili potrebe za usavršavanjem, samoaktualizacijom. Posebno značajno pitanje u vezi motiva odraslih za participiranje u obrazovanju navodi Cross (1987, prema Kulić i Despotović, 2001:123): „Odrasli koji nemaju odgovarajući posao, žele da im obrazovanje pomogne da ga dobiju, dok ljudi koji imaju zadovoljavajući posao nastoje da napreduju u struci. Ali nije ni mali broj odraslih koji uče zbog ličnog zadovoljstva i za svoju dušu, pa ostaje otvoreno pitanje da li se odrasli više uključuju u obrazovanje zbog ličnog ili profesionalnog razvoja.“

6.3. *Cilj istraživanja*

Cilj istraživanja je bio ispitati na koji se način utvrđuju obrazovne potrebe u Centru za obrazovanje odraslih Vita plus te ispitati polaznike koji su njihovi motivi participacije u programima obrazovanja Centra. Također, analizom ispitanikovih mišljenja uvidjeti koje se sve potrebe zadovoljavaju participiranjem u programima Centra. Time se povezuju različiti andragoški koncepti o obrazovnim potrebama i motivima odraslih za učenje sa djelovanjem jednog konkretnog obrazovnog centra koji afirmira obrazovanje odraslih u Unsko-sanskom kantonu.

6.4. *Zadaci istraživanja*

1. Napraviti teorijski pregled o utvrđivanju obrazovnih potreba.
2. Definirati odrednice pojmova: potrebe, motivi, klasifikaciju potreba, koncepciju motivacione orijentacije.
3. Ispitati na koji se način utvrđuju obrazovne potrebe Centra za obrazovanje odraslih Vita plus;

Ispitati razloge i potrebe participiranja polaznika Centra za obrazovanje odraslih Vita plus u obrazovnim programima Centra.

6.5. *Istraživačka pitanja*

1. Kako Centar za obrazovanje odraslih Vita plus kao andragoški centar radi na primjeni andragoškog ciklusa?
2. Na koji način polaznici pronalaze informaciju o obrazovnoj ponudi Centra?
3. Koji su motivi bili presudni za participaciju polaznika kada imamo u vidu Hullovu koncepciju motivacione orijentacije?
4. Koje se potrebe pored obrazovnih, zadovoljavaju učešćem u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus?

6.6. *Metode, tehnike i instrumenti*

Za potrebe ovog istraživanja koristili smo kvalitativni pristup istraživanja upotrebom deskriptivne metode i metode analize sadržaja. Prema Mužiću (1999) deskriptivna metoda predstavlja skup znanstveno-istraživačkih postupaka s kojima se opisuju pojave u odgoju i obrazovanju, tj. ispituje se stanje, a time i njihove osobine bez obzira na njihove uzroke. Metoda analize sadržaja, kako Fajgelj (2007) objašnjava je naučna metoda prikupljanja i analize podataka koja se zasniva na kodiranju teksta, odnosno poruka.

Razmotrili smo različite teorijske konstrukte kako za motive i potrebe polaznika koje se mogu zadovoljiti participiranjem u obrazovnim programima za odrasle, tako i za proces utvrđivanja obrazovnih potreba te na osnovu ove analize zaključivali o onome što je pretežno prisutno u Centru za obrazovanje odraslih Vita plus.

Na koji je način Centar za obrazovanje odraslih Vita plus primijenio andragoški ciklus – proces utvrđivanja obrazovnih potreba, ispitali smo kroz tehniku intervjuiranja, primjenjujući dvojak način istraživačke komunikacije o istraživačkom fenomenu: semantičku analizu sadržaja te hermeneutički pristup. Prema Fajgelju (2007:386): „Cilj semantičke analize sadržaja je analiza sadržaja teksta, tačnije njegovog značenja. U praksi to se postiže kodiranjem teksta, odnosno razvrstavanjem jedinica analize u kategorije i, zatim, analiziranjem unutrašnjih odnosa kategorija kao što su događaji, likovi, teme i pojmovi.“

Gudjons (1994:50) hermeneutiku navodi kao „umijeće tumačenja“, dok je Schleiermacher objašnjava kao učenje o umijeću razumijevanja. Za hermeneutiku je svojstven hermeneutički

krug koji znači: „Razumijevati jedno iz drugoga, bilo tekst iz predrzumijevanja ili pojedinačnost iz cjeline, bilo cjelinu iz pojedinačnih elemenata. Posljedica je toga slijedeća: hermeneutičko razumijevanje nikada se ne zatvara, jer „razumijevanje kao cilj hermeneutičkog nastojanja nema obilježje proizvoda nego procesa““ (Roth, 1991:38, prema Gudjons, 1994:51).

Kako smo naveli upotrijebili smo tehniku intervjuiranja, tačnije strukturirani intervju gdje smo sadržaj i redoslijed pitanja unaprijed organizirali. Pored pogodnosti postojane strukture, kod određenih pitanja smo imali mogućnost postavljanja podpitanja i davanja dopunskih objašnjenja. Prema Fajgelju (2007) strukturirani intervju je neophodan u slučaju kada se želi: a) porediti ispitanike međusobno, b) analizirati razvoj neke pojave tokom vremena i c) provjeriti neku teoriju ili hipotezu. Imajući u vidu teorijske navode o obrazovnim potrebama i o načinima utvrđivanja obrazovnih potreba, ovim intervjuom smo željeli propitati kako Centar za obrazovanje odraslih Vita plus kao andragoška ustanova radi na primjeni andragoškog ciklusa - utvrđivanja obrazovnih potreba, na koji način su prepoznali i utvrdili obrazovne potrebe te da li vide potrebu za inoviranjem postojećeg.

Pri ispitivanju razloga participiranja polaznika i ostalih potreba polaznika koje se zadovoljavaju participacijom u programima Centra koristili smo anketni upitnik. Uzimajući u obzir raspoloživost ispitanika, u našem slučaju polaznika programa Centra, odlučili smo se za ovaj instrumentarij kako bi njime dosegli veći broj ispitanika. Anketni upitnik je pogodan instrumentarij zato što osigurava strukturirane podatke (Cohen, 2007). Karakteristika upitnika je i to što se formati stavki u upitniku konstruišu shodno prirodi pojave koja se ispituje, ali i opredjeljenju konstruktora upitnika (Fajgelj, 2007). Upitnik smo konstruisali prema odabranim segmentima koji bi trebali odgovoriti na istraživačka pitanja o motivima i potrebama polaznika za participiranje u programima Centra. Upitnik nema utvrđene psihometrijske karakteristike.

6.7. *Uzorak*

Za potrebe istraživanja motiva i potreba participiranja odraslih u programima za stručno osposobljavanje odabrali smo polaznike Centra za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu. Radi se o ciljanom uzorku u kojem kako navodi Cohen (2007) istraživači odabiru slučajeve na temelju vlastite prosudbe njihove tipičnosti te je uzorak odabran za specifičnu svrhu. Također, u pitanju je prigodni uzorak kojeg su sačinjavali raspoložive jedinice posmatranja, tačnije

polaznici u periodu mjeseca maja 2017. godine, gdje su u uzorak uključeni polaznici koji su imali predavanja u tom periodu. Shodno tome, istraživanjem je obuhvaćeno 27 polaznika Centra za obrazovanje odraslih Vita plus. Od socio-demografskih podataka, tražili smo podatke o spolu, dobi, stepenu obrazovanja (stručna sprema). Pored ovih podataka tražili smo od polaznika da navedu program koji pohađaju te na koji su se način informisali o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus. U nastavku ćemo navesti dobivene podatke.

Tabela 1. Frekvencije i postotak ispitanika prema spolu

	<i>Spol</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
1.	M	5	19%
2.	Ž	22	81%
<i>Ukupno</i>		27	100%

Može se primijetiti da od ukupnog broja ispitanika, 81% čine žene (N=22), dok je samo 19% muškaraca (N=5).

Tabela 2. Frekvencije i postotak ispitanika prema dobi

	<i>Dob</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
1.	19-28	20	74,1%
2.	29-38	5	18,5%
3.	39-48	1	3,7%
4.	49-58	1	3,7%
<i>Ukupno</i>		27	100%

Što se tiče dobi polaznika programa, radi lakšeg pregleda podijelili smo dob u rasponu od devet godina. Primjetno je da je najviše polaznika, ukupno 20 u dobi od 19 do 28 godina. Prema podacima je uočljivo da se broj polaznika smanjuje kako se povećava životna dob. To potvrđuju podaci iz drugog po redu raspona od 29 do 38 godina, gdje je pet polaznika Centra u tom životnom dobu.

Tabela 3. Frekvencije i postotak ispitanika prema stručnoj spremi

	Stručna sprema	<i>f</i>	%
1.	SSS	21	77,8%
2.	VSS	6	22,2%
Ukupno		27	100%

Ono što se može primjetiti iz Tabele 3. većinski dio ispitanika ima srednju stručnu spremu 77,8% (N=21), dok 22,22% ispitanika ima visoku stručnu spremu (N=6).

Tabela 4. Frekvencije i postotak ispitanika prema upisanom programu

	<i>Program</i>	<i>f</i>	%
1.	Medicinska sestra/tehničar	25	92,6%
2.	Zubno-stomatološki tehničar	1	3,7%
3.	Fizioterapeutski tehničar	1	3,7%
<i>Ukupno</i>		27	100%

Kada su u pitanju programi koje ispitanici pohađaju, iz Tabele 4. vidimo da se programi tiču zdravstvenog sektora sa najviše upisanih u program medicinske sestre/tehničara. Ovdje moramo naglasiti da smo do ispitanika došli tako što nas je menadžment Centra uputio da izvršimo anketno istraživanje sa grupama polaznika kojih ima najviše i kada imaju redovna predavanja - vikendom. Zanimalo nas je kada će polaznici drugih programa biti u Centru kako bi i od njih dobili željene informacije. Očekivali smo povratne informacije od pet polaznika programa iz saobraćajne struke, tačnije programa za vozača motornih vozila, no nismo dobili povratne informacije.

Tabela 5. Frekvencije i postotak ispitanika prema načinu informisanja o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus

Informisanje o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus	<i>f</i>	%
Preporuka prijatelja	23	85%
Promocija Centra	0	0%
Web pretraživanje	4	15%
Drugo	0	0%
Ukupno	27	100%

Iz Tabele 5. primjetno je da se najviše polaznika informisalo o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus putem preporuke prijatelja, tačnije njih 23 što čini 85% od ukupnog broja ispitanika. Četvero ispitanika se informisalo putem web pretraživanja.

6.8. Prikupljanje i obrada podataka

Istraživanje koje smo proveli u Centru za obrazovanje odraslih Vita plus, sadrži dva dijela. Prvi dio istraživanja čini strukturirani intervju sa direktorom Centra - Nuhić Asmirom, pomoću kojeg smo ispitali na koji način Centar kao andragoški centar, radi na primjeni andragoškog ciklusa - procesa utvrđivanja obrazovnih potreba (Prilog 1.). Tehnikom intervjuiranja dobili smo podatke koje smo semantičkom analizom sadržaja i hermeneutičkim pristupom mogli uvrstiti u ukupnu sliku djelovanja Centra s obzirom na potrebe polaznika i tržišta rada. Važno je spomenuti da je direktor Centra od samog početka dio menadžmenta tadašnje Agencije za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju, sadašnjeg Centra za obrazovanje odraslih Vita plus.

U drugom dijelu istraživanja smo tehnikom anketiranja ispitali razloge i potrebe iz kojih polaznici participiraju u programima ovog Centra (Prilog 2.). Rezultati dobiveni ovom tehnikom ne mogu se generalizirati na širu populaciju obzirom da se radi o prigodnom

uzorku. Razlozi odabira ovog postupka, a ne naprimjer intervjuisanja polaznika o njihovim motivima i potrebama za participiranje u programu Centra, leže u većoj raspoloživosti polaznika programa Centra te vremenskoj ograničenosti za intervjuisanje polaznika. Naime polaznici su dolazili u Centar na predavanja koja su se organizirala vikendom, a kako nismo bili u mogućnosti zadržati se više sedmica u Cazinu onda smo se odlučili za anketiranje.

Kada je u pitanju proces utvrđivanja obrazovnih potreba, pri odabiru pitanja za intervju poslužila nam je operacionalizacija ključnih pojmova andragošskog ciklusa – procesa utvrđivanja obrazovnih potreba, koje smo obradili u teorijskom dijelu rada. Podatke iz intervjua smo klasificirali na slijedeće kategorije:

- snimanje kadrovske situacije,
- analiza radnih aktivnosti,
- izrada obrazovnih programa,
- metode i tehnike za utvrđivanje obrazovnih potreba,
- uključivanje eksperta pri utvrđivanju obrazovnih potreba,
- uvažavanje mišljenja polaznika pri utvrđivanju obrazovnih potreba i
- evaluacija postojećeg i potreba za inoviranje.

Za drugi dio istraživanja koji se odnosio na motive i potrebe polaznika za participiranje u programima Centra, upotrijebili smo anketni upitnik kojeg smo podijelili na četiri dijela: *socio-demografski podaci, motivacija za pohađanje programa, potrebe i obrazovne potrebe te zadovoljstvo s postojećim/ideje za inoviranje*. Ovim postupkom smo nastojali dobiti odgovore na pitanja koja se tiču motiva i potreba polaznika te dobiti više informacija o zadovoljstvu polaznika sa postojećom ponudom. Isto tako, iskoristiti mogućnost da ih pitamo da li imaju određene prijedloge i ideje za uvođenje određenih programa koji bi bili korisna ponuda Centra.

Prvi dio upitnika, kako smo naveli, odnosio se na socio-demografske podatke koji su nam bili važni za opis uzorka istraživanja. Podatke o načinu informisanja polaznika o Centru, koristili smo kako bi odgovorili na postavljeno drugo istraživačko pitanje: „Na koji način polaznici pronalaze informaciju o obrazovnoj ponudi Centra?“

Motivaciju polaznika za pohađanje programa smo željeli ispitati tako što smo ponudili Likertovu skalu od sedam tvrdnji/ajtema, gdje su polaznici označili stepen slaganja s određenom tvrdnjom u rasponu od 1 do 5 (1 - U potpunosti se ne slažem; 5 - U potpunosti se

slažem). Tvrdnje smo odabrali shodno Bošijeovom i Kolinsovom modelu od šest faktora kojeg su dobili testiranjem Hulove koncepcije motivacione vrijednosti 1983. i 1984. godine. Ti faktori su: socijalni kontakt, socijalna stimulacija, profesionalno unapređenje, služenje zajednici, vanjska očekivanja i kognitivni interes. Obzirom na predmet i problem našeg istraživanja faktor profesionalnog unapređenja smo podijelili na dva faktora: lakši pronalazak posla te napredovanje u profesiji.

Trećim segmentom upitnika smo željeli propitati ne samo obrazovne već i ostale potrebe ispitanika zbog kojih polaznici pohađaju odabrani program. Pitanje kojim smo tragali za odgovorom o osnovnim potrebama je glasilo: “U edukacijski program Centra uključen/a sam jer”

- upoznajem nove prijatelje,
- adekvatno koristim slobodno vrijeme,
- imam veću priliku za zaposlenjem,
- profesionalno napredujem na poslu,
- služim i učestvujem u radu zajednice,
- imam priliku da učim/zadovoljim želju za učenjem novih sadržaja i
- želim veću reputaciju i uvažavanje od drugih.

Način popunjavanja ovog dijela upitnika je bio da svakoj od navedenih sedam stavki, polaznik dodijeli broj od 1 do 7 pri čemu je broj 1 najveći prioritet za uključanje, broj 2 drugi prioritet po redu sve do broja 7 koji označava da je odabrana stavka s tim brojem najmanje važan prioritet za uključanje u program. Pri obradi ovog dijela upitnika, važno je napomenuti da šest ispitanika od ukupno 27 nije odgovorilo po uputi. Naime, tri ispitanika su označili **kvačicom stavku *posao***, dok ostalo troje ispitanika su jednim brojem označili više gore navedenih stavki stoga ovi odgovori nisu uzeti za obradu. Važno je napomenuti da smo tokom obrade podataka uočili manjkavost korištenja ovog načina istraživanja potreba i kada bi ponovo obavljali istraživanje promijenili bi način istraživanja ovog dijela upitnika. Vjerovatno bismo putem Likertove skale ponudili tvrdnje o osnovnim potrebama polaznika koje se zadovoljavaju učešćem u program Centra i time nastojali dobiti jasnije informacije.

7. Rezultati istraživanja

7.1. Primjena andragošskog ciklusa od strane Centra za obrazovanje odraslih Vita plus

Prvo istraživačko pitanje se odnosilo na to kako Centar za obrazovanje odraslih Vita plus kao andragoški centar radi na primjeni andragošskog ciklusa - procesa utvrđivanja obrazovnih potreba. Nakon što smo razmotrili teorijski dio o utvrđivanju obrazovnih potreba, odlučili smo se za odabir slijedećih kategorija po kojem smo analizirali dobivene podatke iz intervjua:

- snimanje kadrovske situacije,
- analiza radnih aktivnosti,
- izrada obrazovnih programa,
- metode i tehnike za utvrđivanje obrazovnih potreba,
- uključivanje eksperta pri utvrđivanju obrazovnih potreba,
- uvažavanje mišljenja polaznika pri utvrđivanju obrazovnih potreba i
- evaluacija postojećeg i potreba za inoviranje.

Tabela 6. Operacionalizacija ključnih pojmova andragošskog ciklusa - procesa utvrđivanja obrazovnih potreba

Kategorije	Objašnjenje
Snimanje kadrovske situacije	“Iz Agencije za zapošljavanje smo prikupljali podatke. Ona je služila kao platforma za bavljenje deficitarnim zanimanjima. Od 2012./13. se istraživalo i vodili smo se tržištem rada. Također smo radili edukacije, posredovanje s ljudima i vidjeli potrebe, vidjeli ljude koji imaju znanje bez diploma. Sa tržišta zvali i pitali njih kao agenciju da li imaju ljudi koji znaju neke metode rada, struke. Pravili smo mnoge projekte u kojima se povežemo sa firmama i napravimo ugovore da se educiraju ljudi.”
Analiza radnih aktivnosti	Nismo dobili konkretan odgovor na pitanje

	<p>kojim su se izvorima poslužili pri analiziranju potrebnih znanja, vještina i sposobnosti za odabrane programe Centra, s tim da je direktor naveo: „Većina ljudi koji upisuju program prekvalifikacije već imaju određena iskustva, donesu potvrdu. Zna se koliko treba prakse, a do osobe je koliko će usvojiti.“</p> <p>Ovim odgovorom direktor ukazuje da te osobe već imaju znanja, vještine i sposobnosti potrebne za odabran program.</p>
<p>Izrada obrazovnih programa</p>	<p>“Većina programa je modificirana na osnovu već postojećih programa iz Ministarstva obrazovanja Njemačke, dok je Centar autor dva programa: program njegovatelja te program za izrađivača ortopedskih pomagala. Oni su javno važeći jer ih je Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona odobrio.”</p>
<p>Metode i tehnike za utvrđivanje obrazovnih potreba</p>	<p>Od mnogobrojnih metoda i tehnika za utvrđivanje obrazovnih potreba koje navodi Kempfer (1955), prepoznali smo da je Centar pri utvrđivanju obrazovnih potreba pratio zahtjeve iz privrede i industrije:</p> <p>„Pravili smo mnoge projekte u kojima se povežemo sa firmama i napravimo ugovore da se educiraju ljudi.”</p> <p>Potrebu praćenja zahtjeva iz privrede i industrije je direktor naveo u prvom pitanju intervjua koji se odnosio na način prikupljanja podataka o stanju tržišta rada i</p>

	<p>potreba zajednice. “Postoji problem što se nedovoljno planira strategija obrazovnih reformi, reforme se sporo dešavaju ili nikako. Problem je u tome što niko ne pita privrednike, realni sektor koje su potrebe. Nelogično je ako se planira bez privrednika.”</p> <p>Također smo prepoznali metodu - dobijanje individualnih zahtjeva prema Kempferu (1955) iz informacije: “Mi imamo svakodnevnu komunikaciju sa našim radnicima iz sastanaka, u kojima razgovaramo o tome da li su ljudi nešto tražili, a da oni to nemaju u ponudi. Isto da li je neka firma tražila edukaciju, a da je oni nemaju.“</p>
<p>Uključivanje eksperta pri utvrđivanju obrazovnih potreba</p>	<p>„Kroz Agenciju za zapošljavanje smo vršili dijagnozu potreba, a onda za programe smo angažirali struku, stručnjake.“</p> <p>Obzirom da je Centar proizašao iz Agencije za zapošljavanje, oni su u sklopu rada agencije utvrđivali obrazovne potrebe, deficitarna zanimanja itd., dok su eksperte iz određenih oblasti angažirali u konstruisanju programa.</p> <p>U vezi s ovim, povezati ćemo 10. pitanje iz intervjua, kada smo imali potrebu pitati o potrebi i koristi andragoških službi za naučni i stručni pristup utvrđivanja potreba.</p> <p>Direktor navodi: „Ne postoji firma, škola, privredno društvo koja nema andragošku službu ili nekog ko ima tu funkciju. Bilo bi</p>

	<p>dobro da imaju stručnjaci koji nisu direktori jer veći će rezultati biti kada se oni samo tome posvete.“</p> <p>Direktor navodi potrebu postojanja andragoških službi koju bi činili isključivo stručnjaci za utvrđivanje obrazovnih potreba.</p>
<p>Uvažavanje mišljenja polaznika pri utvrđivanju obrazovnih potreba</p>	<p>Centar nije uključivao polaznike u proces utvrđivanja obrazovnih potreba, nego su odnos prema budućim polaznicima bazirali na savjetovanju polaznika: “Ima mnogo neodlučnih, ne znaju i nisu upućeni u stanje tržišta rada, imaju pogrešnu percepciju i onda usmjeravamo i nudimo adekvatne programe. Ima situacija da su nezaposleni, a dođu, hoće nešto lakše zaposlenje. Tada upućujemo savjete i pitamo ih da li on to želi. Ponekad zainteresirani ljudi pitaju šta mislimo koje je zanimanje traženo na tržištu rada.”</p>
<p>Evaluacija postojećeg i potreba za inoviranje</p>	<p>“Promjene su na samom tržištu. Ljudi su vidjeli rezultate projekata sa firmama te smo stimulisali druge da se upisuju. Na Unsko-sanskom kantonu je najviše upisanih učenika. Ubacivati programe, to se ne može diktirati za sada. Postoje indicije za program osposobljavanja: program za solarne sisteme, zatim za kurseve ili edukacije za ekonomiju i energetske efikasnost te jednodnevne seminare za različite oblasti.</p> <p>Ciljevi Centra jesu da prenesemo iskustvo u druge gradove jer nama dolaze kandidati iz</p>

	<p>drugih gradova: Livna, Konjica, Širokog Brijega. U svakom kantonu da postoji jedan Centar za obrazovanje, sa programima koja već imamo, povežemo se sa firmama i radimo stručne projekte.“</p>
--	---

7.2. Način informisanja polaznika o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus

Tabela 7. Frekvencije i postotak ispitanika prema načinu informisanja o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus

Informisanje o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus	<i>f</i>	%
Preporuka prijatelja	23	85%
Promocija Centra	0	0%
Web pretraživanje	4	15%
Drugo	0	0%
Ukupno	27	100%

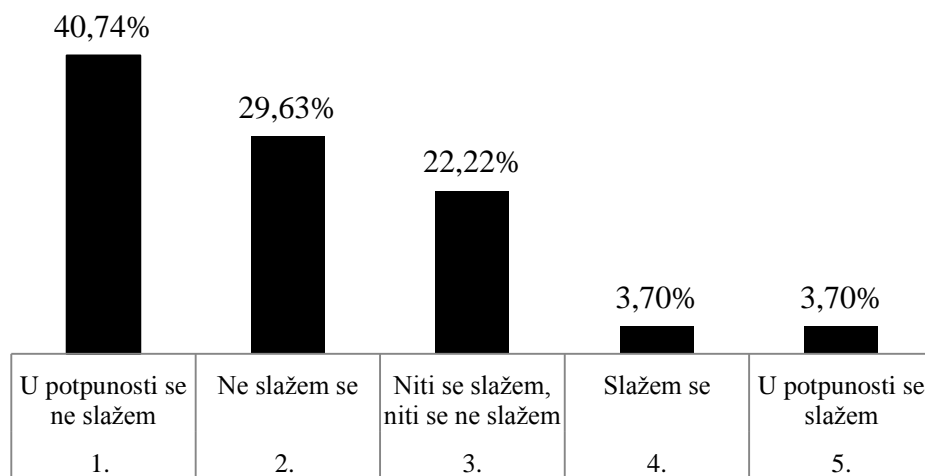
Iz Tabele 7. primjetno je da se najviše polaznika informisalo o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus putem preporuke prijatelja, tačnije njih 23 što čini 85% od ukupnog broja ispitanika. Četvero ispitanika se informisalo putem web pretraživanja. Ovi podaci nam ukazuju da je za način saznanja i informisanja o Centru većini polaznika bio važan socijalni kontakt o čemu ćemo detaljnije pisati u interpretaciji ovog istraživačkog pitanja.

7.3. Motivi polaznika za participiranje u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus

Kako bi odgovorili na istraživačko pitanje o motivaciji polaznika za pohađanje programa u Centru, ponudili smo Likertovu skalu od sedam tvrdnji/ajtema, gdje su polaznici trebali

označiti stepen slaganja s određenom tvrdnjom u rasponu od 1 do 5 (1 - U potpunosti se ne slažem; 5 - U potpunosti se slažem). Tvrdnje smo odabrali shodno Bošijeovom i Kolinsovom modelu od šest faktora kojeg su dobili testiranjem Hulove koncepcije motivacione vrijednosti 1983. i 1984. godine. Ti faktori su: socijalni kontakt, socijalna stimulacija, profesionalno unapređenje, služenje zajednici, vanjska očekivanja i kognitivni interes. Obzirom na predmet i problem našeg istraživanja faktor profesionalnog unapređenja smo podijelili na dva faktora: lakši pronalazak posla te napredovanje u profesiji.

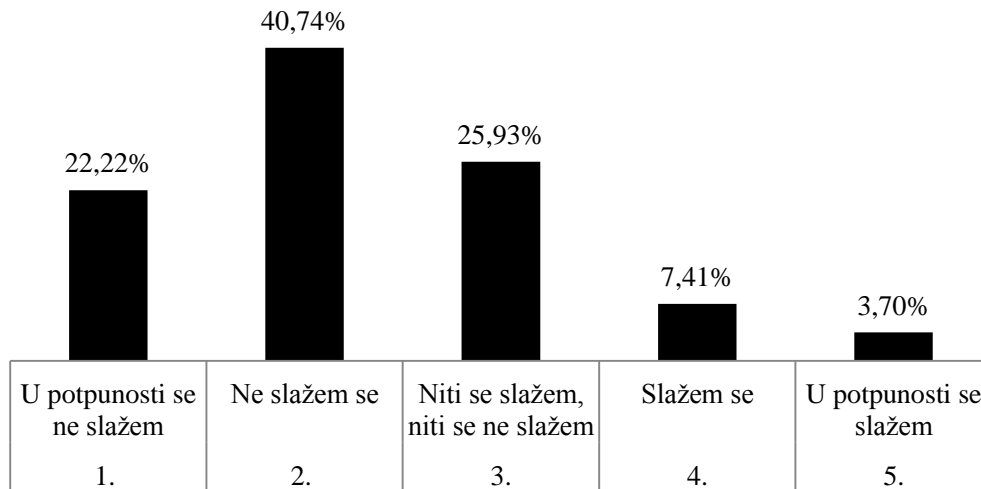
1. Upisao/la sam se na program kako bih stekao/la nova prijateljstva

Grafikon 1. Postoci ispitanikovih odgovora na prvu tvrdnju Likertove skale

Što se tiče prve tvrdnje: *Upisao/la sam se na program kako bih stekao/la nova prijateljstva*, 40,74% (N=11) ispitanika se u potpunosti ne slaže s tvrdnjom, zatim 29,63% (N=8) ispitanika se ne slaže s tvrdnjom, dok se samo jedna osoba slaže s tvrdnjom i jedna se u potpunosti slaže s tvrdnjom. Vidimo da prevlada neslaganje ispitanika s ovim motivom participiranja u programu.

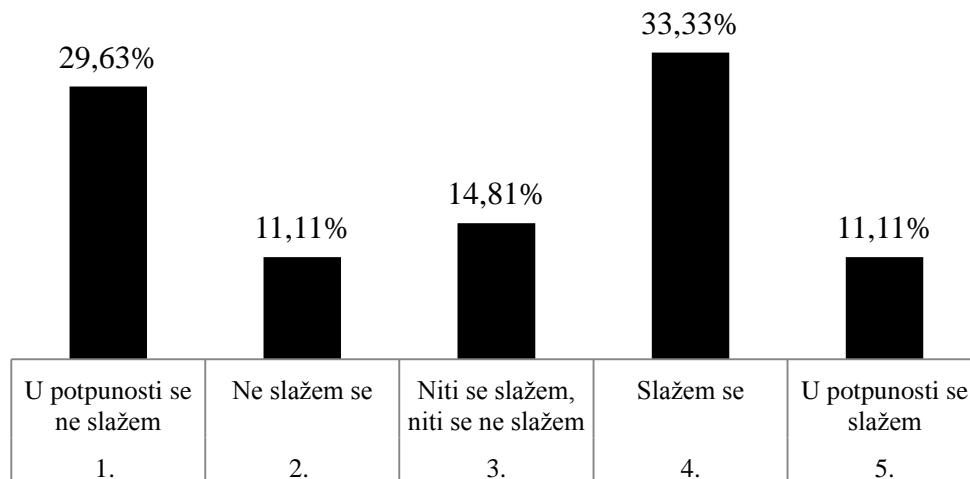
2. Program pohađam na preporuku autoriteta (poslodavac, savjetnik)

Grafikon 2. Postoci ispitanikovih odgovora na drugu tvrdnju Likertove skale

Iz drugog grafikona uočljivi su slični odgovori ispitanika, s tim da je oko 40,74% (N=11) ispitanika odgovorilo da se ne slaže, nešto manje ispitanika su odabrali da se u potpunosti ne slažu i da se niti slažu, niti ne slažu s tvrdnjom, dok samo 7,41% (N=2) se slažu s tvrdnjom. Vidimo da je skoro trećina ispitanika nesigurna pri slaganju s ovom tvrdnjom, ali kao i u prethodnom slučaju prevladava neslaganje s ovim motivom participiranja.

3. Upisao/la sam se na program da bi poboljšao/la svoje učešće u radu zajednice

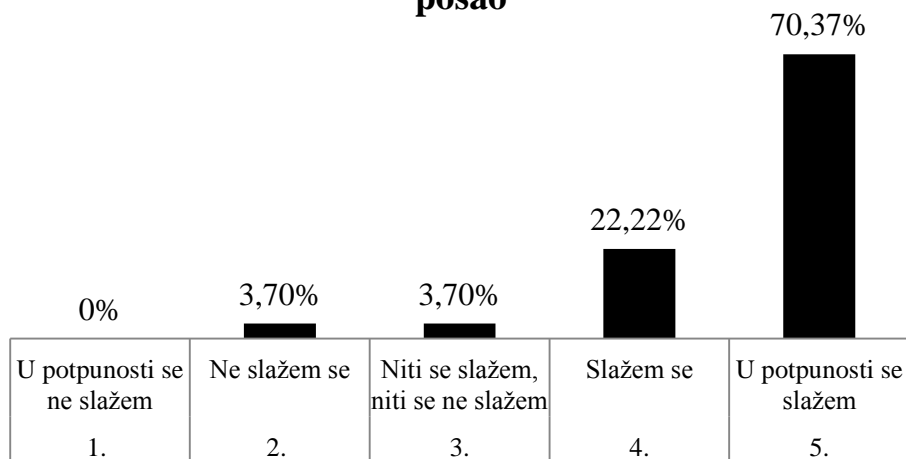

Grafikon 3. Postoci ispitanikovih odgovora na treću tvrdnju Likertove skale

Na treću tvrdnju najveći broj ispitanika je odabrao četvrti stepen slaganja oko 33,33% (N=9), nešto manje ispitanika od ovog broja se u potpunosti ne slaže s ovom tvrdnjom 29,63%

(N=8). Primjećujemo prilično različite odgovore, no trećina se jasno izjasnila da ovo nije bio motiv participiranja u program.

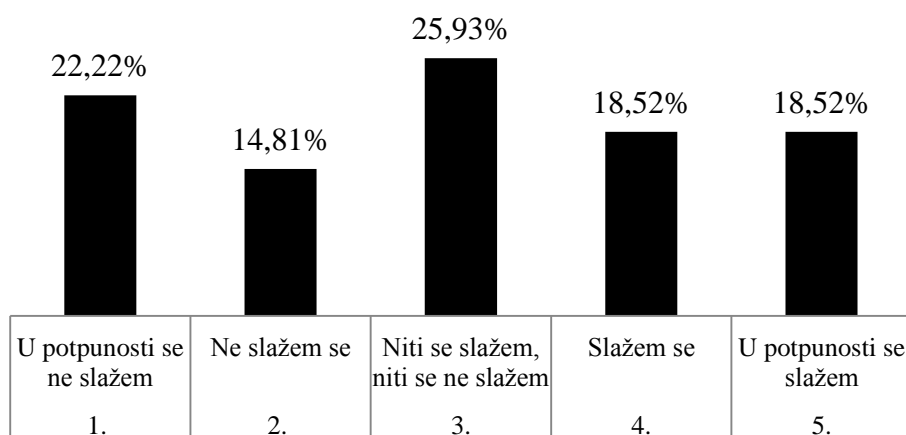
4. Program pohađam kako bih lakše našao/la posao

Grafikon 4. Postoci ispitanikovih odgovora na četvrtu tvrdnju Likertove skale

Iz ovog grafikona je jasno vidljivo slaganje ispitanika s navedenom tvrdnjom. Dok se samo jedan ispitanik ne slaže, a jedan je nesiguran po pitanju ove tvrdnje.

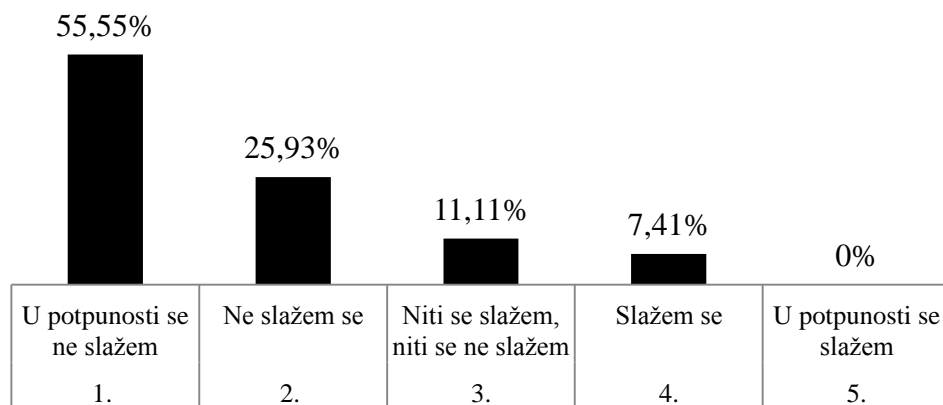
5. Program pohađam jer mi je potrebno napredovanje u profesiji

Grafikon 5. Postoci ispitanikovih odgovora na petu tvrdnju Likertove skale

Ispitanici su dali različite odgovore na petu tvrdnju. Može se primijetiti da je četvrtina ispitanika nesigurna po pitanju slaganja s ovom tvrdnjom - niti se slaže, niti se ne slaže (N=7). Također, skoro četvrtina ispitanika se u potpunosti ne slaže s tvrdnjom (N=6), dok je isti postotak onih koji se slažu i u potpunosti slažu s tvrdnjom (N=5).

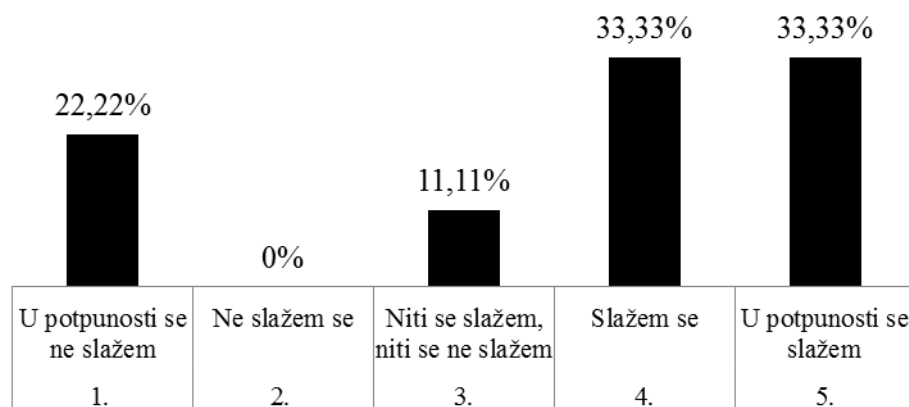
6. Upisao/la sam se na program kako bih ispunio/la slobodno vrijeme i oslobodio/la se dosade

Grafikon 6. Postoci ispitanikovih odgovora na šestu tvrdnju Likertove skale

Primjetno je ne slaganje ispitanika s ovom tvrdnjom. Par ispitanika se niti slaže, niti ne slaže po pitanju ovog razloga participiranja, dok nema nijednog ispitanika da se u potpunosti slaže s tvrdnjom.

7. Upisao/la sam se na program jer volim učiti, usvajati nova znanja i iskustva

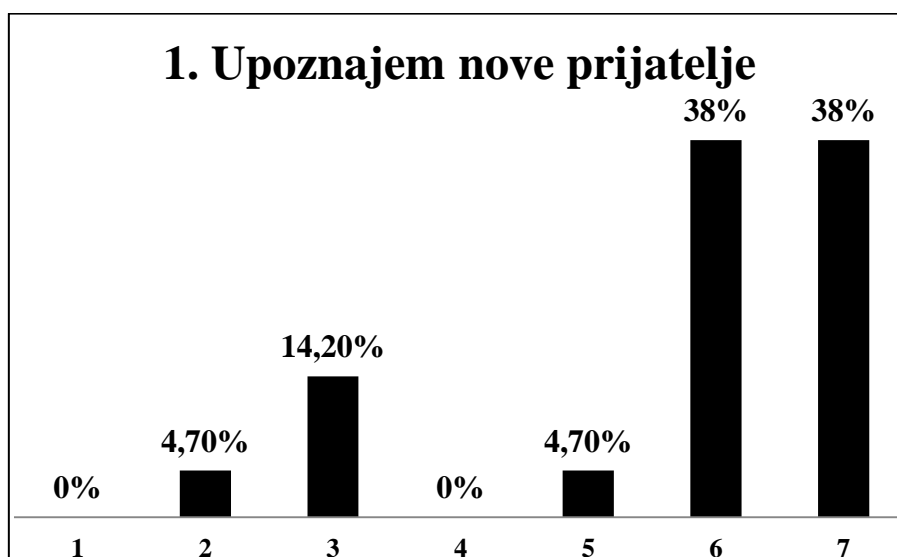

Grafikon 7. Postoci ispitanikovih odgovora na sedmu tvrdnju Likertove skale

Što se tiče posljedne tvrdnje, primjećujemo veći postotak slaganja s ovom tvrdnjom od neslaganja, dok je nešto manji postotak onih koji se niti slažu, niti ne slažu s tvrdnjom (N=3).

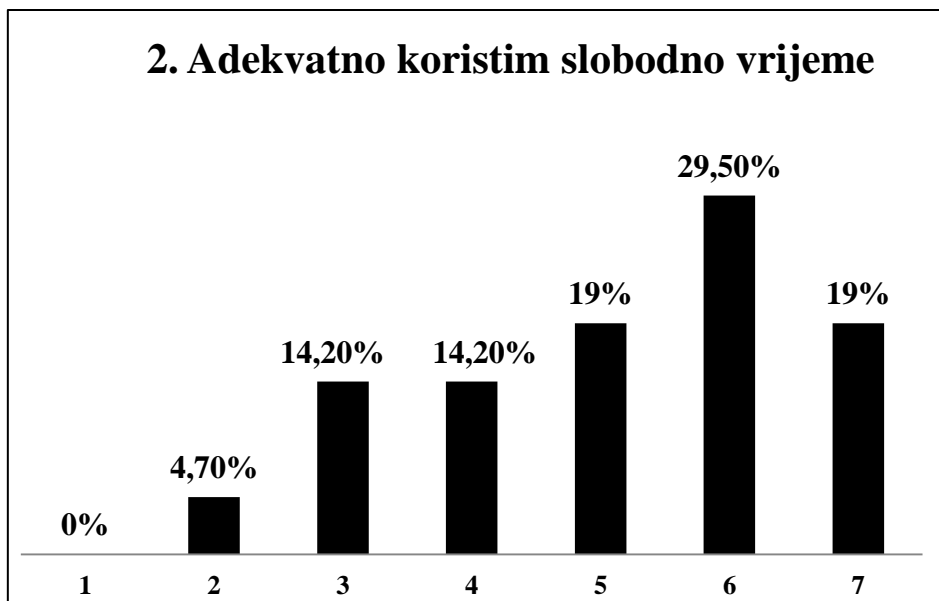
7.4. Zadovoljavanje potreba polaznika učešćem u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus

Na istraživačko pitanje o potrebama koje se zadovoljavaju učešćem u programu Centra, ponudili smo sedam stavki koje predstavljaju različite potrebe. Svaku stavku ispitanici su trebali označiti brojem koji označava koliko im je ta stavka bila važna za uključenje u program Centra. Odabir broja 1 za određenu stavku znači da im je ona najveći prioritet za uključenje, broj 2 drugi prioritet po redu za uključenje, pa sve do broja 7 koji znači da je to najmanje važan prioritet za uključenje u program. U nastavku ćemo prikazati frekvenciju biranja polaznika za svaku navedenu stavku.

Grafikon 8. Postoci ispitanikovih biranja za prvu stavku

Kada je u pitanju stavka *upoznajem nove prijatelje*, uočljivo je da su je polaznici najviše birali sa brojem 6 i 7, što ukazuje da je većini ispitanika zadovoljavanje potrebe za socijalnim kontaktom najmanje važan prioritet za uključenje u program Centar.

Grafikon 9. Postoci ispitanikovih biranja za drugu stavku

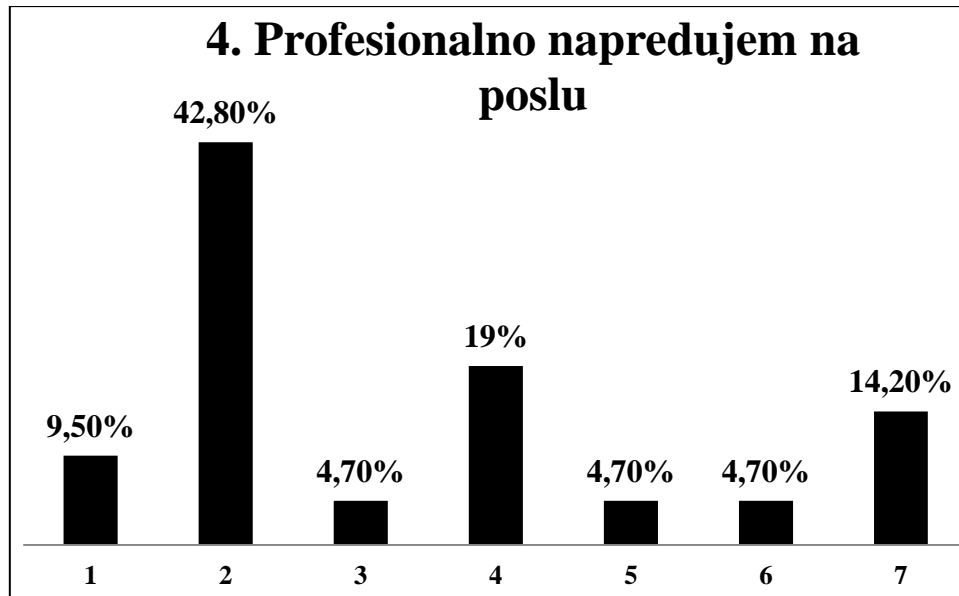
Što se tiče stavke *adekvatno koristim slobodno vrijeme*, ispitanici su je birali brojevima od 2 do 7 sa najviše biranih brojem 6. Ovi podaci ukazuju da je većina ispitanika neodlučna koliko im je ova stavka bila važan prioritet za uključenje u program Centra, dok je četvero ispitanika (19%) navelo kao najmanje važan prioritet.

Grafikon 10. Postoci ispitanikovih biranja za treću stavku

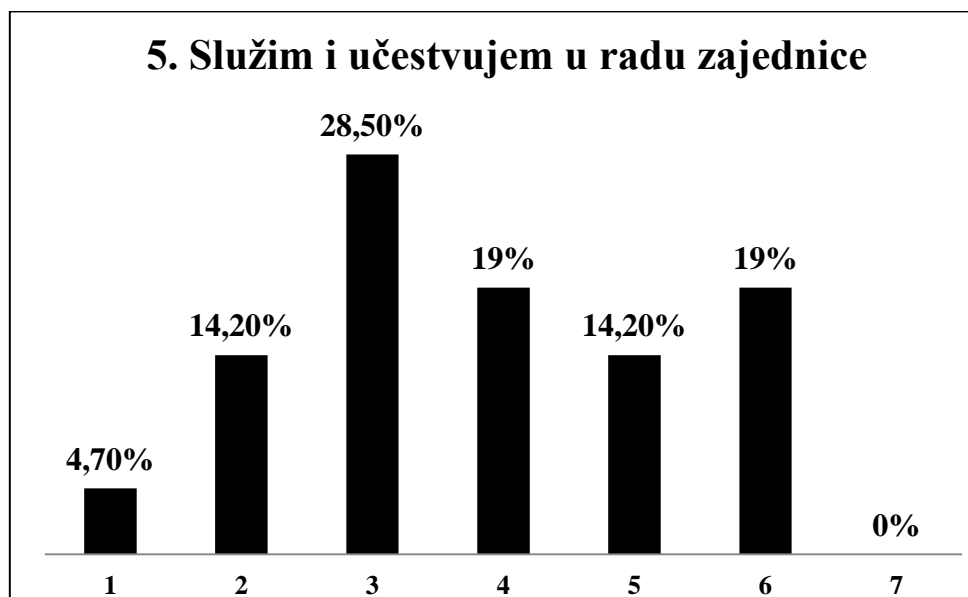
Stavka *imam veću priliku za zaposlenjem* je za razliku od prethodne mnogo jasnije birana. Podaci nam ukazuju da blizu 62% ispitanika (N=13) su je odabrali kao najvažniji prioritet za uključenje. Oko 24% ispitanika (N=5) je odabralo kao drugi prioritet po redu za uključenje u

program. Nijedan ispitanik je nije označio brojevima 6 i 7 koji predstavljaju najmanje važne prioritete za uključenje.

Grafikon 11. Postoci ispitanikovih biranja za četvrtu stavku

Kada je u pitanju stavka *profesionalno napredujem na poslu*, možemo vidjeti različito biranje ispitanika. Najviše ispitanika, blizu 43% (N=9), je biralo ovu stavku brojem 2, kao drugi prioritet po redu za uključenje u program, dok su je samo dva ispitanika izabrala kao najvažniji prioritet za uključenje.

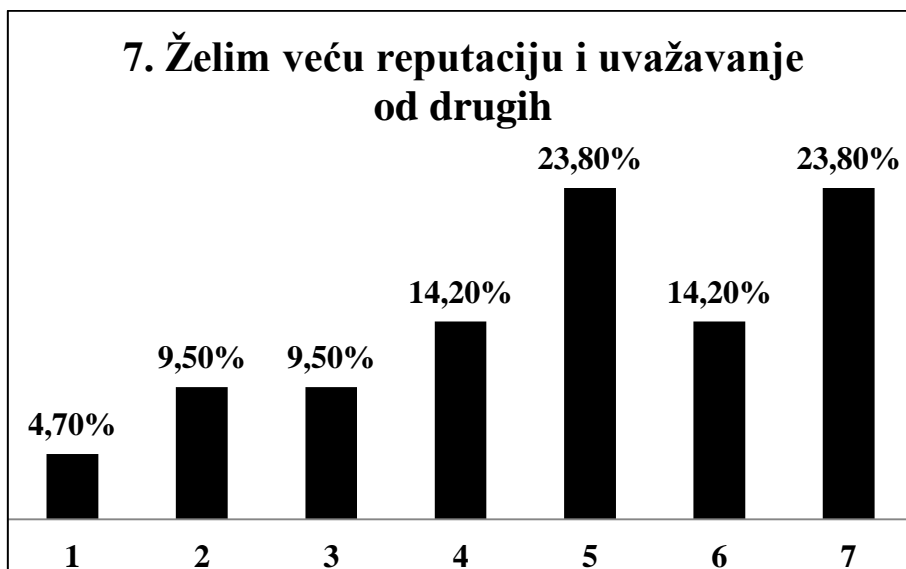
Grafikon 12. Postoci ispitanikovih biranja za petu stavku

Služim i učestvujem u radu zajednice, stavka koja je najviše birana brojem 3 od strane šest ispitanika (28,50%). Samo je jednom ispitaniku ona bila najvažniji prioritet za uključenje u program Centra. Ostala polovina ispitanika je birala sa brojevima 4, 5 i 6 što ukazuje da im je ova stavka bila manje važan prioritet za uključenje u program.

Grafikon 13. Postoci ispitanikovih biranja za šestu stavku

Po pitanju stavke *'imam priliku da učim/zadovoljim želju za učenjem novih sadržaja'*, za četiri ispitanika je ona bila najvažniji prioritet za uključenje u program Centra. Oko pola ispitanika su je birali brojevima 4 i 5 što ukazuje da im je bila manje važan prioritet za uključenje. Interesantno je da stavku niko nije odabrao kao najmanje važan prioritet.

Grafikon 14. Postoci ispitanikovih biranja za sedmu stavku

Zadnja stavka se odnosila na veću želju za reputacijom i uvažavanjem od drugih. Iz dobivenih podataka uvidamo da se odgovori ispitanika koncentriraju od 4 do 7. Samo je jedan ispitanik ovu stavku odabrao kao najvažniji prioritet za uključenje, a dva ispitanika kao drugi prioritet po redu za uključenje u program Centra. Više od pola ispitanika su je birali brojevima 5, 6 i 7 što ukazuje da im je ova stavka bila manje važan prioritet za uključenje u program Centra.

Kako smo naveli u segmentu prikupljanja i obrade podataka pored motiva i potreba iskoristili smo priliku pitati polaznike da li imaju određene ideje za inoviranjem postojećeg. Stoga smo zadnji dio upitnika upotrijebili u tu svrhu. Dobivene informacije smo željeli iskoristiti tako što bi konkretne ideje polaznika predložili menadžmentu Centra i time učinili korak ka inoviranju. Na taj način bi direktno uključili polaznike u proces utvrđivanja obrazovnih potreba. Naime, ponudili smo pitanje s odgovorom DA i NE, a ono glasi: *“Da li smatrate da bi bilo korisno i/ili potrebno uvesti druge programe za stručno osposobljavanje pored postojećih?”* U nastavku je navedeno pitanje koje omogućava ispitanicima otvoren način odgovaranja: *“Ukoliko je vaš odgovor potvrđan, navedite koji bi to programi bili potrebni/korisni i zašto baš oni?”*

Od ukupnog broja ispitanika, 15 ispitanika (56%) je odgovorilo DA, dok je preostalih 12 ispitanika (44%) odgovorilo sa NE.

Što se tiče narednog pitanja: *“Ukoliko je vaš odgovor potvrđan, navedite koji bi to programi bili potrebni/korisni i zašto baš oni?”* Od 15 ispitanika koji su potvrdili da bi bilo potrebno/korisno uvesti druge programe, samo je trećina ispitanika (N=5) dala određeni odgovor na ovo pitanje. Dva ispitanika su dala sličan odgovor da treba više srednjih škola, što nam ukazuje da ispitanici nisu shvatili postavljeno pitanje. Jedan ispitanik je odgovorio da bi bilo korisno uvesti strani jezik (engleski, njemački, italijanski) uporedo s programom koji pohađaju: *“Jer bi omogućilo uporedno učenje programa i jezika za lakše zaposlenje u zemljama EU, jer koliko smo informisani treba da se polažu određeni stepeni kao npr. A1, A2. Za naš posao, ako Bog da medicinskog tehničara, treba B1 ili B2 zavisi od mjesta gdje radimo.”* Četvrti ispitanik je odgovorio: *“Sve što doprinosi poboljšanju uslova života i zajednice.”* Posljednji ispitanik je odgovorio na pitanje: *“Korisno je sve ono što bi moglo koristiti omladini USK u njihovoj želji za skorijim pronalaskom posla. Očito je da državne škole i fakulteti nemaju ni minimum osjećaja za “potrebe tržišta.”*

8. Analiza i interpretacija rezultata

8.1. *Primjena andragoškog ciklusa od strane Centra za obrazovanje odraslih Vita plus*

Prvo istraživačko pitanje koje smo postavili tiče se načina primjene andragoškog ciklusa – procesa utvrđivanja obrazovnih potreba od strane Centra za Obrazovanje odraslih Vita plus kao andragoškog centra. Kako smo naveli u teorijskom dijelu rada proces utvrđivanja obrazovnih potreba je kompleksan proces sa multi-istraživačkim pristupom. Shodno brojnim pristupima tumačenja ove tematike, odabrali smo određene kategorije po kojim se analizirali primjenu ovog procesa.

Ukoliko se podsjetimo na informacije iz poglavlja 3. *Djelovanje Centra za obrazovanje odraslih Vita plus*, cilj Centra je prvenstveno bio ponuditi sadržaje koji će pomoći ljudima u zapošljavanju. Ponudili su programe koji se odnose na profesionalno obrazovanje⁸ te ih organizirali u vidu formalnog obrazovanja za odrasle. Procesom utvrđivanja obrazovnih potreba prepoznali su i odgovorili na slijedeće obrazovne potrebe: potreba za profesionalnim obrazovanjem koja po Kuliću i Despotoviću (2001) pripada kriteriju sadržajnog predznaka - području sadržaja. Također, isti autori navode kriterij nivoa obrazovanja, tačnije potrebu za posliješkolsko obrazovanje i usavršavanje koju prepoznajemo kroz ponuđene programe Centra. Ukoliko uzmemo u obzir i kriterije za određivanje obrazovnih potreba od Savićevića (1989), između ostalih navodi kriterij puteva i mogućnosti u zadovoljavanju obrazovnih potreba gdje su obrazovne potrebe školske, vanškolske i one koje se zadovoljavaju putem samoobrazovanja i samostalnog učenja uz multimedijски pristup. Kada je djelovanje Centra u pitanju, prepoznajemo da se radi o vanškolskim obrazovnim potrebama.

U nastavku ćemo interpretirati dobivene informacije iz intervjuja o procesu utvrđivanja obrazovnih potreba koje smo klasificirali u kategorije.

⁸ Milat (2005) objašnjava da pojam 'profesionalno obrazovanje' zamjenjuje pojam 'stručno obrazovanje', jer je stručno obrazovanje izgubilo svoj iskonski smisao (stručno – radno – radničko, naspram općem – intelektualnom). „Danas se pod stručnim obrazovanjem ne razumijeva samo osposobljavanje za proizvodni rad, već ono podrazumijeva i posebne, za profesionalnu funkciju važne, „stručne“ sadržaje. Tako su npr. sadržaji pravnih znanosti za budućeg pravnika stručni, dok su za sve druge profesije sadržaji tog područja po karakteru opći“ (Milat, 2005:86).

Prva odabrana kategorija jeste *snimanje trenutne kadrovske situacije* koju spominje autor Samolovčev (1970). Shodno važnosti potreba pojedinca i lokalne zajednice te snimanja sredine za određenje misije i ciljeva jedne organizacije za obrazovanje odraslih, kako navodi sam autor Filipović (1981), pitali smo se da li je Centar pri utvrđivanju potreba vodio računa o stvarnoj kadrovskoj razvijenosti i shodno tome odgovorio na potrebe lokalne zajednice i pojedinaca. Iz odgovora saznajemo da su se u okviru tadašnje Agencije za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju, bavili deficitarnim zanimanjima i vodili se podacima sa tržišta rada. Pored toga, direktor je naveo da su radili edukacije i imali komunikaciju s ljudima te iz toga vidjeli određene njihove potrebe, kao npr. potreba za kvalifikacijom, potvrdom o posjedovanju znanja i vještina iz određene struke. Shodno ovim informacijama, vidimo da je u tadašnjem djelovanju Agencije za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju postojala određena komunikacija sa pojedincima iz koje su uviđali određene potrebe.

U tom procesu uviđanja trenutne situacije direktor navodi i informaciju da su se povezivali sa određenim firmama i kroz tu saradnju pravili ugovore za educiranje osoba.

Prisjetimo se strategije umrežavanja sa preduzećima o kojoj govori Gartenschlaeger i Henzen (2000). Autori naglašavaju osjećaj nadležnosti obrazovne ustanove u toku umrežavanja za raspitivanje i definiranje obrazovnih potreba. Nadležnost iz razloga jer treba planirati koja znanja i vještine polaznici trebaju steći obrazovanjem da bi odgovorili zahtjevima preduzeća/firme s kojom se obrazovna ustanova povezuje. O načinima umrežavanja s firmama/preduzećima, kao što je razgovor, ili kooperativno utvrđivanje obrazovnih potreba, direktor nije govorio i time nam je ostao nejasan način planiranja tih edukacija.

Druga kategorija po kojoj smo analizirali informacije o procesu utvrđivanja obrazovnih potreba je *analiza radnih aktivnosti*. Odabrana kategorija predstavlja četvrtu fazu u utvrđivanju obrazovnih potreba prema L. D'Hainaut (1981). Ovaj autor je imenovao pod nazivom: specifikacija obrazovnih zahtjeva i ona obuhvata slijedeće elemente: a) identifikovanje znanja, vještina i navika, kao i ličnih kvaliteta povezanih sa priznatim ulogama i funkcijama koje su potrebne da bi se dobila izvjesna uloga ili funkcija; b) poboljšanje znanja pojedinaca za ove uloge ili funkcije; c) prilagođavanje na razvoj ovih uloga ili funkcija; d) dijagnozu vještina koje potencijalni učenici već posjeduju; e) razvoj predloženog programa.

Ulogu ili funkciju, kako autor navodi, u kontekstu našeg predmeta istraživanja tumačimo kao svršenik odabranog programa. Autor naglašava važnost propitivanja postojećih znanja,

vještina i navika budućih polaznika sa onim potrebnim i traženim za određeno zanimanje. Slično pristupa Pastuović (1978, prema Kulić i Despotović, 2001) u proceduri za ispitivanje diferenciranih obrazovnih potreba u profesionalnom osposobljavanju i usavršavanju zaposlenih. Navodi četiri faze u tom procesu:

1. analiza rada,
2. profiliranje rada, odnosno utvrđivanje znanja i vještina potrebnih za obavljanje rada,
3. ispitivanje znanja i vještina i
4. upoređivanje postojećih i potrebnih znanja.

Iz navedenih faza može se primijetiti da nije važna samo analiza i utvrđivanje potrebnih znanja, vještina i sposobnosti za poduzimanje određenih aktivnosti nego je važno koja znanja i vještine osobe već posjeduju za određeno područje, a koja znanja i vještine im nedostaju. Uzimajući u obzir činjenicu da Centar nudi različite programe: programe stručnog osposobljavanja i usavršavanja, programe dokvalifikacije, prekvalifikacije zanimalo nas je na koji su način analizirali potrebna znanja, vještine i sposobnosti za ove programe, da li su uopće ispitivali postojeća znanja, vještine i sposobnosti budućih polaznika za odabrani program. Na pitanje kojim su se izvorima poslužili pri analiziranju potrebnih znanja, vještina i sposobnosti za odabrane programe Centra, direktor je naveo da većina ljudi koji upisuju programe prekvalifikacije već imaju određena iskustva, donesu potvrdu. „*Zna se koliko treba prakse, a do osobe je koliko će usvojiti.*“ Kada sagledamo ovaj odgovor kroz navedene pristupe analize radnih aktivnosti, zapažamo da nema informacija o tome ko je, ili šta je bio izvor za analizu potrebnih znanja, vještina i sposobnosti za postojeće programe. Ostaje nejasan način kako oni procesuiraju tj. analiziraju dobivenu potvrdu o prethodnim iskustvima polaznika.

Kada smo spomenuli programe, naredna kategorija se tiče *izrade obrazovnih programa*. Obrazovne programe treba promatrati u vidu recepta X kojeg navodi Lawson (1979, prema Despotović, 2000). Naime, nakon procjene i dijagnoze situacije u kojoj postoji određeni deficit propisuje se recept koji treba izliječiti deficit. Taj recept je ono što konstituiše “potrebu”. Kada razmišljamo o situaciji u državi BiH, pa i na području Cazina zabilježen je veći postotak nezaposlenog stanovništva te iseljavanja stanovnika zbog sve veće potrebe za pronalaskom posla, tj. za osiguranjem egzistencije. Kako je Centar upoznat sa ovom potrebom treba ponuditi recept koji će nastojati izliječiti ovaj deficit i adekvatno odgovoriti na ovu potrebu. Isto tako, obrazovna organizacija u planiranju sadržaja obrazovanja treba uvažiti uslove, mogućnosti i kontekst u kojem će egzistirati, jer kako navodi autor L. D’Hainaut

(1981, prema Savićević, 1989) kroz proces utvrđivanja obrazovnih potreba se trebaju odmjeriti zahtjevi i postaviti ih naspram potreba društva i stvarnosti sredine koja ih okružuje.

Direktor na pitanje o izradi obrazovnih programa odgovara da je većina programa modificirana na osnovu postojećih programa iz Ministarstva obrazovanja Njemačke, a da je Centar autor dva programa: program njegovatelja te program za izrađivača ortopedskih pomagala. Programi su važeći jer ih je Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona odobrio.

Jako je interesantno sagledati odgovor kroz prethodno navedene stavke o receptu X i da se odmjereni zahtjevi postave naspram potreba društva i stvarnosti sredine koja ih okružuje. Nema prepreke u tome da se prepíše gotovo rješenje ili da se ono modificira, ali je važno da li se pri modifikaciji obrazovnih programa određene strane zemlje vodilo računa o potrebama društva, mogućnostima sredine u kojem se organizira sličan vid obrazovnih aktivnosti. O tome govori Žiljak (2007) navodeći koncept transfera javnih politika. Naime, radi se o procesu u kojem znanje o javnim politikama, administrativnim aranžmanima, institucijama i idejama u jednom političkom sistemu koristi u razvoju politika, administrativnih aranžmana, institucija i ideja u drugom političkom sistemu. Proces transfera javnih politika konkretnije objašnjava Phillips i Ochs (2003, prema Žiljak, 2007:216): „(...)Počinje kada se odabere problem koji će se riješiti 'kod kuće', identificiraju i analiziraju se odgovarajuće paradigme u drugim zemljama, proučava se koliko su domaće okolnosti odgovarajuće za transfer tih paradigmi, internalizacija odabranih.

Pri tom procesu naglašava Žiljak (2007) važno je sagledati domaće socijalne, političke okolnosti, povijesna iskustva, religijski, nacionalni identitet te ekonomske, jezične, administrativne, tehnološke faktore. Kada se imaju na umu ovi navodi, jako je bitno za postupak modifikacije obratiti pažnju na navedene faktore i pitati se koliko su domaće okolnosti odgovarajuće za takav postupak.

U slijedećoj kategoriji bavili smo se *metodama i tehnikama za utvrđivanje obrazovnih potreba*. Pri prepoznavanju metoda i tehnika za utvrđivanje obrazovnih potreba od strane Centra, koristili smo se klasifikacijom metoda autora Kempfera (1955, prema Savićeviću, 1989). Prema toj klasifikaciji, prepoznali smo da je menadžment Centra kao metod utvrđivanja potreba koristio neposredne zahtjeve iz privrede, industrije. „*Pravili smo mnoge projekte u kojima se povežemo sa firmama i napravimo ugovore da se educiraju ljudi.*”

Iskaz direktora: „*Problem je u tome što niko ne pita privrednike, realni sektor, koje su potrebe. Nelogično je ako se planira bez privrednika*”, naglašava važnost uloge privrednika u planiranju obrazovnih aktivnosti, što opet možemo povezati sa strategijom umrežavanja o kojoj govori Gartenschlaeger i Henzen (2000) u kojoj je važan način utvrđivanja obrazovnih potreba sa saradnicima, u ovom slučaju sa privrednicima.

Također smo prepoznali korištenje individualnih zahtjeva kao metode utvrđivanja obrazovnih potreba po Kempferu (1955): “*Mi imamo svakodnevnu komunikaciju sa našim radnicima iz sastanaka, u kojima razgovaramo o tome da li su ljudi nešto tražili, a da oni to nemaju u ponudi. Isto da li je neka firma tražila edukaciju, a da je oni nemaju.*”

Potrebe lokalne zajednice ili društva, variraju zavisno od potražnje na tržištu rada i na to treba biti spremna obrazovna organizacija koja nudi programe stručnog osposobljavanja.

Kako vidimo iz ovih metoda i djelovanja Centra, oni nastoje ostvariti saradnju s određenim privrednicima kako bi odgovorili na postavljeni cilj i misiju o smanjenju nezaposlenosti. Shodno ovim podacima možemo primijetiti i to da se Centar koristio deduktivnim metodološkim pristupom pri utvrđivanju obrazovnih potreba kojeg navodi Savićević (1989). Njega karakteriše polaznje od globalnih ciljeva društva i rezultata nauke. Ovakav metodološki pristup ima određene slabosti (apstraktnost), teškoće u ostvarivanju tako utvrđenih potreba. Takav pristup utvrđivanja potreba susrećemo naročito u oblicima koji vode do formalno priznatih diploma i kvalifikacija.

Slijedeća kategorija koju smo odabrali za obradu intervjuja jeste *uključivanje eksperta pri utvrđivanju obrazovnih potreba*. Na mnogim mjestima u teorijskom dijelu rada smo spomenuli važnost adekvatne procjene u utvrđivanju obrazovnih potreba. Pennington (1985, prema Savićević 1989) navodi pristup stručnjaka za obrazovanje u utvrđivanju obrazovnih potreba, u kojem se koristi bogato iskustvo stručnjaka u oblasti obrazovanja odraslih osoba.

Obzirom da je Centar proizašao iz Agencije za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju, oni su u sklopu rada agencije utvrđivali obrazovne potrebe, deficitarna zanimanja itd., dok su eksperte iz određenih oblasti angažirali u konstruisanju programa.

Za ovu kategoriju povezali smo pitanje o potrebi i koristi andragoških službi za naučni i stručni pristup utvrđivanja potreba. Direktor je na ovo pitanje odgovorio: „*Ne postoji firma, škola, privredno društvo koja nema andragošku službu ili nekog ko ima tu funkciju. Bilo bi*

dobro da imaju stručnjaci koji nisu direktori jer veći će rezultati biti kada se oni samo tome posvete.“

Direktor je naveo potrebu postojanja andragoških službi koju bi činili isključivo stručnjaci za utvrđivanje obrazovnih potreba, a ne direktori organizacija u kojima se utvrđuju obrazovne potrebe. S obzirom na činjenicu da je on bio dio menadžmenta tadašnje Agencije sadašnjeg Centra, stekao je određeno profesionalno iskustvo, stoga njegov odgovor smatramo relevantnim na pitanje potrebe postojanja andragoških stručnjaka koji bi svojim naučnim i stručnim pristupom, usmjeravanjem pomogli proces utvrđivanja obrazovnih potreba.

Naredna kategorija u obradi intervjua je bila *uvažavanje mišljenja polaznika pri utvrđivanju obrazovnih potreba*. O važnosti uključivanja budućih polaznika govorili su Knowles (1990, prema Despotović, 2000), L. D'Hainaut (1981, prema Savićević, 1989) i Filipović (1981). Dobili smo informaciju da Centar nije uključivao polaznike u proces utvrđivanja obrazovnih potreba, nego su odnos prema budućim polaznicima bazirali na savjetovanju polaznika: *“Ima mnogo neodlučnih, ne znaju i nisu upućeni u stanje tržišta rada, imaju pogrešnu percepciju i onda usmjeravamo i nudimo adekvatne programe. Imamo situaciju da su nezaposleni, a dođu hoće nešto lakše zaposlenje. Tada upućujemo savjete i pitamo ih da li on to želi. Ponekad zainteresirani ljudi pitaju šta mislimo koje je zanimanje traženo na tržištu rada.“*

Kako vidimo buduća polaznici nisu bili uključeni u sam proces utvrđivanja obrazovnih potreba, već je Centar naknadno u toku svog djelovanja savjetovao zainteresirane osobe koje bi im se obratile zbog određenog usmjerenja ili savjeta. S druge strane, kako vidimo iz prethodnih informacija, pratili su zahtjeve iz privrede i industrije. Prema kriteriju subjekta potreba kojeg navodi Kulić i Despotović (2001), Savićević (1989) i Noules (1980, prema Kulić i Despotović, 2001), ovi podaci nam ukazuju da su u procesu utvrđivanja obrazovnih potreba društvene potrebe više uvažene od ličnih potreba budućih polaznika Centra. Usmjeravanje i savjetovanje smatramo korektnim korakom u postupanju menadžmenta Centra prema zainteresiranim osobama za pohađanje programa jer je moguće da određeni pojedinci ne poznaju dovoljno stanje na tržištu rada, tj. koja su zanimanja deficitarna/suficitarna, no veoma je važno da obrazovna organizacija poput Centra za obrazovanje odraslih Vita plus, u samom procesu utvrđivanja obrazovnih potreba ispituje lične potrebe. Smatramo daleko ispravnijim kada obrazovna organizacija nastoji osjetiti i građanske, i lične i socijalne probleme/potrebe u procesu utvrđivanja potreba kako bi na njih odgovorili ponudom odgovarajućih obrazovnih aktivnosti.

Za proces utvrđivanja obrazovnih potreba veoma je važna *evaluacija postojećeg i potreba za inoviranje* stoga smo i taj segment uvrstili u intervju. Evaluaciju je potrebno posmatrati u širem kontekstu kako to navodi i UNESCO: “Evaluacija je stalna aktivnost koja treba da bude planirana zajedno sa projektom, upoređujući situaciju kakva je bila prije nego što je projekat počeo s onom na različitim etapama njegovog ostvarivanja, nastojeći da se objasne njegovi efekti i implikacije od početka do kraja” (UNESCO, 1970, prema Savićević 1989:239). Shodno tome, evaluaciju posmatramo kao procjenu postojećeg u smislu prepoznavanja potreba za određenim programima/zanimanjima, preispitivanja postojećeg stanja sa željenim/potrebim kako bi se promijenilo/unaprijedilo postojeće. Direktor je u intervjuu spomenuo da postoji indikacija za uvođenje programa osposobljavanja - program za solarne sisteme, za kurseve ili edukacije za ekonomiju i energetska efikasnost te jednodnevne seminare za različite oblasti, ali je isto tako naglasio da se ne može diktirati sa ubacivanjem programa. Potreba postojanja Centra se očituje kroz sve veći odaziv participanata, pa i odazivom ljudi iz drugih gradova BiH: Livno, Konjic, Široki Brijeg te im je u cilju izgraditi Centar sa postojećim programima u drugim gradovima BiH, ostvariti saradnju s firmama i raditi projekte.

Informacija o ponudi postojećih programa u drugim gradovima BiH, nas je potaknula da postavimo slijedeća pitanja: Da li to znači da su svi postojeći programi potrebni i da su se pokazali kroz iskustvo efektni? Zar ne bi trebao biti prisutan proces utvrđivanja obrazovnih potreba u kojem se uvažavaju potrebe i okolnosti sredine u kojoj se planira prenošenje ovog oblika obrazovanja kao što to naglašava i Žiljak (2007) procesom transfera javnih politika?

8.2. *Način informisanja polaznika o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus*

Istraživačkim pitanjem o načinu saznanja tj. informisanja polaznika o Centru se orijentišemo na polaznike programa Centra, koji predstavljaju drugi predmet našeg istraživanja. Kako je navedeno u obradi, na početku upitnika smo tražili socio-demografske podatke (spol, dob, stručna sprema), zatim informacije o programu koji polaznik pohađa te način informisanja polaznika o Centru. Odabir ovih podataka argumentiramo andragoškim lancem Patricie Cross (1981, prema Savićević, 1989). Prema autorici Cross participiranje osobe u obrazovnim aktivnostima odraslih nije njegov pojedinačan akt, već rezultat povezanog lanca odgovora.

Socio-demografski podaci mogu se vezati za Krosovu tačku A u andragoškom lancu – samoevaluacija, samovrednovanje (kako sebe doživljavaju). Program koji polaznik pohađa prema ovom lancu odnosi se na tačku C – važni ciljevi i očekivanja koji bi se trebali ispuniti participiranjem u obrazovnim aktivnostima.

Način informisanja polaznika o Centru predstavlja tačku F u andragoškom lancu - informisanje. Informisanje je od iznimne važnosti jer upoznaje pojedinca sa odgovarajućim prilikama za učenje. Podaci u upitniku nam kazuju da se većina polaznika, oko 85% njih (N=23) informisala o Centru preporukom prijatelja, dok se 15% njih (N=4) informisalo putem web pretraživanja. Ovi podaci nam ukazuju da je polaznicima važniji socijalni kontakt od pretraživanja. Kroz druženje, poznanstva se više prenose informacije u ovoj sredini. Ova informacija može biti jako korisna Centru jer govori o tome da nije dovoljno informisanje javnosti o radu i mogućnostima Centra preko web stranice, već je potrebniji socijalni kontakt, razgovor s lokalnom zajednicom ukoliko žele upoznati zajednicu sa svojim radom, mogućnostima koje nudi, i ukoliko žele uključiti zajednicu u planiranje određenih obrazovnih aktivnosti.

8.3. Motivi polaznika za participiranje u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus

U teorijskom dijelu rada naveli smo da je Grebenikov (1978, prema Kulić i Despotović, 2001) uvrstio motivaciju pod subjektivne faktore koji proizvode određenu potrebu. Motivacija potiče pojedinca na razmišljanje o mogućim načinima zadovoljenja potrebe/a te ga bodri da djeluje kako bi zadovoljio svoju potrebu/e.

Pri objašnjenju motiva za participaciju u određenim obrazovnim aktivnostima važno je imati na umu riječi Hula (prema Savićević, 1989:121-122): “Svaka osoba je slučaj za sebe i njene obrazovne aktivnosti nastaju kao interakcija ličnih i socijalnih faktora.” Ove riječi nam ukazuju da svaki polaznik može biti uključen u određene obrazovne aktivnosti posredstvom više faktora koji motiviraju polaznika za učešće.

Savićević slično razmatra učešće odraslih u obrazovnim aktivnostima i kaže: “Odrasli žele da od učenja imaju ne samo zadovoljstvo, već i neposrednu korist. Odrasli često ne uče, nisu

motivisani da uče radi samog učenja, već uče da bi postigli životne ciljeve, savladali prepreke sa kojima se u životu susreću” (Savićević, 1989:79).

Vodeći se teorijskim navodima o motivaciji odraslih za učešće u obrazovnim aktivnostima, ponudili smo određene motive za uključenje u program Centra za obrazovanje odraslih Vita plus i nastojali uvidjeti stepen slaganja ispitanika sa datim motivima.

Obzirom da smo spomenuli razmatranje Savićevića (1989) da odrasli često ne uče radi samog učenja, prema dobivenim podacima određenim polaznicima učenje i usvajanje novih sadržaja nije bio sam po sebi motiv za participiranje u programu, dok se više od pola ispitanika složila s ovim motivom za participiranje, tačnije 33% ispitanika se u potpunosti slaže s ovom tvrdnjom i 33% se slaže sa tvrdnjom.

Ono što je primjetno iz podataka, najviše ispitanika se slaže sa motivom - *kako bih lakše našao/našla posao*. Čak 70% ispitanika se u potpunosti slaže s tvrdnjom, a 22% ispitanika se slaže sa tvrdnjom. Podaci nam nedvojbeno ukazuju da je zaposlenje većini ispitanika bilo prvenstveno motiv za pohađanje programa. Kako je Savićević (1989) naveo da odrasli uče da bi postigli životne ciljeve i savladali prepreke sa kojima se u životu susreću, u ovom slučaju savladavanje prepreke se odnosi na pronalazak posla čime bi se polazniku osigurale egzistencijalne potrebe života (prema Alderfereru nehomeostatička potreba - plata i fizički radni uslovi).

Kada uzmemo u obzir važnost motiva pronalaska posla za ispitanike, nisu nam iznenađujući podaci koji ukazuju neslaganje ispitanika po pitanju motiva: kako bi stekli nova prijateljstva, pohađanje programa na preporuku autoriteta (poslodavac, savjetnik) te kako bi ispunili svoje slobodno vrijeme i oslobodili se dosade. Zaposlenje, kojeg smo izdvojili iz faktora profesionalnog napredovanja prema Bošijeu i Kolinsu, je za ispitanike ipak važnije od faktora socijalne stimulacije, socijalnog kontakta te faktora vanjskih očekivanja.

Također, zanimljivi su odgovori ispitanika na tvrdnju 5. koja se tiče motiva (faktora) profesionalnog napredovanja u profesiji. Ukoliko se vratimo na *Grafikon 5*. koji ilustrira dobivene podatke na ovu tvrdnju, primijetiti ćemo raznolikost odgovora. Tu raznolikost odgovora pretpostavljamo kao indikaciju zbunjenosti ispitanika pri shvatanju ovog motiva. Zašto pretpostavljamo da se radi o zbunjenosti ispitanika, odgovor vidimo iz podatka da je većina ispitanika upisala program kako bi lakše našla posao, pa je logično očekivati pitanje

ispitanika: “Kako mogu profesionalno napredovati u profesiji, a nisam se još ni zaposlio/la u toj profesiji”.

Saznanje o postojanju cilja kod većine ispitanika te postojanja kognitivnog interesa kod više od pola ispitanika, možemo povezati sa Hulovom koncepcijom motivacione orijentacije, prema kojoj postoji tri motivacijska tipa: orijentisani na cilj, orijentisani na aktivnost, orijentisani na proces učenja. Iz dobivenih podataka mogli smo vidjeti da polaznici imaju jasan cilj pohađanja programa - naći zaposlenje. Također, podaci za motiv učenja, usvajanja novih znanja i iskustava ukazuju da su određeni polaznici orijentisani i na proces učenja.

8.4. Zadovoljavanje potreba polaznika učešćem u programima Centra za obrazovanje odraslih Vita plus

Kako smo u prethodnom istraživačkom pitanju naveli, motivacija za participiranje u obrazovnim aktivnostima proizlazi iz potreba. Učešće polaznika u različitim oblicima obrazovanja za odrasle, dakako, može biti način zadovoljenja ne samo obrazovnih već različitih potreba. Savićević kroz svoja objašnjenja naglašava par stvari koje su nam od izuzetne važnosti za razumijevanje potreba.

Prva bitna stvar koju navodi jeste da se zadovoljavanjem obrazovnih potreba mogu zadovoljiti i druge potrebe: “Čovjek se laća učenja i obrazovanja gonjen mnogim motivima koji nekada ne nastaju iz žeđi za znanjem, već njegove pobude imaju korjene u drugim potrebama. To znači da su učenje i obrazovanje motivisani i drugim potrebama lične, socijalne i praktične naravi” (Savićević, 1989:78). Na drugom mjestu kaže: “Zadovoljavanjem obrazovnih potreba ostvaruje se socijalizacija putem obrazovne i društvene aktivnosti, putem stvaralačkog korištenja slobodnog vremena upoznavajući se sa pojavama i procesima prirode, društva i ljudskog mišljenja” (Savićević, 1989:103). Ovdje autor već precizira koje se druge potrebe mogu zadovoljiti pored obrazovnih: socijalizacija i stvaralačko korištenje slobodnog vremena.

Isto tako na drugom mjestu kaže: „Jedna od neposrednih potreba koja ima motivacionu vrijednost u učenju i obrazovanju jeste potreba za uspjehom, kao i potreba za samouvažavanjem” (Savićević, 1989:79).

Kako nam je autor naveo, različite potrebe mogu biti pokretač odraslim osobama da učestvuju u obrazovnim aktivnostima. Vođeni Bošijeovim i Kolinsonim faktorima participacije odraslih u obrazovanju i učenju ponudili smo sedam stavki, s tim što ćemo ih interpretirati kroz Glasserovu klasifikaciju potreba. Svaka od navedenih stavki predstavlja određenu potrebu/e. Željeli smo vidjeti kako polaznici biraju ponuđene stavke, da li će određenu stavku odabrati kao najvažniji prioritet za uključenje, kao manje važan prioritet ili pak najmanje važan prioritet za uključenje u program stručnog osposobljavanja.

Prvu odabranu stavku – *upoznajem nove prijatelje*, sagledavamo kroz Glasserovu potrebu za ljubavi i pripadanjem. Pitali smo se koliko će polazniku ova potreba biti važan prioritet za uključenje u program. Iz podataka smo mogli uočiti da je za većinu ispitanika pri uključanju u program ova potreba predstavljala najmanje važan prioritet za uključenje u program Centra tako što su birali ovu potrebu sa brojevima 6 i 7 koji predstavljaju zadnje brojeve u nizu biranja.

Kada je u pitanju stavka - *adekvatno korištenje slobodnog vremena*, nju promatramo kroz Glasserovu potrebu za slobodom. Polaznik svojim izborom participira u programu i time ispunjava slobodno vrijeme na adekvatan način. Shodno podacima većina ispitanika je neodlučna koliko im je ova potreba bila važan prioritet za uključenje u program Centra jer su je birali brojevima od 2 do 7 sa najviše biranih brojem 6 (N=6) što predstavlja predzadnji prioritet za uključenje u program.

Slijedeću stavku – *veća prilika za zaposlenje*, smatramo egzistencijalnom potrebom koju je Glasser u svojoj klasifikaciji naveo na prvom mjestu. Isto tako ovu stavku možemo promatrati kao potrebu za moći jer će polaznici na kraju završetka programa steći određene kompetencije i sposobnosti koje će im omogućiti lakše zaposlenje. Ispitanici su ovu potrebu prepoznali kao najvažniji prioritet za uključenje u program, tako što je 13 ispitanika označilo brojem 1, a pet ispitanika brojem 2. Čak i od šest ispitanika koji nisu rangirali odgovore po uputi, troje je kvačicom označilo samo ovu stavku. To nam ukazuje da većina ispitanika vidi ovu potrebu kao najvažniji prioritet za uključenje u program Centra.

Po pitanju *profesionalnog napredovanja u poslu*, ova stavka se, također, može odnositi na Glasserovu potrebu za moći. Ova potreba može biti od velikog značaja polaznicima koji upišu program kako bi upotpunili određena znanja, vještine i sposobnosti iz određene struke/zanimanja i tako napredovali u obavljanju svog zanimanja. Čak devet ispitanika je ovu potrebu odabralo brojem 2 kao drugi prioritet po redu, a dva ispitanika kao najvažniji prioritet

za uključenje, što čini polovinu ispitanika kada uzmemo u obzir da šest ispitanika nije uopće biralo ponuđene stavke po uputi.

Stavka koja se odnosi na *služenje i učestvovanje u radu zajednice*, prema Glasseru može se odnositi na potrebu ljubavi i pripadanja, ali isto tako na potrebu moći. Polaznici svojim učešćem i zalaganjem mogu ostvariti socijalnu vezu sa zajednicom u kojoj služe i isto tako zaslužiti poštovanje zajednice. Iz podataka se može vidjeti da su ovu stavku ispitanici različito odabrali. Šest ispitanika je odabralo kao treći prioritet po redu, dok je samo jedna osoba označila brojem 1, kao najvažniji prioritet za uključenje u program.

Naredna stavka koju smo ponudili odnosi se na *učenje novih sadržaja*. Potreba da se uči, usvaja nešto novo, iz ugla Savićevića (1989) postoji ukoliko će ona pomoći u savladavanju određenih prepreka i postizanja ciljeva. Shodno tome, mi ovu stavku posmatramo kao potrebu za moći, tj. kompetencijom, sposobnosti koje će se steći učenjem novih sadržaja. Ako izuzmemo šest ispitanika koji nisu birali stavke po uputi, onda je pola ispitanika biralo ovu stavku sa prva tri broja što ukazuje da im je ona bila važan prioritet za uključenje, dok su ostali ispitanici birali brojem 4 i 5 kao manje važan prioritet za uključenje u program.

Posljednu stavku smo naveli *kao želju za većom reputacijom i uvažavanjem od drugih*. Ona odgovara Glasserovoj potrebi za moći. Zadovoljenje ove potrebe može se ogledati u tome što kroz sticanje kvalifikacije iz određenog zanimanja polaznik će se moći integrisati na tržište rada i kada dokaže svoja znanja, vještine i sposobnosti biti će prepoznat i cijenjen kao stručno osposobljen od strane poslodavca. Odgovori ispitanika za ovu stavku ukazuju da je bila manje važan prioritet za uključenje u program Centra jer je više od pola ispitanika biralo brojevima 5, 6 i 7.

Iako Glasser ne zastupa princip uvažavanja potreba nižeg i višeg reda za razliku od Maslowa (1943, prema Maslow 1982, prema Despotović, 2000), (princip znači da prethodna potreba mora biti zadovoljena da bi se zadovoljila slijedeća), mi smo osjetili potrebu uvažiti ovaj princip kada smo razmotrili dobivene podatke. Stoga smo se zapitali da li će odrasloj osobi koja participira u programima stručnog osposobljavanja, a nema zaposlenje, više biti stalo do zadovolji potrebu pripadanja, zabave, moći ili će joj biti važnije da zadovolji egzistencijalnu potrebu, u ovom slučaju potrebu za zaposlenjem, čime bi se osigurala egzistencija vlastitog života i eventualno života svoje porodice. Prema podacima je vidljivo da je potreba za egzistencijom birana kao najvažniji prioritet za uključenje, što nam ukazuje da je to potreba koju ispitanici teže zadovoljiti participacijom u programima Centra. Ostale potrebe su birane

pretežno kao manji prioriteti za uključenje u program s tim što bi izdvojili potrebu za učenjem novih sadržaja i potrebu za profesionalno napredovanje u poslu, koje su odabrane od strane pola ispitanika kao važni prioriteti za uključenje. Kada usporedimo ove podatke sa podacima koji se tiču motiva za participaciju možemo reći da smo dobili približno iste podatke osim motiva/stavke koja se odnosi na profesionalno napredovanje. Zanimljivo je kako su je prilično raznoliko birali kao motiv za uključenje čak smo pretpostavili da su bili zbunjeni ovim motivom, no ovdje su je ipak birali kao važniji prioritet za uključenje.

Sa ovim istraživačkim pitanjem ćemo povezati odgovore ispitanika o zadovoljstvu sa postojećim programima i ponudom određenih prijedloga/ideja za inoviranje. Na pitanje o potrebi i poželjnosti uvođenja novih programa, 14 ispitanika je reklo da nema potrebe da se uvode drugi programi što nam ukazuje da su zadovoljni postojećom ponudom Centra. Od ukupno 15 ispitanika koji su potvrdno odgovorili na ovo pitanje, samo je pet ispitanika ponudilo određeni odgovor. Taj podatak nam ukazuje da polaznici iz određenog razloga ne žele aktivno učestvovati u poboljšanju postojećeg. Prihvataju ono što je ponuđeno kao najbolje rješenje bez pokušaja da nešto konkretno predlože.

Od ispitanika koji su ponudili određen odgovor, jedan ispitanik je dao konkretnu ideju o uporednom učenju stranog jezika sa programom koji pohađa, konkretnije doveo je u vezu pohađanje programa i mogućnost zaposlenja u zemljama EU gdje je potrebno poznavanje stranog jezika u zemlji u kojoj se želi zaposliti. Naime, Centar je već ponudio zasebne programe engleskog i njemačkog jezika pored programa prekvalifikacije, dokvalifikacije, stručnog osposobljavanja i usavršavanja. Posmatrajući sa aspekta polaznika koji pohađaju program stručnog osposobljavanja a imaju želju/potrebu da traže posao u zemljama EU, a pritom ne poznaju strani jezik, ponuđena organizacija programa može za njih imati posljedicu dvostrukog troška jer bi morali pohađati program stranog jezika i program stručnog osposobljavanja. Korist za takvog polaznika bi bila sa ekonomske strane ukoliko bi Centar ponudio kombinirani program u kojem će polaznici imati i časove stranog jezika i časove odabranog zanimanja. Takvim poduhvatom mogli bi da usporede učinak takvog programa naspram postojećih, zasebno organiziranih programa.

Dva ispitanika su dali općenito sugestije za poželjnost onih programa koji bi omogućili zaposlenje i poboljšanje uslova života i zajednice. To možemo povezati sa potrebom/motivom za zaposlenje koja je odabrana od većine ispitanika kao najvažniji prioritet/motiv za uključenje u program. Također, jedan ispitanik je spomenuo problem kojeg smo naveli u

teorijskim promišljanjima: neusklađenost obrazovnog sistema sa tržištem rada. Ovaj iskaz nam ukazuje postojanje svijesti ispitanika po pitanju ovog problema. Važno je reći da generalno nedostaje istraživanja tržišta rada u našoj zemlji. Kada bi se tržište rada počelo sistemski i organizirano istraživati imalo bi dvostruku korist: s jedne strane dobiveni nalazi i podaci mogli bi poslužiti andragoškim stručnjacima pri ponudi i poboljšavanju obrazovnih aktivnosti, a s druge strane bi poslužili formalnom obrazovnom sistemu za ponudu strukovnih zanimanja koja su tražena na tržištu rada.

9. Swot analiza i strateški ciljevi

Za završni dio rada smatrali smo veoma korisnim uraditi SWOT analizu⁹ kojom ćemo rezimirati djelovanje Centra za obrazovanje odraslih Vita plus u društvu u kojem egzistira. SWOT analiza se smatra “utvrđivanjem sadašnjih i budućih šansi i pretnji iz okruženja i sopstvenih slabosti”, ali isto tako predstavlja “efikasan alat za razumijevanje i donošenje odluka u najrazličitijim situacijama u radu kompanije ili organizacije” (Nikolić, *SWOT ANALIZA: ŠTA JE TO I KAKO SE PRIMJENJUJE*, dostupno na: http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/759/1013_M%20Chapter%203%20SWOT_Manual%20R_Nikolic.pdf).

Prednosti/snage:

- Centar kao obrazovna institucija nudi programe za stručno osposobljavanje i usavršavanje, prekvalifikaciju, dokvalifikaciju, programe stranih jezika i istovremeno promovise važnost obrazovanja odraslih,
- Centar kroz programe nudi odabir zanimanja koja su tražena na tržištu rada što omogućava pojedincu integrisanje na tržište rada,
- postojanje svijesti različitih preduzeća o važnosti stručne obuke tako što omogućavaju sprovođenje prakse polaznicima Centra u svojim ustanovama,
- polaznici programa Centra se obučavaju za određeno zanimanje tako što usvajaju i primjenjuju znanja, vještine i kompetencije potrebne za to zanimanje,

⁹ Pri izradi SWOT analize pomogla nam je SWOT analiza iz Službenog glasnika Bosne i Hercegovine, u kojoj su identificirani najznačajniji resursi i potencijali za stratešku orijentaciju u razvoju obrazovanja odraslih BiH. SWOT analiza je dostupna na: <http://sllist.ba/glasnik/2014/broj96/Broj096.pdf>. Pristupljeno: 01.07.2017. godine.

- svršenci programa Centra dobivaju diplomu ili kvalifikacijsku potvrdu o školovanju što je posebno značajno za polaznike koji su tokom života stekli znanja i vještine iz određenih zanimanja kroz praktična iskustva, a nemaju diplomu o srednjem obrazovanju.

Prilike/mogućnosti:

- unaprijeđenje postojećih i izvođenje novih programa,
- usklađivanje obrazovnih programa s potrebama tržišta rada kao i potrebama za novim znanjima i kompetencijama,
- prepoznavanje značaja koncepta cjeloživotnog učenja za privredno-socijalni razvoj društva u cjelini,
- unapređenje saradnje Centra s međunarodnim i drugim organizacijama.

Slabosti/nedostaci:

- nedostatnost kvalificiranog nastavnog kadra za provođenje nastave,
- nedostatak strategije obrazovanja odraslih po pitanju finansiranja polaznika. Ne postoje fondovi za sufinansiranje programa kao što je to slučaj u Njemačkoj ukoliko je neko osam mjeseci na birou onda ga usmjeravaju na drugo zanimanje i sufinansiraju program obuke za drugo zanimanje,
- nejasni načini utvrđivanja obrazovnih potreba.

Prijetnje/opasnosti:

- visoka stopa nezaposlenosti,
- nedostatak istraživanja potreba tržišta rada,
- napuštanje radnog mjesta od strane profesora u Centru zbog nedovoljnog broja sati predavanja (broj sati predavanja nedostatan za egzistenciju te profesori idu ka boljim standardima),
- nedostatak finansijskih sredstava polaznika za dodatno obrazovanje pa programe upisuju oni koji imaju finansijske mogućnosti,
- nedostatak kontinuiteta u provođenju promjena obrazovnih aktivnosti Centra,
- upisivanje u program isključivo radi sticanja kvalifikacije može prenaglasiti kompenzacionu funkciju obrazovanja odraslih, a zapostaviti razvijajuću funkciju

obrazovanja odraslih koja se sagledava kroz postepeno obogaćivanje stvaralačkih sposobnosti čovjeka i njegovog duhovnog svijeta,

- brojnost svršenika programa za medicinsku sestru/tehničara ide u prilog pojavi migracija stanovništva radi zaposlenja u zemljama EU, naročito kada znamo da je ovo zanimanje deficitarno u zemljama EU.

Strateški ciljevi:

- unapređivati postojeće i izvoditi nove programe, edukacije, kurseve koji bi odgovorili potrebama lokalnog tržišta rada i zajednice,
- ponuditi programe koji bi imali za cilj obogaćivanje stvaralačkih sposobnosti građana Cazina gdje Centar djeluje te njihovog duhovnog svijeta jer bi time omogućili lični razvoj i ispunjavanje ostalih čovjekovih potreba, a ne samo obrazovnih ili društvenih,
- povećati saradnju Centra sa javnom službom za zapošljavanje kako bi zajednički planirali projekte iz različitih područja,
- ponuditi strategiju po pitanju finansiranja polaznika obrazovanja odraslih,
- dopuniti andragošku osposobljenost uposlenika Centra,
- otvoriti radno mjesto andragoga koji bi koordinirao programe, utvrđivao obrazovne potrebe i bio poveznica sa znanostu i tržištem rada.

10. Zaključak

Brojne su prednosti postojanja različitih oblika obrazovanja za odrasle upravo iz razloga što nude adekvatan odgovor socijalnim problemima i izazovima današnjice. Programi stručnog osposobljavanja koje nudi Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu, mogu obezbijediti različite kvalifikacije, kako one koje nedostaju, tako i one koje treba usavršiti/upotpuniti. Poseban značaj organizacije obrazovanja odraslih od strane Centra je u tome što omogućava pojedincu integrisanje na tržište rada. Jednim dijelom odgovaraju na problem neusklađenosti formalnih sistema obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, a drugim dijelom odgovaraju na problem zastarjelih znanja, vještina i sposobnosti. Generalno treba posvetiti više pažnje problemu neusklađenosti formalnih obrazovnih sistema sa tržištem rada prvenstveno naglašavanjem značaja istraživanja tržišta, jer istraživanja tržišta rada mogu pomoći obrazovnim sistemima da usklade svoju organizaciju i ponudu sa zahtjevima tržišta rada.

Uvidjeli smo da za odabir sadržaja obrazovanja odraslih nije bitno samo postaviti cilj i voditi se zamišljenom idealnom slikom djelovanja, već treba istražiti stvarne potrebe, uslove, mogućnosti i specifičnosti sredine u kojoj bi takav oblik obrazovanja egzistirao. Tek tada bi se ponuda sadržaja mogla smatrati potrebnim receptom X za tu sredinu, kako ga Lawson imenuje.

Na osnovu dobivenih podataka iz intervjuja i uvida o djelovanju Centra, možemo zaključiti da su prepoznali i odgovorili na potrebu za profesionalnim obrazovanjem, zatim na potrebu posliješkolskog obrazovanja i usavršavanja te na vanškolske obrazovne potrebe. Isto tako, vodili su se potrebama društva, kroz sektor privrede i industrije, dok individualne potrebe budućih polaznika nisu propitivali.

Uvidjeli smo da postoje slijepe mrlje u primjeni procesa utvrđivanja obrazovnih potreba od strane Centra. Kada je u pitanju analiza radnih aktivnosti, nismo dobili nikakve informacije koje i šta je bio izvor informacija pri analizi. Po pitanju modifikacije programa ostalo nam je nejasno da li su i koliko su uvažili subjektivne faktore u tom procesu čiju važnost za takav postupak naglašava Žiljak (2007). Što se tiče evaluacije postojećeg dobili smo informaciju o ideji da se organizira Centar u drugim gradovima BiH s ponudom postojećih programa pa nam se javilo pitanje da li su zaista uočili efekte ponuđenih programa, kako to evaluacija i nalaže, pa su sigurni u njihovo prenošenje. Za takav korak prvo se trebaju utvrditi potrebe,

uslovi i specifičnosti zajednice u kojoj se planira prenošenje obrazovne organizacije pa tek onda djelovati.

Poseban dio istraživanja se odnosio na potrebe i motive/razloge polaznika za upis u program Centra. Mogli smo vidjeti da su za uključivanje u program Centra polaznici imali jasan motiv – naći lakše zaposlenje. Shodno Hulovoj koncepciji motivacione orijentacije, podaci ukazuju da postoji jasan cilj polaznika - zaposlenje, ali i da su jednim dijelom usmjereni na proces učenja.

Slični podaci su dobiveni o potrebama polaznika koji se zadovoljavaju kroz participaciju u programima Centra. Potreba za zaposlenjem je birana kao najvažniji prioritet za participaciju, dok su potrebe za upoznavanje prijatelja, adekvatnog ispunjenja slobodnog vremena te koristi zajednici birane kao manje važan prioritet za pohađanje programa. Obzirom na specifičnosti ovog oblika obrazovanja za odrasle te na njihov postavljen cilj - smanjenje nezaposlenosti stanovništva, ovi podaci nas nisu iznenadili. Bilo bi interesantno istražiti motive i potrebe polaznika koji participiraju u drugim vidovima obrazovanja odraslih kako bi imali širu sliku o participaciji odraslih u obrazovnim aktivnostima.

Nakon urađene SWOT analize, možemo zaključiti da je veoma važno za daljnju organizaciju i planiranje Centra da kontinuirano prate potrebe tržišta rada, zajednički djeluju sa službom za zapošljavanje u svrhu planiranja projekata pa i rješavanja problema finansiranja polaznika Centra sufinansiranjem od strane javne službe za zapošljavanje. Isto tako bilo bi od velike koristi i važnosti da dopune andragošku osposobljenost uposlenika Centra pa čak i otvore radno mjesto andragoga koji bi koordinirao programe, utvrđivao obrazovne potrebe i bio poveznica sa znanošću i tržištem rada, jer kako smo vidjeli, Centar nema andragoških stručnjaka i nije ih uključivao u proces utvrđivanja obrazovnih potreba. Isto tako smatramo korisnim korakom da pored ponude programa koji imaju kompenzirajuću funkciju, organizuje programe koji bi nje govali razvijajuću funkciju kod budućih polaznika Centra.

11. Popis slika, tabela i grafikona

Slika 1. Logotip Centra za obrazovanje odraslih Vita plus	11
Slika 2. Vanjski izgled objekta Centra za obrazovanje odraslih Vita plus Cazin	12
Slika 3. i 4. Kabineti za nastavu	15
Tabela 1. Frekvencije i postotak ispitanika prema spolu.....	40
Tabela 2. Frekvencije i postotak ispitanika prema dobi.....	40
Tabela 3. Frekvencije i postotak ispitanika prema stručnoj spremi	41
Tabela 4. Frekvencije i postotak ispitanika prema upisanom programu	41
Tabela 5. Frekvencije i postotak ispitanika prema načinu informisanja o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus	44
Tabela 6. Operacionalizacija ključnih pojmova andragoškog ciklusa - procesa utvrđivanja obrazovnih potreba	46
Tabela 7. Frekvencije i postotak ispitanika prema načinu informisanja o Centru za obrazovanje odraslih Vita plus	50
Grafikon 1. Postoci ispitanikovih odgovora na prvu tvrdnju Likertove skale.....	51
Grafikon 2. Postoci ispitanikovih odgovora na drugu tvrdnju Likertove skale	52
Grafikon 3. Postoci ispitanikovih odgovora na treću tvrdnju Likertove skale.....	52
Grafikon 4. Postoci ispitanikovih odgovora na četvrtu tvrdnju Likertove skale	53
Grafikon 5. Postoci ispitanikovih odgovora na petu tvrdnju Likertove skale.....	53
Grafikon 6. Postoci ispitanikovih odgovora na šestu tvrdnju Likertove skale.....	54
Grafikon 7. Postoci ispitanikovih odgovora na sedmu tvrdnju Likertove skale	54
Grafikon 8. Postoci ispitanikovih biranja za prvu stavku	55
Grafikon 9. Postoci ispitanikovih biranja za drugu stavku	56
Grafikon 10. Postoci ispitanikovih biranja za treću stavku.....	56
Grafikon 11. Postoci ispitanikovih biranja za četvrtu stavku.....	57
Grafikon 12. Postoci ispitanikovih biranja za petu stavku	57
Grafikon 13. Postoci ispitanikovih biranja za šestu stavku.....	58
Grafikon 14. Postoci ispitanikovih biranja za sedmu stavku	58

12. Literatura

1. Cohen, L. i sar. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
2. Despotović, M. Lj. (2000). *Igra potreba – andragoške varijacije* -. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
3. Fajgelj, S. (2007). *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primjenjenu psihologiju.
4. Filipović, D. (1981). *Andragoška misao i akcija*. Beograd: Privredno-finansijski vodič.
5. Filipović, D. (1967). *Obrazovanje odraslih u teoriji i praksi*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
6. Glasser, W. (2000). *Teorija izbora*. Zagreb: Alinea.
7. Gudjons, H. (1994). *Pedagogija: temeljna znanja*. Zagreb: Educa.
8. Kulić, R. i Despotović, M. (2001). *Uvod u andragogiju*. Beograd: Svet knjige.
9. Milat, J. (2005). *Pedagogija - teorija osposobljavanja*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
11. Pastuović, N. (1999). *Edukologija : Integrativna znanost o sistemu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
12. Potkonjak, N. i Šimleša, P. (1989). *Pedagoška enciklopedija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva (i dr.).
13. Savićević, D. (1989). *Koncepcija obrazovnih potreba u andragogiji*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja. Beograd: Katedra za andragogiju Filozofskog fakulteta.
14. Žiljak, T. (2007). Kad odlikaši prepisuju: Konvergencija obrazovnih politika u društvu znanja. Klapan A. i Matijević, M. (Ur.), *Obrazovanje odraslih za ekonomiju znanja*, (str. 213-219). Zagreb: Hrvatsko andragoško društvo.

Internet izvori:

1. Barić, V. (2004). *Temeljne odrednice investiranja u obrazovanje odraslih*. Pomorski zbornik 41 (2003) 1, 361-379. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=80132.
2. *Istraživanje tržišta rada u Bosni i Hercegovini u cilju utvrđivanja usklađenosti obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada u 2012. godini*, Sarajevo: Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <http://www.arz.gov.ba/Dokumenti/Fajlovi/ANKETA%202012.pdf>. Pristupljeno: 20.06.2017.godine.
3. Nikolić, R. R. *SWOT ANALIZA: ŠTA JE TO I KAKO SE PRIMJENJUJE*, dostupno na: http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/759/1013_M%20Chapter%2003%20SWOT_Manual%20R_Nikolic.pdf.
4. *Obrazovanje odraslih kao šansa za ubrzanje ekonomskog i socijalnog razvoja Bosne i Hercegovine (2014)*, Agency for Local Development Initiatives (ALDI), BiH. Dostupno na: <http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/1190/Obrazovanje-odraslih-kao-ansa-za-ubrzanje-ekonomskog-i-socijalnog-razvoja-Bosne-i-Hercegovine>. Pristupljeno: 15.07.2017.godine.
5. Oruč, N. i sar. (2011), *BiH ili ne BiH? Izvještaj o povratku mlade dijaspore na tržište rada u BiH*, Program zapošljavanja i zadržavanja mladih. Dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Istrazivanja/default.aspx?id=2481&langTag=bs-BA>.
6. *Pravilnik o uvjetima i postupku sticanju V (petog) stepena i majstorskih zvanja za obrtnička zanimanja, organiziranju redovne i instruktivne nastave i načinu polaganja ispita*, dostupno na: <http://obrazovanjeusk.ba/images/stories/dokumenti/glasnik/Pravilnik%20o%20V%20s tepenu.pdf>. Pristupljeno 20.06.2017. godine.
7. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, *Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BiH za period 2014-2020*, godina XVIII, br. 96, objavljeno: ponedjeljak, 15. decembra 2014. Dostupno na: <http://sllist.ba/glasnik/2014/broj96/Broj096.pdf>. Pristupljeno: 01.07.2017. godine.

8. *Statistike iseljavanja po gradovima u BiH: Sanski Most napustilo čak 7.113 stanovnika*, datum objave: 04.08.2017. godine. Dostupno na: <https://www.krajina.ba/statistike-iseljavanja-po-gradovima-u-bih-sanski-most-napustilo-cak-7-113-stanovnika/> Pristupljeno: 01.07.2017. godine.
9. Vekić, M. *Obrazovanje u novome ruhu: cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih*, Hrvatski jezik : znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika, Vol.2 No.3 Rujan 2015. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/172038>. Pristupljeno: 20.07.2017.
10. "VITA PLUS" Centar za obrazovanje odraslih Cazin, datum objave: 04.06.2017. godine. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=hW9KNbbSfII>. Pristupljeno: 01.07.2017.
11. *Zakon o obrazovanju odraslih* (Službene novine Kantona Sarajevo, br. 1/96, 2/96 - Ispravka, 3/96 - Ispravka 16/97, 14/00, 4/01,28/04 i 6/13, datum objave: 07.10.2015. godine). Dostupno na: <https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Zakon%20o%20obrazovanju%20odraslih.pdf>. Pristupljeno: 10.07.2017.
12. *Zakon o obrazovanju odraslih USK* (Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona, godina XVII - broj 10, datum objave: 10. juna 2013. godine). Dostupno na: http://obrazovanjeusk.ba/images/stories/dokumenti/glasnik/Slu%babeni%20glasnik%20broj%2010_2013.pdf. Pristupljeno: 10.07.2017.

13. Prilozi

13.1. Prilog 1. Protokol intervjua

Datum:

Mjesto:

Tema intervjua: Utvrđivanje obrazovnih potreba

Ispitanik:

Intervjuer:

Pitanja:

1. Na koji način prikupljate podatke o stanju tržišta rada i potrebama zajednice za određenim zanimanjima?

2. Da li ste koristili posebne metode i tehnike pri utvrđivanju obrazovnih potreba?

Dodatno objašnjenje pitanja: da li ste koristili izvore informacija: zahtjevi iz privrede, industrije, proučavanje podataka iz demografskih izvora, planove i programe drugih komparabilnih institucija, check-liste za utvrđivanje obrazovnih potreba.

3. Da li ste uključili stručnjake pri utvrđivanju obrazovnih potreba, konsultovali se za mišljenje/savjet i slično? Ukoliko ne, da li ste osjetili potrebu za određenom pomoći?

4. Da li ste u procesu utvrđivanja obrazovnih potreba ispitali mišljenja budućih polaznika o programima, njihovoj koristi za njih i širu zajednicu?

5. Jedan aspekt utvrđivanja obrazovnih potreba tiče se analize radnih aktivnosti određene struke. Kojim izvorima ste se poslužili pri analiziranju znanja, vještina i sposobnosti potrebnih za odabrane programe vašeg Centra?

6. Pri izradi obrazovnih programa da li ste se koristili već postojećim programima ili ste pravili nove programe?

7. Na koji način programi koje nudite mogu osigurati gospodarski rast i razvoj grada Cazina?

8. Koje su dugoročne vizije/ciljevi Centra, konkretnije kako vidite djelovanje vašeg Centra za 5-10 godina?
9. Pravite li inovacije svojih programa na osnovu evaluacije urađenog? Koje su to promjene bile do sada? Imate li ideju o nekim promjenama ubuduće?
10. Smatrate li formiranje andragoške službe za naučni i stručni pristup utvrđivanja potreba korisnim i potrebnim Centrima za obrazovanje odraslih? Pojasnite potrebu/korist za ovakvom službom.

13.2. Prilog 2. Anketni upitnik za ispitivanje razloga/motiva participacije u programima za stručno osposobljavanje

Poštovani,

Pred Vama se nalazi niz pitanja koji se tiču razloga participacije u programima za stručno osposobljavanje. Ovaj upitnik je anonimn i te će se koristiti isključivo u svrhu izrade završnog diplomskog rada *Utvrđivanje obrazovnih potreba i razloga za participaciju polaznika u stručnom osposobljavanju odraslih*. Veoma je važno da budete iskreni pri odgovaranju i odgovorite na svako pitanje.

Spol: a) M b) Ž (zaokružite)

Dob: _____god.

Stepen obrazovanja (stručna sprema): _____

Program koji pohađate: _____

Na koji način ste saznali za Centar za obrazovanje odraslih Vita plus:

- a) preporuka prijatelja
- b) promocija Centra
- c) web pretraživanje
- d)

drugo: _____

U nastavku slijedi par tvrdnji koje se odnose za motive/razloge vaše participacije u programu za stručno osposobljavanje. Pored svake tvrdnje se nalazi stepen slaganja. Odgovorite na svaku tvrdnju tako što ćete staviti kvačicu na broj/brojčanu oznaku koju smatrate da se odnosi na Vas. Brojevi pri tome znače:

1- u potpunosti se ne slažem

2- ne slažem se

3- niti se slažem, niti se ne slažem

4- slažem se

5- u potpunosti se slažem

	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Upisao/la sam se na program kako bih stekao/la nova prijateljstva.					
2. Program pohađam na preporuku autoriteta (poslodavac, savjetnik)					
3. Upisao/la sam se na program da bi poboljšao/la svoje učešće u radu zajednice.					
4. Program pohađam kako bih lakše našao/la posao.					
5. Program pohađam jer mi je potrebno profesionalno napredovanje u profesiji.					
6. Upisao/la sam se u program kako bih ispunio/la slobodno vrijeme i oslobodio/la se dosade.					
7. Upisao/la sam se u program jer volim učiti, usvajati nova znanja i iskustva.					

Označite redoslijed svojih prioriteta u uključivanju u program Centra koji pohađate tako što ćete na liniju upisati od 1 do 7, broj 1 je najveći prioritet, broj 2 drugi po redu najveći sve do

broja 7 koji označava da Vam je to najmanje važan prioritet za uključenje u program. Jedan broj pridružujete jednoj kategoriji sa liste.

U edukacijski program Centra uključen/a sam jer s tim:

- upoznajem nove prijatelje _____
- adekvatno koristim slobodno vrijeme _____
- imam veću priliku za zaposlenjem _____
- profesionalno napredujem na poslu _____
- služim i učestvujem u radu zajednice _____
- imam priliku da učim/zadovoljim želju za učenjem novih sadržaja _____
- želim veću reputaciju i uvažavanje od drugih _____

Da li smatrate da bi bilo korisno i/ili potrebno uvesti druge programe za stručno osposobljavanje pored postojećih?

a) DA

b) NE

Ukoliko je vaš odgovor potvrđan, navedite koji bi to programi bili potrebni/korisni i zašto baš oni?

Hvala Vam što ste izdvojili svoje vrijeme.